SZENES IMRE

AZ UTOLSÓ NAPJUK...

SZENES IMRE

AZ UTOLSÓ NAPJUK...

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ

1957

TARTALOM

Előszó — — — — — — — — — — — — — — — — 5

I. AMIT A SIKERTELEN INTERJÚ-KÍSÉRLETEK SORÁN — MÉGIS MEGTUDTAM...

„Tűzszüneti csendélet" a Parlament körül, a kormány házatáján... — — — — — — — — — — — — — — 9
Küldöttségek és követelések inflációja — — — — — — — 12
Megjelenik herceg Eszterházy Pál... — — — — — — — — 13
Nagy Imre várótermében — — — — — — — — — — — — 15
Ellenforradalmárra bízzák az elhurcolt és halálra ítélt kommunista kiszabadítását... — — — — — — — — — — — 22
A Gestapo-ügynök a miniszteri székben keresi volt cellatársát... — — — — — — — — — — — — — — 24
Marczali főszolgabíró úr átveszi a közigazgatás irányítását — 26
Losonczyéknál — a „politikai boszorkánykonyhán" — — — 29
Tildy Zoltán és Nagy Ferenc telefonbeszélgetése — — — — 35
Mindszenty „a nemzeti őrségváltás" előkészítőinek fővédnöke... — — — — — — — — — — — — — — — 38
Néhány megjegyzés Tildy Zoltánról — — — — — — — — 39
A Kisgazdapárt és a Keresztény Demokrata Párt marakodása autókért... — — — — — — — — — — — — — — 45
A katonai diktatúra előrevetített árnyékában... — — — — 48

II. AZ ELLENFORRADALOM PÁRTOKRA BOMLÓ „NEMZETI EGYSÉGE" — ÉS ENNEK PARLAMENTI KARIKATÚRÁJA

Kommunista miniszterek tiltakozása Nagy Imrénél — — — 51
Tildy: „Azzal a gondolattal foglalkozom, hogy itthagyom ezt a bolondokházát..." — — — — — — — — — — — 54
„Ki a Dudás a csárdában?"... — — — — — — — — — — 55
Miért nem találta meg egy szocdem küldöttség — a bársonyszéket megtaláló pártvezetőit?... — — — — — — — 58
Akiknek Tildy Zoltán és Kovács Béla sem kellett... — — — 62
Ahogy egy szövetséges látja... — — — — — — — — — — 66
A „komoly" Petőfi Párt — — — — — — — — — — — — 73
„Miért tűri ezt Kádár elvtárs?" — — — — — — — — — — 75
A harmadik Nagy Imre-kormány nem ér rá esküt tenni... — 78
„Semlegességi nyilatkozat" — az Országgyűlés nélkül, a Minisztertanács háta mögött... — — — — — — — — 80

III. FŐTISZTEK ÉS FŐPAPOK, DIPLOMATÁK ÉS ÚJSÁGÍRÓK — A RESTAURÁCIÓS POLITIKA SZÍNPADÁN...

Maléter „rossz lóra" ült — a kabinet rosszul tervezett... — — 87
„Apám, elment az eszed?..." — — — — — — — — — — — 92

Mit mondott volna az osztrák követ, ha Karinthy „Bűvös székébe" ülhet... — — — — — — — — — — — — 93
Nagy Imre feje fölött is leverik a vörös csillagot... — — — 97
Mindszenty és báró Rosner „összehangol"... — — — — — 99
A kormány és a Rádió küldöttjének esete a konok őeminenciájával... — — — — — — — — — — — — — 101
A hercegprímás és Maléter emberei betörnek az Egyházügyi Hivatalba — — — — — — — — — — — — — 106
Vas Zoltán értekezése a sajtóval... — — — — — — — — 110
Losonczy: „Már két napja biztonságba helyeztem a családomat..." — — — — — — — — — — — — — 111
Miért kezdték későn a nemzetközi sajtókonferenciát? — — — 114
Egy magyar származású angol „szépfiú" botrányt csinál... — 116
Amiről szó volt és amit elhallgattak a nyugati újságírók előtt... 117
Miért november 3-án érkezett Budapestre az új amerikai követ?!... — — — — — — — — — — — — — 123
Mindszenty díszsorfal között bevonul — és „szózatot intéz"... — 126
Maléterék taktikai terve — — — — — — — — — — — 129

IV. HELYTÁLLÁS!... ÁRULÁS!... PROVOKÁCIÓ!... — AZ UTOLSÓ FELVONÁSBAN

Egyiptom sorsa — Kína és Lengyelország hangja — — — — 131
Esti igazoltatás a Parlamentben — — — — — — — — — 135
Kádár János és harcostársainak nyílt levele — — — — — 138
Nagy Imre világgá kiáltja árulásának legsúlyosabb bizonyítékát 140
Hogyan tűnt el a „helyén maradó" Nagy Imre? — — — — 143
1956. november 4., 6 óra: két fiatal gépírónő kezében az államhatalom... — — — — — — — — — — — — — 144
Hogyan került Mindszenty az amerikai követségre? — — — 147
Az „örnagy úr" letartóztatja az Elnöki Tanács és az Országgyűlés elnökét — — — — — — — — — — — — — 149
Provokációs kísérlet Tildy Zoltán ellen — — — — — — — 150
Egy álforradalmár író rádiókönyörgése a nyugati beavatkozásért 151
Tildy: „Rá kell döbbennem, hogy súlyos hibákat követtünk el..." — — — — — — — — — — — — — 154
Árulók és Horthy-tisztek „védeni" akarják a Parlamentet — 156
„A magyar és a szovjet nép barátok voltak és maradnak" — 158
Ellenforradalmi banditák elvágják a parlamenti stúdió kábeleit 159
Tildyt megkísérlik az amerikai követségre csábítani — — — 163
Egy leváltott miniszter furcsa „helytállása" után megtisztul a Parlament... — — — — — — — — — — — — 164

Utószó — — — — — — — — — — — — — — — — — 167

ELŐSZÓ

E riportkönyv címe alá a szerző valami ilyesféle alcímet képzelt: „Országházi tudósítás az ellenforradalom kulisszái mögül", vagy „Drámai riport Nagy Imréék rezidenciájából". Azután meggondolta magát, mondván: az olvasóra kell bízni annak felismerését, amit az ilyen alcím ígérne.

Arra viszont felhívhatjuk az olvasó figyelmét: e riportkönyv az első olyan beszámoló, amely új oldalról — az államhatalom legfelsőbb központjában történtek alapján — próbálja megvilágítani a múlt év őszén kirobbant ellenforradalmat, a felszabadulás utáni Magyarország és a nemzetközi munkásmozgalom legtragikusabb eseményét. A szerző igyekszik megmutatni az akkori országvezetés szétesőállapotát és ennek okát: miként azonosult a Nagy Imre-kormány a magyar történelem egyik legnagyobb szemfényvesztésével, a „nemzeti szabadságharc"-nak álcázott, de valójában a nemzeti és a népszabadság eltiprását s az ország kapitalista függését előkészítő ellenforradalommal. Izgalmas képet rajzol a Parlamentben, illetve az akkori államvezetés körül kialakult politikai „perzsavásárról", amelyben a letűnt burzsoá világ feltámasztásán fáradozók és az árulók megpróbálták „végkiárusítani" a munkáshatalmat.

Minderre sok bizonyságot is nyújt a riportkönyv. Pedig az ellenforradalmi pünkösdi királyság országházi „trónlásának" csupán az utolsó napját eleveníti meg. Igaz, ahol szükségesnek látszik — kitér előző és jóval későbbi napok bizonyos eseményeire, illetve parlamenten kívüli vonatkozásaira is. Fő mondani-

valója azonban a november 3-a és 4-e reggele közötti időről szól. Történelmi fordulat határjelzője e két dátum. Hiszen 3-a az ellenforradalom utolsó, győzelmesnek vélt napja, 4-én pedig megkezdődött szervezett, fegyveres bandáinak katonai leverése, amelynek politikai feltételeit Kádár János elvtárs és harcostársai teremtették meg a Nagy Imréékkel történt szakítással.

Nos, e történelmi fordulat szerteágazó krónikáját nyújtja e riportkönyv, amelynek néhány részlete már megjelent a Népszabadságban, illetve a Népakaratban. Szerzője részben személyes élményei alapján írta. November 3-án ugyanis, mint a Népakarat munkatársa jóformán egész nap a Parlamentben tartózkodott. Ekkor szerzett személyes tapasztalatait, értesüléseit utólag kiegészítette szélesköru riporteri anyaggyűjtéssel. Ennek során beszélgetést folytatott az államélet több akkori és mai vezetőjével, valamint a Parlamentben működő kormányszervek egykori, illetve ma is különböző beosztásban levő munkatársaival. Az egyes informátoroktól szerzett értesüléseit gondosan ellenőriztette, az erről tájékozott más személyekkel is. Az így összegyűjtött különböző eredetű tényanyag — néhány kivételtől eltekintve — egyezett, s más oldalról is megerősítést nyert. Ha hiányzott az ilyen megerősítés — a szerző mellőzte a bizonytalan feltevéseket.

Az informátorok túlnyomó többsége egyébként szereplője a riportkönyvnek. Ezért a szerző a rájuk vonatkozó vagy a tőlük származó tájékoztatás alapján megírt részleteket még kéziratban elolvastatta valamennyiükkel. És azt mindnyájan — összesen huszonheten — személyes aláírásukkal jóváhagyták. Már önmagában e ténytől is hitelesebb dokumentum e riportkönyv — mint az ENSZ úgynevezett ötös bizottságának illetéktelen és hazug jelentése. E jelentés tényanyagát ugyanis 111 „kihallga-

tott" magyar disszidens és ellenforradalmár „tanúvallomása" alapján állították össze. Az úgynevezett ötös bizottság azonban e „tanúk" közül csupán három közismert hazaárulót nevezett meg. A „vallomást" tevő többi szökevény nevét már nem hozták nyilvánosságra. Egyszerűen azért, mert az illetők még imperialista gazdáik „oltalma" alatt sem merték vállalni a nyilvánosság előtti kiállást. Otromba lódításaik és rágalmaik után ezen nincs is mit csodálkozni.

Az ENSZ ötös bizottságának jelentésével szemben e riportkönyv hitelességét az is növeli, hogy szerzője felhasznált bizonyos hazai és külföldi sajtó s más dokumentumokat is. Írása tehát sokoldalúan rögzíti a történelmi fordulat eseményeit, összefüggéseit — sajátos epizódjaival együtt. Ezzel szintén hozzájárul az októberi napok valódi arculatának még teljesebb felismeréséhez.

A KIADÓ

I. AMIT A SIKERTELEN INTERJÚ-KÍSÉRLETEK SORÁN — MÉGIS MEGTUDTAM...

„TŰZSZÜNETI CSENDÉLET" A PARLAMENT KÖRÜL, A KORMÁNY HÁZATÁJÁN...

Kézigránátok robbanása, gépfegyver-sorozat kattogása riasztgatott, amikor szombaton, november 3-án úgy reggel 9 óra tájban a Kossuth Lajos térre értem. Elfáradtam a szerkesztőségből idáig megtett úton, nemcsak a gyaloglástól, hanem a felszedett utcaköveken való bukdácsolástól, s a már 10 nap óta takaritatlan utcai szemét és faltörmelékek porát felkavaró forgószéltől. Ezért is igyekeztem már a Parlamentbe, hogy ott néhány percre leülhessek valahol. Hiszen utána még eleget lábalhatok az ország e hatalmas és ma oly komornak tűnő házában — amíg megszerzem a legfrissebb politikai információkat. Ám az információk most a szó szoros értelmében már itt a téren megrohantak, igazolva egy régi szerkesztőm mondását, hogy a téma az utcán hever... Csakugyan, Rákóczi lovasszobra felől kisebb tömeg rohant velem szembe, kiabálva s engem is magával sodorva:

— Lőnek az ávósok...! Ott bujkálnak a földalatti aknájában...!

A tömeghisztéria forgószelétől megkavart áradat azonban váratlanul megtorpant. Az emberek visszatekintgettek a földalatti építkezés szobor mögött álló tornyához. Ott civil öltözetű fegyveres fiatalemberek lövöldöztek az akna nyílásába és kézigránáto-

kat hajigáltak befelé — az állítólag bent rejtőző ávósokra.

— Ne féljenek, amíg bennünket látnak... — mondták hetykén a most már visszaszivárgó bámészkodóknak, és „hősiesen" folytatták a lövöldözést az aknába. Egy érettebb férfi — beszédjéről ítélve műszaki ember lehetett — próbálta megmagyarázni nekik:

— Fiúk, itt nem lehet elrejteni senkit, kár a lőszerért...

— Ne magyarázzon nekünk, apafej... — hurrogták le.

— Talán maga is ávós, védi a cimboráit?! — kiabált rá egy suhanc.

A férfi határozott fellépésével valahogy elhárította az életveszélyes gyanúsítást, azután észrevétlenül eltűnt. A fásult és félénk tömegből pedig néhány hisztériás ember vagy heccszító huligán ismét „hallucinált": hallani vélte, hogy újból lőttek az aknából... Közben néhányan öklüket rázták a Parlament felé és szidták Nagy Imre kormányát, mondván:

— Itt akarja a védőit, az átkozott ávósokat megmenteni...

E kifakadás hallatára valaki belémkarolt, és szótlanul rángatni kezdett. Ránéztem — régi barátom és elvtársam volt, még a felszabadulás előtti munkásmozgalomból. Ott hagytuk a tömeget és a barátom fojtott hangon, de indulattal beszélni kezdett:

— Gyűlölöm ezt a vérszomjas fasiszta bandát. És még ők szidják Nagy Imrét? Hiszen már majdnem nyíltan az ő vezérük. Nekik van fegyverük — nekünk kommunistáknak meg nincs!... És Nagy Imre, ahelyett, hogy megvédi s felhasználja a megbízható államvédelmi szervezetet — feloszlatja azt, a munkás- és parasztfiúkból sorozott katonáit pedig kiszolgáltatja ezeknek a lincslovagoknak. Borzalmas dolgokat

láttam a Köztársaság téren ... — mondta és az iszonyatos emlékektől még most is megborzadva, kezével eltakarta a szemét. — Hát megőrült ez a Nagy Imre?!...

Barátom nagyon nekikeseredett és súlyos szavakkal bírálta a régi és az új pártvezetést, amiért még nem talált kiutat ebből a rettenetes helyzetből. Azután váratlanul gyanakvóan nekem szegezte a kérdést:

— Mondd, te is azokhoz az újságírókhoz tartozol, akik nézeteimért most szektásnak, „rákosistának" könyvelnének el?

— Nem! — válaszoltam tiszta lelkiismerettel, mert bennem is hasonló indulatok és aggodalmak kavarogtak.

— No, akkor továbbra is barátok vagyunk — mondta. — És ha a Parlamentbe mégy, mondd meg ott a fejeseknek: térjenek már észhez, mert vesztébe viszik az országot...

Ezzel az üzenettel — amit előreláthatóan nem adhattam át a címzetteknek — mentem a Parlament XII-es kapujához, azon töprengve: vajon a kormánynak már annyi ereje sincs, hogy legalább itt, a házatáján, az Országház körül legyen képes a rendet megőrizni és az október 30-án elrendelt tűzszünetet betartatni?! Igaz, a tűzszünetet betartatták, de nem a felkelőkkel, hanem a Parlamentet körülvevő néhány Kossuth-címeres tank legénységével. Így hát csak tétlenül nézték, hogy tőlük pár méterre micsoda puskaropogás folyik. Pedig a gombamódra elszaporodott polgári lapok ma reggeli számai — a többtucatnyi új párt céljainak ismertetése mellett — már a nyugalom helyreállításáról, „az igazi demokrácia" konszolidációs folyamatáról fecsegtek, amelyet „győzelmes és tiszta (?) forradalmunknak köszönhetünk..."

KÜLDÖTTSÉGEK ÉS KÖVETELÉSEK INFLÁCIÓJA

A Parlamentbe elég gyorsan bejutottam. Néhány katonatiszt felületesen igazoltatta az érkezőket és belépőcédulát adott. Úgy láttam, hogy az előző napokhoz képest valamivel csökkent a kormányt felkereső küldöttségek száma. Ezt mondták a tisztek is. Bent, a földszinti folyosón találkoztam a Minisztertanács titkárságának egyik vezető munkatársával, aki érdeklődésemre így tájékoztatott a helyzetről:

— Míg a küldöttségek az előző napokban már hajnali négykor megjelentek a kormányvezetők előszobáiban és gyakran éjfél után 2-ig is egymásnak adták a kilincset, — tegnap óta csak reggel tíz felé kezdenek szállingózni.

— És kifélék — mifélék a küldöttségek? — kérdeztem.

— Üzemi munkásoktól a volt mozitulajdonosokig, a kéményseprőktől a volt gyártulajdonosokig — mindenféle ember, akit csak el tud képzelni. És valamennyien pontokba foglalt követelésekkel jönnek. A pontok valóságos inflációja ez. Az egy kaptafára szövegezett politikai pontok mellett a legváltozatosabb szakmai és egyéb követeléseket hozzák magukkal. Tegnap este például beállított Nagy Imréhez egy csepeli, úgynevezett munkásküldöttség. Egy Ivanics nevű volt parlamenti képviselő, közismert jobboldali szocdem vezette őket és legfontosabb követelésükként előadta: tegyék kötelezővé a vallásoktatást... Hát elhihető, hogy a csepeli munkásoknak most ez a legfontosabb kívánságuk?

— Szerintem, ez valószínűtlen — válaszoltam.

— Szerintem is — mondta informátorom. — Látva jónéhány ilyen küldöttség magatartását, az a véleményem, hogy jó részüket tudatosan szervezték, hogy

provokálják, terrorizálják a kormányt és gátolják munkájában. E küldöttség-özön miatt a kormány vezetőinek alig van idejük országos ügyekkel foglalkozni. Lehetetlen állapot ez... Hogy mi lesz a vége — nem tudom...

— Hát miért engedik ezt az időtrabló, tömeges küldöttségjárást?

— Mert kitört a nagy „demokrácia" — válaszolt. — És csak úgy nem küldhetjük el a sok hátramozdítót, még akkor sem, ha az ország sok sebből vérzik s orvosainak az elsősegély volna fő dolguk. Igaz, Nagy Imre a napokban már kiadta az utasítást, hogy erősen rostálják meg a hozzá jövő deputációkat, mert állandóan zavarják teendőiben. De rendelkezése végrehajtásához hiányzott a kellő erély és összehangoltság, mert Tildy Zoltán államminiszter ugyanakkor azt az utasítást küldte a kapuőrségnek, hogy a hozzá igyekvő küldöttségeket mind eresszék fel. Ezek be is jutottak — de csak az előszobájáig —, közülük főleg a kisgazdapártiakat fogadta. És azok a küldöttségek, amelyek a már verkliszerűen ismétlődő mondanivalóval nem találtak nála meghallgatásra — megpróbálkoztak a miniszterelnökhöz bejutni, ahová eredetileg is törekedtek...

MEGJELENIK HERCEG ESZTERHÁZY PÁL...

Elbúcsúztam első informátoromtól és útnak indultam a hosszú parlamenti folyosókon. Megfigyeltem: az érkezők egy részét az egyik magasföldszinti várószobába irányították. Itt láttam e szombat reggelnek egyik jellemző incidensét. Három férfi tartott e szoba felé. Ajtaja azonban még zárva volt. Az egyik közülük — aki háromnegyedes kabátot, lovaglónadrágot, vadászkalapot viselt, s a kezében lovaglópálcát tar-

tott, ingerülten rázni kezdte a kilincset és dörömbölt. A zajra kinyíló ajtóból kidugta a fejét egy idősebb, kék munkaköpenyes asszony.

— Hát miért nincs nyitva ilyenkor a várószoba? — förmedt rá a vadászkalapos.

— Mert még takarítjuk, elvtárs — válaszolt a néni szelíden.

— Az úristenit maguknak, itt még mindig elvtársoznak?!... Kicsoda maga? Hogy merészel engem elvtársozni? Tudja, kivel beszél?

— Honnét tudnám, hisz nem mutatkozott be — válaszolt a néni epés nyugalommal és önérzetesen hozzáfűzte: — Én Fejes Ferencné hivatalsegéd volnék...

— Vegye tudomásul, hogy én herceg Eszterházy Pál vagyok — válaszolt a férfi, lovaglópálcájával idegesen legyintgetve bilgeri csizmáját. — Most pedig mondja meg, merre találhatók a maguk miniszterei?...

A választ már nem várta meg, mert társai elhívták:

— Gyere, mi tudjuk...

Fejes néni, ez az egyszerű asszony, morgott valamit és sietett megkeresni egyik feletteset, hogy a történteket elmondja neki.

— Nekem még nem volt dolgom eleven herceggel, még gróffal sem, de most összeruccantam egy ilyennel — kezdte mesélni az osztályvezetőnek a históriát. És a végén megkérdezte:

— Mondja már osztályvezető elvtárs, hát léteznek még a herceg Eszterházyak? Valamikor hallottam a hírüket, de álmodni sem mertem, hogy ivadékuk egyszer itt bukkan majd fel...

— A helyzet az Fejes néni — válaszolt az osztályvezető —, hogy ez az ivadék eddig lakat mögött ült,

mert összeesküdött az ország ellen. Ám felkelő barátai őt is kiszabadították a börtönből.

— No és most mit akarhat itt?

— Hát ő volt Magyarország egyik legnagyobb földbirtokosa, többszörös gyár- és malomtulajdonos. És mindezt elvették tőle. Földjeit szétosztották a parasztok között, gyárai az állam kezébe kerültek. No, most elképzelheti, hogy mit akar...

— Szűzmáriám — csapta össze a kezét — csak nem a földjét kívánná vissza? Mi lesz akkor a sok földtelen parasztta1?...

Fejes néni az elmúlt 10 nap alatt sok furcsaságot látott maga körül. És minden egyre érthetetlenebbé, zavarosabbá vált előtte. Az osztályvezető pedig őszintén bevallotta neki, hogy a nagy felfordulásban ő sem lát sokkal tisztábban...

NAGY IMRE VÁRÓTERMÉBEN

Megkerestem Nagy Imre miniszterelnök dolgozószobáját. Arra gondoltam: interjút készítek a kormány elnökével. Szerettem volna választ kérni a már előre megfogalmazott három kérdésemre, a következőkre:

1. „Miniszterelnök elvtárs: egy ország semlegességéhez elég-e a semlegesség egyoldalú kinyilatkoztatása — anélkül, hogy a nagyhatalmak nemzetközi szerződésben biztosítanák a semlegesség tiszteletbentartását?"

2. „Vajon a Varsói Szerződés felmondása és semlegességünk garancia nélküli kinyilvánítása nem teszi-e kétségessé hazánk szocialista rendjének megőrzését?"

3. „Elképzelhető a mi helyzetünkben, hogy éppen a szocialista táborból kiszakító semlegesség biztosí-

taná a függetlenségünket? S vajon az ilyenfajta semlegesség nem járna az ország nyugati, kapitalista függésével?"

Kérdéseimre nagyon szerettem volna megnyugtató választ kapni. És ha megkapom, ez igazán szenzációs anyag lesz a lapom számára — gondoltam naivan és már előre örültem szerkesztőm dícséretének. Ám kissé korai volt az öröm. Előttem ugyanis több küldöttségféle kívánt bejutni a miniszterelnökhöz, tehát várakoznom kellett. Közben feltűnés nélkül igyekeztem ellesni hol az egyik, hol a másik deputáció beszélgetéséből néhány mondatot.

— A kormánnyal meg kell értetni polgártársak... Az egész közigazgatás átszervezésre, megtisztításra szorul... — hallottam az egyik csoportból.

— Nincs ok nyugtalanságra, uraim: az államminiszter úr támogatást ígért a százas létszámon aluli gyárak dolgában... — mondta a másik csoportban egy snájdig úriember néhány társának.

— De hát még kommunisták is ülnek a kormányban... — jegyezte meg halkan valaki. A többiek erre legyintettek...

Tovább már nem figyeltem beszélgetésüket, mert egy kisebb munkásküldöttség jött ki a miniszterelnök dolgozószobájából és sietve távozott. Csak annyit tudtam tőlük kérdezni:

— Elégedettek a valasszal?

— Igen. Ígéretet kaptunk... — felelték. Ezután a „polgártársak" kerültek sorra. Meglepően hamar végeztek. És ahogy szavaikból kivettem, szintén kedvező választ kaptak. Ekkor eszembe jutottak az elmúlt hét különböző kormányfői megnyilatkozásai és önkéntelenül Mikszáth ama bölcs megállapítására gondoltam, hogy „...némely miniszterek mindenkinek szeretnének tetszeni. S ez a legrosszabb politika az államférfiaknál".

Az „urak" csoportja előtt soron kívül két magasrangú katonatiszt ment be a miniszterelnökhöz. Arra gondolva, hogy a tisztek sokáig bent maradhatnak — elhatároztam, rövid időre lemegyek a parlamenti stúdióba, hátha összeakadok ott kollegákkal, akiktől talán érdekes híreket hallhatok.

Ahogy keresgéltem a rádiószobát, az egyik folyosón vastag kábelekbe botlottam. Követtem azokat és végül el is jutottam a rádió ideiglenes parlamenti stúdiójába. Írógépek kattogása, hanglemez-zene és a rádió-munkatársak beszélgetéseinek zűrzavaros hangkáosza fogadott. Itt működik hát az árulók és az ellenforradalom szolgálatába állított, úgynevezett Szabad Kossuth Rádió, amely — mint azt Szilágyi János miniszteri titkártól, és a párt egyik külső munkatársától megtudtam: már a pártfelhívások és kommunista alapszervezetek közleményeinek közvetítését is megtagadta. Viszont a világba sugározta az ellenforradalmi szervezetek híradásait és a polgárháborús zűrzavart fokozó kommentárokat, a gyakran ellentmondó híreket és a kormányközléseket.

A stúdió egyik szobájában kis csoport közepén Gömöri Endre, a rádió külpolitikai szerkesztője társalgott néhány kollégájával, napilapok munkatársaival. Szavaiból úgy tűnt, hogy ő is nagyon elégedetlen a politikai helyzettel és a Parlamentben tapasztalható állapotokkal, pedig a maga „obulusaival" szintén hozzájárult a helyzet ilyen alakulásához.

— Itt már nagyon szélsőséges elemek kezébe került az irányítás . . . — mondta. — Már engem is háttérbe akarnak szorítani. Csak a nyelvtudásomat igyekeznek felhasználni . . .

— Mondd, Bandi, hogyan dolgozik Nagy Imre, hiszen te közel vagy hozzá? — kérdezte az egyik újságíró.

— Bárki bemehet hozzá, bármilyen javaslattal. A legtöbbet elfogadja...

— Te is jártál már nála?

— Igen — válaszolta. — Legutóbb egy külpolitikai vonatkozású javaslattal mentem be hozzá. És diplomáciai távirat lett belőle...

— Szóval, te is bevonultál a történelembe... — jegyezték meg egyesek tréfálkozva.

Körülnéztem a stúdió néhány más szobájában is. Bárki szabadon mászkálhatott jobbra-balra. Talán még a mikrofonba is bármit világgá kiálthattam volna. A stúdió egyik szobájában ott láttam Eörsi Istvánt, az ifjú költőt, aki egy Petőfit utánzó epigon „megszállottságával" gépelte legújabb versét az ellenforradalmi rádió részére.

Mivel itt sem lettem tájékozottabb — legfeljebb újabb vonását ismerhettem meg az általános zűrzavarnak —, visszamentem Nagy Imre városszobájába. Itt már újabb küldöttségek tartózkodtak. Meglepődtem, amikor egy munkásküldöttség közepén észrevettem Csergő János kohó- és gépipari, Czottner Sándor bánya- és energiaügyi és Nagy Józsefné, könnyűipari minisztert. Élénk beszélgetés, mondhatnám vitatkozás folyt a miniszterek és a munkások között. Amikor közelebb mentem a csoporthoz, hallom, hogy néhány munkás azt mondja Csergő és Czottner miniszteréknek:

— Köszönjük, elvtársak, hogy kinyitották a szemünket... Akkor nekünk itt már semmi keresnivalónk sincs...

Ez a munkásküldöttség majdnem a felére olvadt, mert akik az előbb mondottakból levonták a tanulságot, eltávoztak — bárhogy is próbálták a küldöttség vezetői visszatartani őket.

Nem értettem világosan a helyzetet, ezért meg-

kérdeztem Nagy Józsefnét, hogy mi történik itt. Elmondta, hogy október vége óta néhány kommunista miniszter gyakran elvegyül az ide jövő munkásküldöttségek között, és elbeszélget azok tagjaival. E beszélgetések gyakran úgy zajlottak le, hogy a küldöttségek tagjai nem is tudták: miniszterekkel állnak szemben. Humoros esetek is előadódtak, mert a küldöttek között nemegyszer akadt olyan hangoskodó, aki éppen a jelenlévő minisztereket szidta. Így történt például tegnap este is, ugyanitt, a miniszterelnök várótermében, amikor megjelent egy borsodi kohász- és bányászküldöttség Földvári Rudolffal, a Borsod megyei pártbizottság árulóvá züllött, volt első titkárának vezetésével, aki a karrieristák sajátos szimatával gyorsan „a forradalom élére állt". Amikor este nyolc tájban megérkezett az általa szervezett és vezetett küldöttséggel — a titkárnő közölte velük: a miniszterelnök már nem tudja őket fogadni, mert külföldiek tartózkodnak nála.

— Mit? Hogy Imre bácsi engem nem fogad?!... — fontoskodott a küldöttség tagjai előtt és nagy hangon fogadkozott: majd ő elintézi a fogadást... Szaladgált is jobbra-balra a Parlamentben. Közben felvette a kapcsolatot más politikusokkal és ott nyüzsgő „forradalmárokkal" is. Egyébként sikerült elintéznie, hogy éjjel tizenkettőkor mégis fogadja őt Nagy Imre. És mint erről az akkori Borsod megyei újság is hírt adott: a kormányelnök elfogadta az általa megfogalmazott pontokat és a „tősgyökeres" ellenforradalmárokra is rálicitáló követeléseket. Amíg Földvári magára hagyta embereit, addig a miniszterek elbeszélgettek velük. Igen sok kérdésben közös nevezőre jutottak, anélkül, hogy a munkások tudták volna: tulajdonképpen a szakminisztereikkel alakult ki az egyetértésük. Mégis, amikor a beszélgetés során szóbakerült a miniszterek neve, néhányan megjegyezték:

— Csak egyszer kerülnénk össze velük...

Nagy Józsefné ekkor váratlanul közbeszólt:

— Engedjék meg, hogy bemutassam maguknak Csergő és Czottner miniszter elvtársakat...

E nem várt fordulatra ugyancsak tátva maradt a szájuk s néhány másodpercig nem tudtak szóhoz jutni. Aztán az egyik, aki hamarabb feltalálta magát, heves őszinteséggel kibökte:

— Kár, hogy csak ebben a felfordulásban s ily véletlenül találkoztunk miniszterekkel...

Egy másik munkás pedig megjegyezte:

— Ha tudjuk, hogy maguk ennyire közülünk való emberek, már rég szót értettünk volna...

Valaki még közbevetette:

— Magukra vessenek, amiért szidtuk magukat. Az a baj, hogy keveset jártak közénk, nem ismerték hát eléggé gondjainkat, bajainkat...

Csergő János, az egykori esztergályos, Czottner Sándor, a volt martinász és Nagy Józsefné a hajdani szövőnő részben elismerték a munkások igazát, bírálatát, részben pedig bizonygatták nekik: gyakran jártak közéjük, dehát mindenhová nem juthattak el.

Ehhez hasonló beszélgetés zajlott le ugyancsak tegnap este a salgótarjáni bányászok és az acélgyáriak küldöttségeivel. Mindkét csoportból sikerült leválasztani a régi szervezett munkásokat, az ellenforradalom tudatos szekértolóitól. Különösen meggyőzően hatott a küldöttségek valódi munkástagjaira, amikor megmutatták nekik a Parlamentben nyüzsgő zsinóros kabátú urambátyám dzsentriket, horthysta katonatiszteket, akik mind a félrevezetett dolgozókkal szeretnék a maguk gesztenyéjét kikapartatni. És a kommunista miniszterek — e sajnos ritkán gyakorolt agitációs tevékenysége — több munkásnak kinyitotta

a szemét és így sikerült néhányszor felbomlasztani ellenforradalmárok által szervezett küldöttségeket.

Még kérdezni akartam néhány dolgot Nagy Józsefnétől, de elhívták. Ezután nemsokára kijött Nagy Imrétől a már említett „urak" csoportja. A miniszterelnök egyik titkára pedig bejelentette:

— Most fontos politikai tárgyalások kezdődnek. Újabb küldöttségeket a kormány elnöke már nem fogad.

Ezzel persze az én interjúm is füstbe ment. A titkársági szoba küszöbéig mégis eljutottam, hogy legalább némi benyomást szerezzek a belső helyiség légköréből és néhány szót válthassak valamelyik titkárral. Alkalmam volt néhány másodpercig Nagy Imrét is látni, amint a nyíló ajtóig kísért valakit. Igen fáradtnak, kimerültnek tűnt. A titkárnője, Balogh Józsefné szomorúan mondta a másik titkárnak:

— Az éjjel megint keveset aludt: az öreg...

Hirtelen nem tudtam, miként szólítsam a titkárnőt. Meg is kérdeztem tőle: nevezhetem-e elvtársnak?

— Hát ha elvtárs, szólítson annak — válaszolt bizalmatlanul. — De az idegeneket én már csak polgártársnak szólítom. Mert tegnapelőtt néhány fiatalemberből álló küldöttség be akart menni Nagy elvtárshoz. Mindegyiknél fegyver volt. Ez idegesített, mégis azt mondtam nekik nyugodtan: „Kérem, most várniuk kell, mert odabenn tárgyalnak. Addig foglaljanak helyet az elvtársak." Erre a vezetőjük, egy szakállas felkelő indulatosan rámkiáltott: „Mi nem vagyunk elvtársak!..." Ennek igazolására még a puskatussal is oldalba bökött és megkísérelt félretolni az útból, hogy bejelentés nélkül berontson Nagy elvtárshoz. Csak erélyes fellépéssel sikerült őt kituszkolnunk...

Közben Baloghnét telefonhoz hívták. Amikor befejezte a beszélgetést, amelynek jó részét hallottam, visszatért hozzám és érdeklődésemre komoran tájékoztatott az ügyről.

— Jaj, ez a szegény Horváth Jánosné. Tudja, ő az Egyházügyi Hivatal elnökének a felesége. És most a Kútvölgyi úti kórházból sűrűn telefonál nekünk. A férjét ugyanis elfogták a felkelők és naponta könyörög, hogy szabadítsuk ki. Szóltam már érdekében Nagy Imre elvtársnak, aki azt mondta, majd intézkedik. Egyébként rámbízta az ügyet. De sajnos mindmáig nem tudtuk kiszabadítani Horváth Jánost. Pedig nagyon rendes elvtárs. Ismerem őt régről...

ELLENFORRADALMÁRRA BÍZZÁK EGY ELHURCOLT, S HALÁLRA ÍTÉLT KOMMUNISTA KISZABADÍTÁSÁT

Én is ismertem Horváth Jánost. Ezért elhatároztam: felhívom a feleségét telefonon, hogy pontosan tájékozódjak a helyzetről. Amikor találtam valahol egy nyitott hivatali szobát, ahol nem tartózkodott senki, telefonáltam a Kútvölgyi úti kórházba. Horváthné kétségbeesetten zokogta a vonal túlsó végén, hogy férjét már október 30-án elhurcolták a lakásukról az újpesti felkelők. És éppen ma tudta meg, hogy a közülük alakult vészbíróság halálra ítélte őt és holnap kivégzik...

— Október 30-a óta akarok Nagy Imrével beszélni — folytatta elkeseredve Horváthné —, és azóta még egyszer sem kapcsoltak be hozzá. Én már innét, a kórházból akartam kimenni, hogy valamit tegyek a férjem érdekében, de az orvosok nem engedtek. A miniszterelnökségen pedig az ügy elintézését a titkárnőre bízták. Azt is mondták, hogy Király Bélát, az új budapesti városparancsnokot személyesen küldték az újpesti felkelőkhöz, hogy szabadítsa ki a férjemet. De állítólag ez még neki sem sikerült...

— Hát kérdezem magát, elvtárs, — fakadt ki indulatosan Horváthné —, ha Király Béla, a fegyveres

erővel rendelkező városparancsnok komolyan ki akarná szabadítani a férjemet, nem tehetné meg? Én már nem is tudok másra gondolni, csak arra, hogy azért nem tesz semmit a férjem érdekében, mert ő is a felkelők cinkosa, vagy tán a vezérük ...

Tehetetlenül hallgattam a beteg asszony vergődését és igazat kellett adnom neki.

— A helyzet az — kiabált a telefonba Horváthné —, hogy Nagy Imre cserbenhagyja a kommunistákat, nem törődik velük. Tőle akárhányat legyilkolhatnak, bebörtönözhetnek ... De a fasiszták és bűnözők kiszabadulhattak a fogházakból. És most ezek ítélkeznek becsületes emberek, a munkásmozgalom régi harcosai, kommunisták fölött ...

— Próbáljon már maga bejutni a miniszterelnökhöz, talán magának sikerül — kért engem —, és könyörögjön neki: mentsék meg a férjemet ... Értesse meg vele: ha nem védi meg a kommunistákat, ő sem kerülheti el a sorsát ...

Nem akartam megmondani Horváth elvtársnőnek, hogy sajnos, üzenetének az átadása reménytelen. Kábult fejjel távoztam a telefonos szobából. Nem tudom hogyan, de eszembe jutott egy tegnapi vitám a Petőfikör vezetőihez közelálló kollegámmal. Azt állította, hogy Nagy Imre az októberi események első napjaiban az ÁVH foglyaként cselekedett. Ezért szavazta meg először a szovjet csapatok behívását és a statáriumot. Hiába hangoztattam ennek képtelenségét, s azt, hogy ez az állítás csupán tisztára akarja mosni Nagy Imrét a felkelők előtt. Vitapartnerem nem hitte el. Itt azonban, ezekben az órákban kezdtem úgy érezni, mintha Nagy Imre valamiféle kettős szerepet játszana: mint a népi demokrácia miniszterelnöke és mint a felkelők támasza, patrónusa. Sajnáltam, hogy most nincs itt a szóbanforgó kollégám. Bizonyíthatnám, hogy Nagy Imre nem az ÁVH foglya volt, hanem jelképesen szólva — vagy talán igazán is? — in-

kább a felkelők foglya. Hiszen már arra sem képes, hogy kimentsen a karmaikból egy ártatlan, halálra ítélt kommunista vezetőt.

A GESTAPO-ÜGYNÖK A MINISZTERI SZÉKBEN KERESI VOLT CELLATÁRSÁT...

Tovább bolyongtam a Parlament folyosóin. Megint összetalálkoztam Nagy Józsefnével. Beszámoltam neki Horváth János esetéről. Ismerte az egészet töviről hegyire. És az indulattól ökölbe szorult kézzel mondta el, hogy amikor Horváth elvtársat elhurcolták, éppen akkor szabadult ki egy asszony a börtönből, aki másnap már megjelent a Parlamentben s mindenáron vele akart beszélni. Ez az asszony — akit a miniszternő Eskulics József, Marosán elvtárs titkára jelenlétében fogadott —, nagyon meglepődött, amikor kiderült, hogy nem az általa elképzelt Nagy Józsefné a könnyűipari miniszter. Az asszony ugyanis, mint tizennyolc évre elítélt volt Gestapo-ügynök, a kalocsai börtönben töltötte büntetését (amiből 11 évet már leült) és közös cellában volt egy Nagy Józsefné nevű, szintén politikai fogollyal. Magától értetődőnek találta, hogy miután a „dicsőséges nemzeti forradalom" mindkettőjüket kiszabadította — volt cellatársa: a másik Nagy Józsefné egyenesen a könnyűipari miniszter székébe ült bele. Ezért került volt rabtársa ölelő karjai helyett — egy kommunista miniszternő elé. De jellemző az egész november 3-i politikai légkörre, hogy ettől sem zavartatta magát, mert a kommunista miniszternővel szemben is úgy lépett fel, mint tette volna, ha itt csakugyan egykori cellatársával találkozhat. Követelte, hogy azonnal helyezzék őt a „Vallás- és Közoktatásügyi Minisztériumban" vezető állásba és sürgősen utaljanak ki a számára lakást. Amikor Nagy Józsefné megkérdezte tőle, hogy milyen

szakos tanár — mert tanárnak adta ki magát —, szemtelenül visszakérdezett: „Egyáltalán fontos ez most?" ..

— No látja, elvtárs, idáig jutottunk ... — mondta rezignáltan Nagy Józsefné és elsietett. Én is elindultam valamerre és egymásba szaladtunk Fazekas Györggyel, a Nagy Imréhez közelálló újságíró csoport egyik tagjával. Fazekassal valamikor egy szerkesztőségben dolgoztam, megörültem hát a találkozásnak. De mindjárt meglepett sápadt, borostás, fáradt arca.

— Hát te mit csinálsz itt, Fazekas elvtárs? — kérdeztem. — Szintén információkat gyűjtesz?

— Nem, oregem — válaszolt erőltetett kedélyességgel —, ebből én már kinőttem. Itt politikai beosztásom van ...

— Mivel foglalkozol, ha nem vagyok indiszkrét?

— Karhatalmi ügyekkel ...

— No, az ugyan csehül áll — mondtam neki indulatosan és mindjárt kipakoltam összes eddigi tapasztalataimat arról az anarchiáról, amit a különböző fegyveres alakulatok a pesti utcákon és itt, a Parlament körül produkálnak. És elmondtam neki az üldözött kommunisták helyzetét, az egyre nagyobb mértékben kibontakozó emberhajszát.

Szavaimat láthatóan komolyan vette:

— Mindent tudunk, de hát mit csináljunk? ...

— Akkor miért állsz te is spanyolfalat ehhez a pokoli komédiához?

— Majd úrrá leszünk a helyzeten ... — mondta és sietve elbúcsúzott.

Ezután betévedtem a miniszterelnökség mellett működő külügyi csoporthoz. Itt Félix Pál, a Külügyminisztérium „forradalmi bizottságának" titkára erről tájékoztatott:

— Mi szövegezzük a különböző diplomáciai táviratok, jegyzékek tervezetét. Persze, másfajta tervezetek is készülnek itt. Javaslatot tettünk például a kormánynak a külföldön szolgálatot teljesítő sztálinista

magyar követek és követségi alkalmazottak leváltására. Ma már több mint negyven táviratot el is küldtünk különböző követségi titkárok, tanácsosok, attasék visszahívására. Ezt persze mi, a „forradalmi bizottság" saját hatáskörünkben döntöttük el...

Nem akartam informátoromnak megmondani, hogy ezt az akciót szerintem elhamarkodottan és oly gyorsan csinálták, mintha az ország belpolitikai és nemzetközi helyzetének megszilárdításában ma nem is lenne ennél fontosabb tennivaló. Bizonyos, hogy a napokban Nagy Imrével tárgyaló Dudás József, ez az ellenforradalmár politikai kalandor — aki nyíltan a külügyi tárcára aspirált —, ugyancsak nem intézkedhetett volna gyorsabban a diplomáciai kar „megtisztítása" érdekében, ha kezébe kaparintja a Külügyminisztérium vezetését. De bárkik kezdeményezték ezt — ma már világosan látjuk: része volt ez annak a hadjáratnak, amellyel az egyre erősödő burzsoá restaurációs folyamat külpolitikai célját el akarták érni. E külpolitikai cél: hazánk kiszakítása a két részre szakadt világ szocialista táborából. Ehhez pedig olyan diplomáciai karra volt szükségük, amely ezt a célt elősegíti.

MARCZALI FŐSZOLGABÍRÓ ÚR ÁTVESZI A KÖZIGAZGATÁS IRÁNYÍTÁSÁT

Amikor a külügyiektől eltávoztam — valakit elkísérve —, a félemeleten kötöttem ki. A helyiségek ajtajait tárva-nyitva találtam és az első hivatali szobából hangos beszédet hallottam. A hang irányába haladva Varga András elvtársnak, a Minisztertanács tanácsi osztálya vezetőjének a szobájába kerültem. Varga elvtárs az íróasztala mellett ülve, indulatosan vitatkozott valakivel telefonon:

— Hivatalosan én magukkal nem tárgyalok... Én nem ismerek el semmilyen „forradalmi bizottságot"...

Nekem csak az államigazgatási szervek törvényes vezetőivel van hivatalos dolgom és csak velük tárgyalok... Mit mond?!... — kérdezett vissza Varga elvtárs mérgesen és lecsapta a kagylót.

Miután kölcsönösen üdvözöltük egymást, felháborodva mondta el:

— Képzelje: azt kérdezte tőlem ez az alak, a Szabolcs megyei „forradalmi bizottság" elnöke, hogy mikor repülök már innen...

Beszélgetésünk során Varga elvtárs szavaiból kiderült, hogy a megyei és a járási tanácsoknál már napok óta folyik a harc az úgynevezett „forradalmi bizottságok" és a törvényes tanácsi végrehajtó bizottságok között, hogy „ki kit győz le". Sajnos, ezek a botcsinálta és önmagukat kinevező fegyveres ellen-„forradalmi bizottságok" több helyen már leváltották a tanácselnököket. Magukhoz kaparintották a páncélszekrények és hivatali helyiségek kulcsait, az adminisztráció irányítását. És most gyakran jelentkeznek „K"-vonalon a Minisztertanácsnál. Kapcsolatot akarnak teremteni a kormánnyal, hogy összehangolják a közigazgatás átszervezésére irányuló törekvéseket. De itt, a tanácsi osztályon még néhány kommunista funkcionáriusba ütköznek, akik csak a törvényesen megválasztott tanácselnökökkel hajlandók tárgyalni. Ezek közül viszont jónéhányan már nem jutnak „K"-vonalhoz.

Míg e problémákról beszélgetünk, beállít a szobába egy magas, vadászkalapos, amolyan úricsizmás férfi.

— Marczali Tibor vagyok, kérlek alásan — mutatkozik be —, a Kisgazdapárt közigazgatási szakembere. Vas Zoltán úrral és a parlamenti „forradalmi bizottsággal" megbeszélve — mutat hátra e bizottság két vele jött tagjára —, úgy alakult a helyzet, hogy szükségünk van e helyiségre... Vagyis holnaptól kezdve én veszem át ennek az osztálynak a vezetését... —

mondta és elővett valami hivatalos papírt. Úgy tűnt, mintha megbízólevél lenne, de nyilván már nem is tartotta fontosnak, hogy megmutassa Varga elvtársnak.

— Szóval így állunk... — szólt Varga rezignáltan. — Szóval önök így döntöttek?!

— Igen. Már holnap, vasárnap délelőtt fel akarom venni a kapcsolatot a vidéki közigazgatás „forradalmi bizottságaival" és a munkástanácsokkal, mert ugyebár gyorsan stabilizálni kell nemzeti forradalmunk vívmányait...

Varga összepakolta holmijait, azután együtt távoztunk.

— No mit szól hozzá? — kérdezte tőlem. — Hát hamar teljesült a Szabolcs megyei „forradalmi bizottság" elnökének a kívánsága... Nem a személyes sorsom az érdekes, hanem az, hogy az ellenforradalom, a reakció kiszorítja a pártot az államhatalom fontos posztjairól...

Némán baktattunk egy darabig, azután ismét megszólalt

— Tulajdonképpen nincs mit csodálkoznom a dolgon, ha Vas Zoltán, mint a Minisztertanács titkárságának újdonsült vezetője és közellátási kormánybiztos szintén ezek kezére játszik...

Nem értettem Vas Zoltánt, bár hirtelen eszembe jutott a Petőfi-kör hírhedt sajtóvitáján elhangzott kétkulacsos felszólalása. Azután visszaemlékeztem arra, hogy a Magyar Acélárugyár egyik munkásgyűlésén e felszólalással ellentétben bírálta a Petőfi-kört és védte az MDP-nek a Petőfi-kört elítélő akkori határozatát. Végül ismét az előttem lezajlott „őrségváltásra" gondoltam és megkérdeztem Varga elvtársat:

— Ki ez a Marczali, ismeri őt?

— A Belügyminisztériumból ismerem. A felszabadulás előtt főszolgabíró és Gömbös, meg az Imrédy

pártjának volt a tagja. A felszabadulást követően egyszercsak kisgazdapárti lett és mint ilyen, bekerült a Belügyminisztériumba. 1948-ig ott dolgozott, azután valamilyen lópanama miatt kidobták...

— Ugyancsak jól állhat a szénánk — jegyeztem meg —, ha kommunista vezetésű kormány alatt ilyen alakok kerülhetnek ismét fontos posztokra.

— Én már ezen nem is lepődöm meg — legyintett keserűen. Hiszen csütörtökön, Nagy Imre miniszterelnök előszobájában várakozva, szem- és fültanúja voltam a következő jelenetnek: bejön Losonczy Géza, a magát kommunistának tartó államminiszter és amikor észreveszi, hogy Király Béla vezérőrnagy, budapesti városparancsnok szintén ott várakozik, odamegy hozzá és az asztalra csapva, megkérdi tőle: „Mikor adjuk már ki a lakossághoz szóló felhívást a szovjettel szembeni ellenállás megszervezésére?!... Ha kell, én is fegyvert ragadok, adjanak nekem is géppisztolyt... Ne mondják rólam, hogy ruszki vezér vagyok. Ha a sors úgy kívánja: haljak meg hős magyarként..."

— Ez szinte hihetetlen — mondtam Varga elvtársnak.

— Talán én is hihetetlennek tartanám — válaszolt —, ha nem lettem volna szem- és fültanú...

LOSONCZYÉKNÁL — A „POLITIKAI BOSZORKÁNYKONYHÁN"

Ezek után arra gondoltam: jó lenne megkísérelni Losonczyval beszélni és neki tenni fel azokat a kérdéseket, amelyekre eredetileg Nagy Imrétől szerettem volna választ kapni. Losonczy szobája közel volt a miniszterelnökéhez. Először egy nagy előteremben kötöttem ki. Hamar észrevettem, hogy innen más helyiségekbe is nyílik ajtó. Mint megtudtam, itt dolgoznak egymás mellett Losonczy, Donáth Ferenc, Vá-

sárhelyi Miklós és Erdős Péter. Donáth a többi között belügyminisztériumi és egyetemi kérdésekkel foglalkozott, Vásárhelyi és Erdős sajtóügyekkel. Itt működött — az ő vezetésükkel — a kormány sajtóhivatala. Ebben az előteremben nagy sürgés-forgás volt, valósággal átjáróháznak tűnt a szoba. Rengeteg újságíró fordult itt meg. Jónéhányukat ismertem, de még többet nem. Azokat nem ismertem, akik a felszabadulás előtti reakciós sajtó eddig más pályára szorult, de most hirtelen ismét felbukkant alakjai közé tartoztak. Az itt folyó állandó fecsegésből a valószínű és képtelen politikai hírek egész garmadáját gyűjthette össze az ember. De hozzájuthattam itt egészen komoly, utolag ellenőrzött reális értesülésekhez is.

Mint megtudtam, Losonczy Géza ritkán fogadott küldöttségeket. Nagy Imre főideológusa, legbensőbb bizalmi embere és politikai tanácsadója volt. Ennélfogva különleges ügyekkel foglalkozott. Ő készítette el a különböző kormány-előterjesztéseket. A miniszterelnök elé kerülő javaslatokat, tervezeteket, határozatokat, rendeleteket itt ötlötték ki, itt öntötték formába. Valaki az ismerőseim közül fülembe súgta, hogy Losonczy Nagy Imrének a „Leó"-ja, azaz „rossz szelleme". Nem tudom, hogy Nagy Imrének szüksége volt-e ilyen „Leóra" — aki nemrég még őt is elárulta . . . Erről a tényről Nagy Imre nyilván nem is szerzett tudomást. Október 29-én az Eötvös Loránd Tudományegyetem jogi karán egy gyűlésen Losonczy kijelentette — mint erről az egyik szem- és fültanú beszámolt az „Élet és Irodalom" 1957 június 7-i számában —, „hogy személy szerint sem ő, sem Donáth nem bízik Nagy Imrében és a kormányban, mert Nagy Imre személye és a kormány összetétele nem nyújt biztosítékot arra vonatkozólag, hogy ígéreteiket be is váltják".

Mellesleg megjegyezve, amikor Losonczy néhány

nap múlva az államminiszteri bársonyszékhez jutott, már újra megfelelt neki Nagy Imre. Losonczynak ez a „vezérét" hátba támadó magatartása persze eltörpül ahhoz az áruláshoz képest, amelyet a nép és a párt ellen követett el — Nagy Imrével együtt. Így hát politikai, erkölcsi arculatával mégis csak Nagy Imréhez állt legközelebb.

Nem véletlen, hogy — a bennfentesektől nyert értesülések szerint — Losonczy sokszor járt Nagy Imréhez. Losonczy szobájába pedig sűrűn járt be Donáth, Vásárhelyi, Erdős Péter és Erdős Péterné, valamennyiük közös titkárnője. És szemtanúk mondották: itt gyakran megfordultak a különböző államminiszterek, az újdonsült pártvezérek, valamint Kopácsi rendőrfőkapitány. Megjelentek itt olyan kétes „személyiségek" is, mint például dr. Schannen Béla zugügyvéd, az egykori fasiszta sajtókamarát megszervező Kolozsvári Borcsa Mihály bizalmi embere, aki az ellenforradalom napjaiban váratlanul úgy bukkant fel, mint az Újságírószövetség „nemzeti bizottságának" az elnöke. Természetesen az újságírók túlnyomó részének tudta és akarata ellenére. Így hát mindezt egybevetve, néhány kollégámmal együtt úgy véltük: ez a Nagy Imre-kormány egyik politikai „boszorkánykonyhája" ...

Zsinóros bőrkabátos férfi állított be. Losonczy Gézával akart beszélni, mert mint mondta: Nagy Imréhez már nem tudott bejutni. A titkárnő Vásárhelyi Miklóssal hozta őt össze. Valami érthetetlen nevet mormogott. Többen is hallottuk azonban, hogy az illető egy volt Hajdú-Bihar megyei földbirtokos.

— Méltóztass meghallgatni — mondta Vásárhelyinek. — A miniszterelnök úrral akartam beszélni, de nem sikerült. Tudtommal te közel állsz a kormányhoz ... Kérlek tolmácsold majd kérésem ... Tudod, a forradalom előtt földönfutóvá tettek. Elvették 150 holdamat. Szeretném visszakapni ...

Vásárhelyi szólt Papp Lajos gépkocsivezetőnek — aki időnként hivatalsegédi szolgálatot is teljesített —, készítsen feketét. E teremben szinte literszámra itták a kávét. Az „előkelő" vendégeket, no meg a hozzájuk közelálló újságírókat állandóan itatták a fekete nedűvel.

— Szóval, szeretném ősi birtokom visszaszerezni — folytatta a zsinóros bőrkabátú férfi, feketézés közben —, mert jogtalan volt az elvétele, mert már nincs miből élnem . . .

— Eddig miből élt? — kérdezte Vásárhelyi, még nem viszonozva a vendég bizalmaskodó dzsentris társalgási stílusát.

— Hát nagyon nehezen . . . Eladogattam a még megmaradt értékeket — mondta és részletesen ecsetelni kezdte eddigi „szenvedéseit". Annyira belemelegedtek a beszélgetésbe, hogy Vásárhelyi végül már szintén tegezte. Közben felírta a volt földbirtokos adatait és megnyugtatta őt:

— Most készül egy kormányrendelet, hogy milyen határig adnánk vissza az elvett földeket. Biztosíthatlak, hogy az igényeket igyekszünk majd a legmesszebbmenőkig kielégíteni . . .

Papp Lajos gépkocsivezető és kávét felszolgáló hivatalsegéd, igen elkomorultan hallgatta ezt a beszélgetést. Azután nemsokára bejött hozzá egy másik államminiszter sofőrje, hogy szabad idejében elbeszélgessen vele. Félrevonulva, halkan társalogtak.

— No, az anyjuk úristenit, már a föld visszaadásáról is beszélnek — mondta Papp Lajos a barátjának és elmesélte neki a Hajdu-Bihar megyei és más földbirtokosok látogatását.

— Már azért is izgat a dolog — folytatta —, mert az apósom Hajdúdorogon lakik és a földosztásnál három hold földet kapott Mit tudom én, hátha éppen ennek az alaknak a földjéből?! Mit csinálhat majd a

a hetvenkét éves öreg. Most már nem mehet el újból napszámosnak...

— Nyugodj meg, komám — válaszolt a másik. — A földosztást nem lehet visszacsinálni. Én ismerem a parasztokat, nem hiszem, hogy engednék...

— Nagyon rózsaszínűen látod a világot. Ha törvény készül rá, akkor a paraszt is kénytelen lesz engedelmeskedni...

Papp Lajos sofőr — a maga módján s már csak az itteni környezet hatására is — most élénkebben politizált, mint azelőtt. Losonczy kocsiját vezette, de ide-oda vitte Vásárhelyiéket is. Sok mindent látott, hallott, így hát nagyon meg volt zavarodva. Látta itt a különböző urak nyüzsgését, fellépését és többnyire az „úr", meg a „polgártárs" megszólítást hallotta —, ezért a minap Donáth Ferenchez fordult:

— Már nem ismerem itt ki magam. Mondják meg, minek szólítsam önöket. Továbbra is elvtársnak, vagy minek?!...

Donáth megnyugtatta őt, hogy csak szólítsa valamennyiüket elvtársnak. Hát jól van, gondolta magában és kétkedve csóválta fejét a körülötte zajló káosz láttán...

Egy négytagú társaság — mind régi újságíró — Erdős Pétert kereste. A társaság szóvivője előadta, hogy egy „nemzeti szabadelvű" lapot akarnak indítani, majd közölte:

— Ehhez engedélyt, nyomdát, papírt — és 150 000 forint indulási pénzt szeretnénk kapni...

Miután őket is megkínálták feketével, Erdős Péter azt mondta nekik:

— Nyomdáról, papírról szó lehet. Ami azonban a pénzt illeti: csináljatok majd olyan lapot, hogy jól menjen, hiszen most lehet, most igazi (?) sajtószabadság van — aztán lesz pénzetek is... — Végül hozzáfűzte: — mert pénzt egyelőre nem adhatunk...

Azt már nem mondta el Erdős Péter, hogy nyil-

ván kifogyott a kormány sajtóalapjának kasszája, mert — mint sajtóberkekben közismert volt — csupán Obersovszkyék „Igazság" című lapjának egymillió forintot utaltak ki...

Így vásárolták meg e maszek-vállalkozásként indult lapot, amely hamarosan a kormány „félhivatalos" szócsöve lett. Nem véletlen, hogy Losonczy Géza rendszeres telefonösszeköttetést tartott fenn az „Igazság" című lappal, s elvileg megbeszélte velük a fontosabb cikkeket. Ritkábban ugyan, de más szerkesztőségekkel is kapcsolatban állt, hogy politikailag instruálja őket. E napokban Losonczy megfeledkezett arról, hogy nemrégiben még élesen támadta a a sajtó „irányításának" ilyen módszereit. Ám, mint a legfőbb sajtófőnök, Vásárhelyivel együtt most céltudatosan igyekezett alkalmazni e módszert —, hogy központilag irányítsa az ellenforradalom katonai vezetőinek népszerűsítését, a Szovjetunió és az államvédelmiek elleni hangulatkeltést, a semlegességgel kapcsolatos illuzionizmust és a „nemzeti forradalom" más propagandaakcióit...

A kormány sajtóhivatala egyébként a lapengedélyt kérők valóságos ostroma alatt állt. A Horthy-rendszer jóformán minden volt reakciós újságja, a toll minden egykori garázdája, a fasiszta és zsaroló hírlapírók különböző társulásai — valamennyien lapengedélyt kívántak. És akik mögött fegyveres hátvéd volt, mint például Dudáséknak —, azok sem engedélyt, sem papírkiutalást nem kértek, hanem — „szereztek". De a burzsoá „sajtószabadság" régi és újdonsült bajnokai, akik a nagy „forradalmi" anarchiában nem voltak elég szemfülesek fegyveresek verbuválásához — pedig ez könnyen ment —, azok egyelőre más módszerrel próbálkoztak. Az egykori „Magyarország" című horthysta kormánylap néhány itt megjelent levitézlett munkatársa fülem hallatára kijelentette Vásárhelyiéknek:

— Ha lapengedélyt kapunk, hajlandók vagyunk támogatni a koalíciós kormány kommunista vezetését...

Ez a ravaszkodó felajánlkozás különösen azért vált érdekessé számomra, mert ugyanezzel a tollforgatásra vágyó társulattal nemsokára Tildy Zoltán államminiszter előszobájában találkoztam. Ide egyébként azzal a szándékkal jöttem, hogy talán sikerül Tildytől választ kapni ama kérdéseimre, amelyekre Nagy Imrétől és Losonczytól sem sikerült. Nos, az említett újságíró társulat itt Tildy Lászlóval, az államminiszter fiával tárgyalt, aki titkári és közvetlen munkatársi minőségben segített tehermentesíteni apját a nemkívánatos küldöttségek fogadásától. Ezek az úriemberek most Tildy Lászlót biztosították:

— Lapunkkal kifejezetten a Kisgazdapárt vezető szerepét kívánjuk támogatni...

TILDY ZOLTÁN ÉS NAGY FERENC TELEFONBESZÉLGETÉSE

Tildy Zoltán előszobájában egyébként valamivel nagyobb volt a nyüzsgés, mint Nagy Imre várótermében, de kisebb, mint Losonczyéknál. Itt szintén érdekes és a helyzetet más oldalról jellemző információkat sikerült szereznem. Megkönnyítette ezt, hogy az újságíró itt közlékenyebb embereket talált. Ennek oka nyilván abban rejlett, hogy az itt megfordulók — már nagyon biztosak voltak a dolgukban...

Néhány kisgazdapárti főember érkezett. Várniok kellett, mert Tildy Zoltánnál éppen tárgyalás volt. Közben megvitatták Nagy Ferenc ügyét. Nagy Ferenc ugyanis, ez az „eldollárosodott kisgazda vezér" — mint egyikük találóan jellemezte őt —, Svájcból

telefonált Tildy Zoltánnak és arra kérte: tegye lehetővé, hogy hazajöhessen, mert nagy honvágya van...

— Csodálatos a honvágynak ez az időzítése... — mondta az egyik gúnyosan.

— És biztosította Tildyt, hogy itthon nem kíván semmilyen pozíciót sem... — fűzte hozzá a másik nevetve.

Amint szavaikból kivehettem, úgy látszott, ezek az emberek őszintén ellenezték Nagy Ferenc visszatérését és ezért helyeselték, hogy Tildy Zoltán élesen visszautasította Nagy Ferenc kérését. Erről a telefonbeszélgetésről Tildy egyébként beszámolt miniszter társainak is — jegyezte meg az egyik bennfentes — és ahogy itt elmondták egymásnak: az államminiszter kijelentette, ha mégis hazamerészkedne Svájcból, személyesen leplezné le Nagy Ferenc emberi és politikai arculatát.

— Hát azért mégsem kellett volna ilyen ridegen elintézni Nagy Ferencet — vélekedett egy eddig hallgató kisgazda vezető. — Nekem az a gyanúm, hogy Tildy a saját vezető szerepét félti tőle...

A további beszélgetésekből azután más is kiderült. Tildy ugyan elutasította Nagy Ferencet, mégis azzal a sajátos kéréssel fordult hozzá: „Ne támadjátok odakint Nagy Imrét..."

— Ezt okosan tette — vélekedtek valamennyien, — mert hát Nagy Imrét politikai lélegzetvételhez kell engedni. Még szükségünk van rá...

Arról persze, akkor még egyikünk sem tudhatott, hogy Nagy Ferenc eleget is tett Tildy kérésének és gondoskodott arról, hogy a magyar reakciós emigráció ne támadja az ugyancsak árulóvá süllyedt névrokonát. Nagy Ferenc ilyen értelemben igyekezett befolyásolni a nemzetközi reakció sajtóját is. Erről tanúskodik Nagy Ferencnek az „U. S.

News & World Report" november 2-i számában megjelent nyilatkozata is:

„Az adott körülmények között ő (t. i. Nagy Imre) a legjobb személy... — mondotta. — Jó szolgálatot tesz Magyarországnak ez alatt az átmeneti időszak alatt, amíg a magyar kérdés végleges megoldását el nem éri... Ha a többi párt is visszakerül a kormányba, a vezetés eleinte a kommunisták kezében marad, azonban lépésről lépésre demokratikus kezekbe mehet át."

Ezt az elképzelést egyébként igen hamar megértették a nemzetközi nagytőke más újságjai is. A „L'Aurore" november 2-i száma erről például így írt:

„Bizonyos, hogy Nagynak még van szerepe és erre adtak neki a kormány nem kommunistái megbízást. Alkalmasabb arra, mint ők, hogy az oroszokkal tárgyaljon és elérje távozásukat."

A Tildyre váró kisgazda társaság azután másról kezdett beszélgetni. Egyikük elővett a táskájából valamilyen hivatalos okiratot vagy tervezetet, amelyet Tildy már áttanulmányozott. Valamennyien megnézték az iratot és azt találták benne a legérdekesebbnek, hogy ahol a „szocializmus" szó előfordult, azt az államminiszter teljesen törölte, a „népköztársaság" meghatározásnál pedig kihúzogatta a „nép" szót és maradt egyszerűen a „köztársaság"...

— Ez helyes — jegyezte meg egyikük —, ezen változtatni is kell... A köztársaság meghatározás korszerűbb, polgári demokratikusabb hangzású...

— A nyugat előtt is rokonszenvesebb lesz — tette hozzá a másik. Tovább nem kommentálhatták ezt a kérdést, mert Tildy már fogadta őket.

Két férfi jött, ők is Tildyvel kívántak beszélni. De mert nála már az előbbiek voltak bent, így hát megelégedtek a fiával is.

— Meg akarjuk alakítani a börtönből most szabadult keresztény politikai foglyok bajtársi szövetségét — mondta szóvivőjük és valamilyen gépelt papírt vett elő, amelyen ott díszelgett Mindszenty aláírása is. — Ehhez szeretnénk engedélyt kapni kormányaláírással, pecséttel.

Tildy László néhány másodpercig elgondolkodott a dolgon, aztán megkérdezte tőlük:

— Miért kell ezt is vallási alapon csinálni? Sokkal jobb volna az ártatlanul szenvedett összes politikai foglyokat, tehát kereszténveket és zsidókat, kisgazdapártiakat és kommunistákat közös szövetségbe tömöríteni.

A két férfi meglepődött a válaszon, annyira, hogy Tildy László magyarázatként hozzáfűzte:

— Én nem vagyok egyik pártnak, még az apám pártjának sem tagja, ezért elfogulatlan a javaslatom.

— Először közös szövetség alakult — felelt egyikük —, de ebből kiváltunk, mert úgy gondoljuk, az ilyen összefogás mégsem célszerű. A börtönben ült kommunisták nagyobb része ugyanis továbbra is kommunista maradt és ezért nekünk, keresztény (?) világnézetű volt politikai foglyoknak külön kell tömörülnünk. Mindszenty bíboros úr — mint volt politikai fogoly — már vállalta is szövetségünk védnökségét. Célunk az, hogy megfelelő társadalmi befolyásra tegyünk szert a közéletben és elősegítsük a nemzeti (?) őrségváltást...

Mellékesen elmondották, hogy a sajtóügyek intézőinél bejelentették igényüket az „Ébresztő" című lap kiadására is. E címmel nyilván emlékeztetni

akartak az 1919-es ellenforradalom hírhedt fasiszta szervezetére, az Ébredő Magyarok Egyesületére. Ezek után Tildy László fásultan kijelentette:

— Nem vagyok illetékes kérésük engedélyezésére, apám viszont most nem ér rá.

— Kár — mondták amazok —, mert mi már engedély nélkül is megalakultunk. De mégis jó volna kérvényünkre valamilyen jóváhagyó állami pecsét és aláírás. Mert hát így nagyobb a többiek bizalma...

És e megrögzött reakciósok, politikai akarnokok — akiknek most is börtönben volna a helyük —, addig kapacitálták, míg Tildy László íróasztala fiókjából előkerített valami állami pecsétet és kérvényükre nyomta. Azután az aláírását is odakanyarította, mintha csak holmi kapubelépő szignálásáról lett volna szó...

— Látja — szólt hozzám szkeptikusan az ifjabb Tildy, miután látogatói eltávoztak: — ilyen és hasonló módon sütögetik ma sokan a maguk pecsenyéjét.

NÉHÁNY MEGJEGYZÉS TILDY ZOLTÁNRÓL

Tildy Zoltán államminiszter váratlanul megjelent várószobájában, kikísérte látogatóit. Mögötte feltűnt a felesége, aki ritkán tágított a most már hatodik évtizedét meghaladó és a közélet színpadára ismét fellépett kisgazdapárti politikus mellől. Vigyázott betegeskedő férjére és még a fontos politikai tárgyalásokon is részt vett férje kísérőjeként. Normális körülmények között ez bizony szokatlan volna — de az akkori izgalmas napokban ezt is jóváhagyták miniszter-társai. Persze, bizonyos jelek már régebben is arra mutattak, hogy Tildy Zoltánné politikus egyéniségű asszony, és nemcsak felesége, de tanácsadója is a férjének. Előfordult már ilyesmi a világtörténe-

lemben, és a magyar történelemben is. Más kérdés, hogy a tragikus napokban adott tanácsai során mennyire emlékezett vissza Tildy Zoltánné az apjára, akit annakidején a Tanácsköztársaságot leverő ellenforradalom fehérterroristái gyilkoltak meg...

Bizonyos, hogy Tildy Zoltánt és feleségét közéleti múltjuk alapján sokan úgy ismertük, mint akik — világnézeti, politikai és pártkötöttségeik korlátain belül — haladó gondolkozású emberek. Hiszen Tildy Zoltán a felszabadulás utáni évek népfront-koalíciójának keretében együttműködött a kommunisták pártjával és szembeszállt saját pártja jobboldalával is. És az ellenforradalom előtti hónapokban, amikor az MDP már erőteljesen megkezdte az elkövetett hibák kijavítását — Tildy Zoltán számára megint lehetőség nyílt, hogy a Hazias Népfront által fokozatosan ismét bekapcsolódjék a közéletbe. Ez idő tájban elhangzó nyilvános kijelentései, beszédei igen építőek, pozitívek. Annak feltételezése nélkül, hogy Tildy valaha is teljesen átlépheti saját politikai korlátait — úgy látszott: újólag felismerte hazánk társadalmi fejlődésének irányát, s történelmileg egyedül helyes szocialista útját. És ezen az alapon ismét együttműködik majd a kommunisták pártjával, ezzel is elősegítve a népi demokrácia iránt még tartózkodó rétegek bevonását a Hazafias Népfrontba.

Ám az olyan típusú polgári politikus, mint Tildy Zoltán, csak akkor lehet kitartó s becsületes szövetségese a kommunistáknak — ha a kommunisták pártja erős és vezető szerepe szilárdan érvényesül az ország életének minden területén.

Elsősorban az ország tragédiája, hogy a belső tényezők és az imperialista beavatkozás előidézte ellenforradalom kitörésekor a pártvezetés nem volt egységes és az államvezetés a régi revizionista, s végül árulóvá süllyedt Nagy Imre—Losonczy-csoport kezébe került, akik a pártot is dezorganizálták. Nos, ez

bizonyos tekintetben Tildy Zoltánnak is szerencsétlensége volt, olyan értelemben, hogy éppen ilyen helyzetben került újra a kormányba.

A Nagy Imre-féle vezetés, az események és az egész akkori helyzet, no meg az újjáalakuló Kisgazdapárt szinte ösztönzést és alkalmat nyújtottak Tildy Zoltán régi értelemben vett polgári politikusi törekvéseinek újjáéledésére. Persze, téves lenne azt hinni, hogy Tildy csupán az események tehetetlen játékszere volt. Ellenkezőleg, ahogy a kormányba került, nyomban az események egyik céltudatos irányítójává nőtte ki magát*. Ezt rendkívül megkönnyítette Nagy Imre letérése a marxista-leninista útról, és már régről közismert szervezőképtelensége, nehéz helyzetekben megnyilvánuló tehetetlensége.

Ilyen körülmények között Tildy Zoltán is elvesztette reálpolitikai érzékét. És cselekedeteivel szintén jobbra tolta a kormányt, s ösztönözte, fedezte az el-

* Így vált lehetővé, hogy amikor október 27-én megalakult az úgynevezett „első Nagy Imre-féle kabinet" Tildy Zoltán és Kovács Béla volt kisgazdapárti politikusok bevonásával, az azonnal a megalakulása után egy sor fontos intézkedést hozott, amelyeknek kidolgozásában, keresztülvitelében — mint azt az azóta kiderített tények bizonyítják — Tildy Zoltánnak jelentős kezdeményező szerepe volt. Ezek az intézkedések egyébként a következők voltak:

1. Átértékelték az ellenforradalmi eseményeket és azokat hivatalosan a kormány álláspontjaként, nemzeti felkelésnek állították be, igazságos, nemzeti felszabadító harcnak tüntették fel.

2. Feloszlatták az Államvédelmi Hatóságot, a proletárdiktatúra államának egyik legfontosabb védőszervét és ezzel a kormány kiadta kezéből a népi demokrácia egyik legfontosabb katonai erejét.

3. Tárgyalásokat indítottak a Szovjetunióval a szovjet csapatok Budapestről történő kivonása érdekében.

4. Elrendelték az azonnali tűzszünetet, amely megakadályozta, hogy a párthoz és a népi demokrácia államához hű katonai egységek harcolhassanak az ellenforradalmárok ellen.

lenforradalmat, nem tudta, s talán nem is akarta felismerni ennek az ellenforradalomnak véres, fasiszta arculatát...

E néhány megállapításom alátámasztására és kiegészítésére el kell mondanom a Tildy Zoltánnal folytatott személyes beszélgetéseim néhány részletét. Ide kívánkozik ez, bár e beszélgetések nem november 3-án, hanem 1957 február közepén — tehát három hónappal az ellenforradalom leverése után zajlottak le. Ezidőtájt kétszer is felkerestem otthonában Tildy Zoltánt, hogy megkérjem: tájékoztasson bizonyos kérdésekről és felvilágosításaival segítse elő riportkönyvemhez az anyaggyűjtést. Első beszélgetésünk kezdetén kissé tartózkodó volt, de aztán elmondott néhány fontos részletet a november 3-i, illetve november 4-i parlamenti eseményekről. Ezek az információk riportkönyvem különböző oldalain, az események időbeli sorrendjében szerepelnek.

Beszélgetéseim során azután szóbajött néhány más olyan kérdés is, amely közvetlenül nem tartozott a november 3-i eseményekhez. Tildy elmondta például: először ő is csak a rádióból értesült arról, hogy bevonják a kormányba. (Mellesleg szólva, ez is jellemzi az akkori helyzetet.) Nemsokára azután telefonáltak érte, hogy menjen be a parlamentbe.

— Amikor megérkeztem az Országházba, — folytatta Tildy Zoltán — meghökkentem a Nagy Imre körül tapasztalt fejetlenségen és Nagy Imre kapkodásán. De a legmegdöbbentőbb az volt számomra, hogy jóformán nem éreztem a kommunisták pártjának jelenlétét és kezdeményező, irányító szerepét...

Egyesek azt mondhatnák erre: ha Tildy három hónappal az ellenforradalom leverése után így beszél egy kommunista újságíró előtt — akkor ezt csak politikai ravaszkodásból teszi, no meg saját felelőssége enyhítésére... Lehetséges, hogy ez az igazság. De tény, hogy Tildynek februári kijelentése sokféleképp

értékelhető. Őszinteségéről viszont nehéz meggyőződni.

A kormány állandó jobbra tolódásával kapcsolatban Tildy ezt mondta:

— Az én helyzetemmel nehezen illett volna össze, hogy baloldalibb legyek, mint a kormány akkori kommunista miniszterelnöke. Ezt tőlem nem várhatta senki, különösen azok után, hogy hosszú évekig nem vettem részt a politikai életben. És ráadásul pártom bizonyos erői szintén jobbra igyekeztek tolni, vagy teljesen kiszorítani a kormányból. Úgy, hogy már arra gondoltam, ott is hagyom a kormányt...

E szándékára a riportkönyv más helyén, más összefüggésben és többek által is megerősítve, még visszatérek. Rendkívül érdekes és meglepő volt azonban Tildynek az a kijelentése:

— Ha tudomást szerzek Kádár Jánosnak és társainak lépéséről, arról, hogy szakítanak Nagy Imrével, — én is velük tartok!... Máig is fájlalom, hogy Kádártól nem élveztem ilyen bizalmat...

— Nem tudom, hogy az ön tényleges politikai szereplése után Kádár János mire alapozta volna ezt a bizalmat?... — bátorkodtam megkérdezni.

A válasz egy zsákutcába jutott politikus ellentmondásos és következetlen nézetekkel terhes vívódása volt. Mindenesetre az októberi szereplését illetően több az önkritikája, mint Nagy Imrének. Tőle ugyanis még senki sem hallott ilyesmit, noha erre módja lett volna. Igaz viszont, hogy Nagy Imre régi és alacsony „hatásfokú" önkritikái már eléggé közismertek. Tildy egyébként lesújtó véleménnyel volt Nagy Imre szervezőképtelenségéről és beteges hiúságáról. A saját hibáinak bizonyos elismerése mellett viszont folyton a maga szerepének csökkentésére törekedett. Emberileg ez érthető. De az már csak részben volt érthető, hogy az októberi eseményeket alapvetően továbbra is „demokratikus nemzeti fel

kelésként" értékelte, holott mint elmondta, azóta sok új tényt megismert. Természetesen ebben az értékelésben nem értettünk egyet és rövid eszmecserét folytattunk a kérdés körül. Végül megjegyezte:

— Az igazság az, hogy mi a parlamentben nem igen tudtuk, mi történik az országban. Az októberi események második szakasza azonban már megítélésem szerint is csakugyan ellenforradalmivá alakult. És a többi közt emiatt is gondoltam a kormány otthagyására ...

— Mi tartotta önt mégis vissza e lépéstől? — kérdeztem.

— Nem a pozíció és a hatalom, mert ehhez én már öreg vagyok, — válaszolt. — Segíteni akartam az országnak. Abban reménykedtem, ha felállítjuk az új karhatalmat, akkor rendet (?) teremtünk ...

Erre megjegyeztem:

— Ez, — nálam mérvadóbb emberek szerint sem sikerült volna, mert az a bizonyos „új karhatalom" — a vezetői és tagjai révén — ellenforradalmi „rendteremtésre" készült. Márpedig ez előbb-utóbb véres polgárháborúvá fajul. Az úgynevezett „második szakasz" már ennek a nyitánya volt. És ez csak abban különbözött az ellenforradalom „első szakaszától", hogy az „elsőt" még valahogy leplezték a „szocializmust akarunk" és a „csak a hibák ellen harcolunk" szövegű jelszavakkal. A „másodikat" már nem is álcázták ...

Fáradtan, öregesen hümmögött a volt államminiszter. És én az előbbiekhez még hozzáfűztem azt a nézetemet: bár csakugyan olyan szituáció alakult volna ki azokban a napokban, hogy Tildy Zoltán szintén Kádár Jánossal tarthat. Ez nagy nyeresége lett volna az országnak. A dolog viszont, sajnos, úgy alakult, hogy ez a nyereség nem volt elérhető. Tildy Zoltán ugyanis nem ismerte fel azt a tényt, hogy bizonyos találkozáshoz — meg kell járni az útját ...

A KISGAZDAPÁRT ÉS A KERESZTÉNY DEMOKRATA PÁRT MARAKODÁSA AUTÓKÉRT...

Ezekután visszakanyarodok Tildy februári otthonából múlt év novemberi parlamenti várószobájába. Amikor itt megjelent, éppoly fáradtnak, kimerültnek tűnt, mint a nemrég látott Nagy Imre, — bár nagyobb családi asszisztenciája volt. Nagy Imrét ugyanis csak veje, Jánosi Ferenc segítette, amolyan „politikai adjutáns" szerepében. (Persze, e családi segítséget önmagában és az adott helyzetben nem lehet elítélni.) Igaz, hogy ez az adjutáns nem tartózkodott annyit Nagy Imre mellett, mint a Tildy-család Tildy mellett. Jánosinak sokfelé volt tárgyalnivalója, intéznivalója. Mint később kiderült: még a Corvinközi ellenforradalmárok is elismerően mondták, hogy nagy segítséget kaptak tőle. Meg aztán Jánosi összekötő is volt Nagy Imre és a körülötte csoportosult pártellenes írók között.

Szóval, visszatérve a kisgazdapárti államminiszter szobájába, — Tildy Zoltán kinn tartózkodásakor éppen belépett egy hajlott hátú, ősz hajú öregúr, Bródy Ernő, a felszabadulás előtti Polgári Demokrata Párt egyik vezetője, a Rádió fiatal munkatársa, Benedek Pál kíséretében. Bródy és Tildy mint régi ismerősök üdvözölték egymást. Bródy mindjárt előállt kérésével:

— Kérlek szépen, kocsit szeretnék tőled kapni. Felhoznám a Pest környékén lakó Rassay Károlyt, pártunk vezetőjét...

— És mi rádió-interjút kívánunk kérni tőle — szólt közbe az úgynevezett „Szabad Kossuth Rádió" munkatársa.

Tildy Zoltán fásultan szólt az egyik titkárának, hogy nézzenek valamilyen autó után. Míg kocsit találtak, elbeszélgetett Bródyval. Közben én félrevontam a Rádió ripőrterét, hogy megkérdezzem:

— Kinek jutott eszébe Rassay előkaparása a politikai süllyesztőből?

— Tulajdonképpen az én ötletem volt — válaszolt. — Politikailag Rassay áll legközelebb hozzám. Én ugyanis régi, pártonkívüli munkatársa vagyok a Rádiónak. Egyébként arra specializáltam magam — mesélte kedélyesen —, hogy minden egykori, s még élő politikust a mikrofon elé cipeljek ...

Igazat mondott. Utólag ugyanis beszéltem dr. Kende Zsigmond országgyűlési képviselővel, aki az egykori Magyar Radikális Párt vezetője volt, s mint elmondotta: a Rádiónak ez a munkatársa őt is felkereste, arra kérve, nyilatkozzék majd a Rádióban pártjának újjáalakulásáról, programjáról. Kende Zsigmond a Radikális Párt más egykori vezetőivel való megbeszélése alapján úgy döntött: nem alakítják meg pártjukat. Átmenetinek, zűrzavarosnak ítélték meg a helyzetet és nem kívántak bekapcsolódni a gombamódra szaporodó pártoknak a gazdasági és politikai koncok fölötti marakodásába. A Rádió említett riportere azonban legalább tízszer sürgette telefonon Kende Zsigmondot: mégis gondolják meg a párt újjáalakítását, mert lemaradnak ... A többtucat párt ellenforradalom szülte politikai karneváljában szinte bizarr epizódnak tűnt, hogy akadt egy hajdani párt, amelynek volt vezetői nem úsztak az árral ...

Ámbár a polgári demokraták elbúcsúztak Tildytől, mégsem térhetett vissza szobájába, mert egy agresszív öregúr, a Keresztény Demokrata Párt egyik képviselője elébe állt:

— Kérem, államminiszter úr, utaljon ki pártomnak több gépkocsit ... — mondta olyan hangon, mintha pártja máris nagysúlyú, tömegekkel bíró párt lenne. Persze, ekkor még talán Tildy Zoltán sem gondolt arra, hogy e párt komoly vetélytársa lehet majd a kisgazdáknak. És talán még arról sem tudott, amit a „L'Aurore" című reakciós francia lap november

2-i száma közölt Mindszentynek e párttal kapcsolatos terveiről:

„A kardinális azt kívánja, — írta a „L'Aurore" — hogy Magyarországon Keresztény Demokrata Párt alakuljon, amely hasonló legyen az Olaszországban, Németországban, Franciaországban és Belgiumban már létező pártokhoz. Leszögezi, hogy a magyar Keresztény Demokrata Pártnak mint Adenauer németországi pártjának, egyesíteni kell az országnak mind katolikus, mind protestáns elemeit."

Nem kétséges, hogy a „L'Aurore" igazat írt Mindszenty terveiről. Ám a „konkurrens cég", azaz a polgári demokraták pártocskájának rádiós szervezője másként látta a dolgokat — ahogyan azt későbbi beszélgetésünk során elmondotta:

— A keresztény demokraták mögött nincs más, mint néhány szenilis öregúr, meg kegyelmes és méltóságos, akik a Horthy-időkből átmentették magukat, s most valahonnan felbukkantak.

Lehet, hogy az államminiszter is így látta őket, s ezért bizonytalan, kitérő választ adott ennek az autókat követelő keresztény demokrata úriembernek. Erre nyilván az is okot adott, hogy saját pártján belül — például a Semmelweis utcai központjukban — szintén nagy harc folyt az íróasztalokért, meg az autókért. Amikor az öregúr megértette az elutasítást, bőszen kifakadt:

— Jól tudjuk, hogy a Kisgazdapárt lefoglalta a kommunista párt kocsijainak nagy részét. E kocsikból azonban nekünk is jár. Nem fogjuk tűrni, hogy más párt egyedül szerezzen meg minden előnyt. Ezt majd megszellőztetjük a sajtóban . . .

Nem tudni, hogyan lépett volna fel ez a vén politikai róka, ha bepillantást nyerhet a szűkkörű kormánykabinet egyik jegyzőkönyvébe, amely így szól:

„Jegyzőkönyv a kormány november 2-i, 5. üléséről. Jelen vannak: Nagy Imre miniszterelnök, Tildy Zol-

tán, Losonczy Géza, Erdei Ferenc államminiszterek. 4. pont. A Nemzeti Bank számlájan fennálló MDP-pénzügyi alapot a kabinet a kormányénak nyilvánítja és felhasználásáról a koalíciós pártok között történő megosztása útján gondoskodik még a mai nap."

Bizonyos, hogy akkor nemcsak autókat, hanem pénzt meg egyebet is követelt volna. Mert hiszen megkezdődtek az „ideális" polgári demokrácia „idillikus" politikai marakodásai autókon, anyagi javakon, pozíciókon ...

Emiatt aztán itt sem sikerült kérdéseimre választ kapnom. Bosszankodtam is a dolgon. Csak az vigasztalt, hogy az eredménytelen interjú-kísérletek során — mégis sokmindent megtudtam...

A KATONAI DIKTATÚRA ELŐREVETÍTETT ÁRNYÉKÁBAN...

Az Országházban zajló politikai kavarodásnak sajátos hátteret adott, hogy hol egyik, hol másik miniszter várótermében bukkantak fel a volt horthysta hadsereg egyenruhájában grasszáló magasrangú tisztek: őrnagyok, ezredesek, egy-két tábornok is. Folyt a bokázás, szólt a „kérlek alássan" és — a „kegyelmes", „méltóságos" megszólítás is, ha összeakadtak egyívású, egyszándékú civilekkel, a hajdani horthysta miniszteri tanácsosokkal és államtitkárokkal. Mert ezek közül is itt nyüzsögtek jónéhányan, azt remélve, hogy most újból eljött az ő idejük és a tisztekkel együtt be kell kapcsolódniok a politikai kártyakeverésbe, a pozíció-szerzésbe.

Tildy Zoltán mellett szinte „testőri" szolgálatot teljesített egy Keresztes nevű őrnagy, aki már Tildy köztársasági elnöksége idején testőrségének a tisztje volt. Úgy mondják, hogy amikor meghallotta Tildy államminiszteri kinevezését, azonnal jelentkezett —

és ittragadt... Különös módon azután többnyire e testőrség egykori tagjai és a felkelők oldalára átállt egyes tisztek adták a parlament egész őrségét — már október vége óta. Így hát a volt horthysta tisztek Keresztes őrnagy kegyeit is keresték, mert remélték, hogy így közelebb jutnak az államminiszterhez. Hogy milyen sikerrel, azt nem tudni. Tény, hogy ezek a tisztek a Honvédelmi Minisztériumban is erélyesen felléptek, követelve reaktiválásukat. Jellemző a helyzetre a következő jelenet: Dobi István, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke egy délelőtt megszólított egy ilyen tiszti csoportot az országházbeli fogadóterme előtti folyosón és megkérdezte:

— Önök kicsodák? Mi járatban vannak itt?

— Egyelőre még szolgálaton kívüli szolgálatban vagyunk... — válaszolt egyikük, sokat sejtetően.

Ezen a napon más újságíróknak is körülbelül olyannak tűnt az itteni politikai légkör, mint az némely apró dél-amerikai köztársaságban gyakori: néhány magasrangú katonatiszt összedugja a fejét — no meg a fegyvereit —, és máris kész a tragikomédiába illő új államcsíny... Mi is közel jártunk ehhez. Bizonyság erre a népi demokrácia államat eláruló Maléter ezredesnek, az ellenforradalmárok egyik vezetőjének gyors útja a honvédség legfelsőbb irányító posztjához. November elsején már a honvédelmi miniszter első helyettese, a tegnapi, azaz másodikai politikai tárgyalásokon pedig eldőlt, hogy ő lesz a honvédelmi miniszter. Ebben is kifejezésre jutott, hogy Maléteréknek közben sikerült háttérbe szorítaniuk Dudás Józsefet, a hírhedt politikai kalandort, aki nemcsak politikai, hanem katonai pozícióra is vágyott. Ezekben az órákban már azt rebesgették a Parlamentben nyüzsgő bizonyos jólértesült személyek, hogy valamiféle katonai diktatúra készül, amelynek alighanem Maléter lesz a vezetője. Ezt igazolta a nyugat-berlini

„Der Tagesspiegel" november 3-i számának következő megállapítása is:

„A jobboldali radikális katonai klikk élénk részt vesz a Nagy-kormányban Csak kevesen remélik Budapesten hogy ezekkel az elemekkel lojális együttműködés lehetséges lesz."

II. AZ ELLENFORRADALOM PÁRTOKRA BOMLÓ „NEMZETI EGYSÉGE" — ÉS ENNEK PARLAMENTI KARIKATÚRÁJA

KOMMUNISTA MINISZTEREK TILTAKOZÁSA NAGY IMRÉNÉL

A tegnapi és ma délelőtti tárgyalásokon a Nagy Imre-kormány újabb jobbra tolódása következett be. Előkészítették a „Szabad Európa Rádió" sugallta és az ellenforradalmárok visszhangozta követelésnek, az újabb kormányátalakításnak a megvalósítását.

A dolgok alakulásának egyik fontos előzménye volt a párthoz és az elveikhez hű maradt kommunista miniszterek magatartása és tegnapi fellépése, amelyről itt számot kell adnom, mert szorosan hozzátartozik a november 3-i eseményekhez.

A Parlamentben tartózkodó kommunista miniszterek és más kommunista vezetők már napok óta Rónai Sándornak, az Országgyűlés elnökének szobájában tartották megbeszéléseiket, itt rendezték be „főhadiszállásukat", hogy valamiképp hatni tudjanak az események alakulására. Az itteni összejöveteleknek rendszeres részvevője volt Dobi István, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke, akinek józan paraszti bölcsessége különös erővel, élességgel mutatkozott meg e viharos napokban. Mint a szegényparasztság képviselője — egykori kisgazdapárti politikus volta ellenére — már kezdettől világosan felismerte az októberi események ellenforradalmi

jellegét. És a hajdani parasztforradalmár ősök szenvedélyességével hangot is adott nézeteinek, szembekerülve így magukat kommunistának valló egyes politikusokkal és különösen a Kisgazdapárthoz tartozó vezetőkkel.

Tegnap, november 2-án, a délutáni órákban különösen viharos volt a hangulat Rónai Sándor szobájában. A kommunista miniszterek felháborodva tárgyalták, hogy a semlegességi nyilatkozatot, a Varsói Szerződés felbontását és más intézkedéseket Nagy Imre, mint a Minisztertanács határozatát jelentette be a nyilvánosságnak. Ám ezek eldöntésében a Minisztertanács tagjainak többsége nem vett részt, csupán a szűkkörű kabinet.

— Mi ezekkel nem értünk egyet — mondotta Csergő János kohó- és gépipari miniszter —, mi ezért nem vállaljuk a felelősséget...

— Az ilyen eljárás példátlan botrány — jegyezte meg Nagy Józsefné könnyűipari miniszter —, ez ellen tiltakoznunk kell...

Különösen felháborította a minisztereket a „Szabad Kossuth Rádiónak" 5 óra tájban elhangzott bejelentése, amely szerint holnap — mármint november 3-án összeül a kabinet és leváltják a nép bizalmát vesztett minisztereket.

— Ez a tálalás aljasság!... — mondták egyöntetűen az ott lévő kommunista vezetők, Dobi Istvánnal együtt. Valamennyiüket felháborította a kabinetnek és a Rádiónak ez az ellenforradalmi hecc-kampányt szolgáló közlése, a dolgok ilyetén való beállítása. Mindjárt megszületett közöttük az egyöntetű elhatározás: három kommunista miniszter, Nagy Józsefné, Csergő János, valamint Czottner Sándor nyomban felkeresik Nagy Imrét, hogy tiltakozzanak, és tisztázzák az ügyet.

A három miniszter este 7 és 8 között be akart menni Nagy Imréhez. Balogh Józsefné titkárnő azon-

ban nem volt hajlandó bejelenteni őket. A miniszterelnöktől ugyanis azt az utasítást kapta: most ne engedjenek be hozzá senkit, mert fontos megbeszélést tart. A minisztereket ez nagyon bosszantotta, mert tudták, hogy a külföldi sajtó és rádiók képviselői, a különböző küldöttségek, deklasszált elemek milyen hamar be tudtak jutni Nagy Imréhez. Ezért Nagy Józsefnével az élen, engedély nélkül benyitottak a szobájába.

A miniszterelnöknél ekkor éppen ott tartózkodott Tildy Zoltán államminiszter, Kovács István vezérőrnagy és egy százados. A váratlan ajtónyitásra elébük sietett Tildy Zoltán és Nagy Imre. Tildy kezet nyújtott a három miniszternek, Nagy Imre nem. Nagy Józsefné volt a szószóló. Előadta, hogy nem értenek egyet a Minisztertanács nevében, de a Minisztertanács tagjai nélkül hozott határozatokkal, ezért nem vállalják a felelősséget és tiltakozott a Rádió már említett közlése ellen.

— Vegyék tudomásul — mondotta erélyes hangon Nagy Józsefné —, minket nem kell leváltani. Mi magunktól lemondunk, mert pillanatig sem maradunk tagjai egy ilyen kormánynak ...

Nagy Imre ekkor szó nélkül sarkon fordult és visszament a két katonatiszthez, akikkel tovább böngésztek valamilyen térképet, iratokat. Úgy tűnt, mintha még ő lenne megsértődve a miniszterek e közlése miatt. Tildy azonban látszólag megértést mutatott és oda fordult Nagy Imréhez:

— Hallod, Imre, már megint milyen disznóságot csinál ez a Rádió!...

Persze, szavaiból érezhető volt, hogy nem a kommunista miniszterek leváltása, vagy lemondása fáj neki, hanem csakugyan nem találta elég diplomatikusnak a rádió-közlés megfogalmazását.

TILDY: „AZZAL A GONDOLATTAL FOGLALKOZOM, HOGY ITT HAGYOM EZT A BOLONDOKHÁZÁT...”

Amikor a kommunista miniszterek újabb észrevételekkel adtak kifejezést álláspontjuknak, akkor Tildy, Nagy Jozsefnéhez fordulva, papos kenetteljességgel, vigasztalóan megjegyezte:

— Hát édes lányom, mit csináljak?! ... Még engem is le akar váltani a pártom, velem szemben is bizalmatlanok ... Ami itt történik, az már szinte kibírhatatlan. Az embernek az elméjére kell vigyázni, hogy meg ne zavarodjon — és tenyerét a homlokához emelte. — Már magam is azzal a gondolattal foglalkozom, hogy itt hagyom ezt a bolondokházát ...

A kommunista minisztereket bizonyos fokig meglepte Tildynek ez az őszintesége, de indulatuk, az ország sorsáért érzett aggódó felelősségérzetük ettől cseppet sem nyugodott meg, sőt fokozódott elkeseredésük, mert, mint Csergő János kifejtette Tildy Zoltán előtt:

— Nem a mi pozíciónkról van szó, mert, ha kell, mi visszamegyünk a gép mellé, ahonnan jöttünk és ott is kommunista becsülettel helytállunk. Most az ország sorsáról van szó és nem lehet tűrni ezt az anarchiát ...

— Mellékesen szólva — vetette közbe Czottner Sándor — miféle állapot az, hogy a kormány tagjait, mint például Csergő Jánost és engem fegyveres felkelő suhancok lakásunkon kereshetnek, hogy elhurcoljanak, amitől csak az ment meg bennünket, hogy nem tartózkodunk otthon.

— Ezek az ellenforradalmi bandák természetes, hogy nem bíznak bennünk — fakadt ki Nagy Józsefné. — És nyilván elvesztettük a bizalmat a minisztériumaink úgynevezett „forradalmi bizottságai” ellenforradalmár hangadói előtt is. Ám ezek bizalmára nem is tartunk igényt. De megkérdezték-e például a

könnyűipar százhatvanezer dolgozójától, hogy elvesztették-e bizalmukat irántam?!

— És megkérdezték-e a kohó- és gépipar háromszázötvenezer dolgozójától, hogy bizalmatlanok-e velem szemben? — kérdezte Csergő János.

— Igen, a lumpenproletárok és a deklasszált elemek előtt népszerűtlenek vagyunk — mondta Czottner miniszter —, de állítom: a becsületes munkások ma is mellettünk állnak. És szívesebben látják a gyárak, a bányák vezetését kommunista miniszterek kezében, mint olyan kormány kezében, amely a kapitalistákat kiszolgálná. Ezt vegyék tudomásul!...

Tildy tehetetlenül hallgatta a kommunista miniszterek jogos kifakadását és csak annyit fűzött hozzá;

— Holnap a kabinet ülésén szóváteszem a dolgot, és a kormányátalakítás tényét olyan formában közöljük majd, hogy az előző kormány lemondott és nem leváltás történt...

A küldöttség távozott a miniszterelnök szobájából, ahol az a példátlan helyzet állt elő: a magát kommunistának nevező miniszterelnök nem tartotta fontosnak, hogy akár csak néhány szóval is megmagyarázza a dolgokat.

„KI A DUDÁS A CSÁRDÁBAN?"

Nagy Imre előszobájából azonban a három kommunista miniszter nem tudott gyorsan eltávozni, mert figyelmüket felkeltette egy érdekes, jellemző epizód. Maléter — egyelőre még mint honvédelmi miniszterhelyettes — fel-alá sétált az előszobában, nyilván arra várva, hogy bejusson a kormányelnökhöz. Hirtelen azonban berontott egy tiszt és Maléter elé pattant:

— Honvédelmi miniszterhelyettes úrnak jelentem: a Széna téren a felkelők nagygyűlést tartottak, ame-

lyen Dudás közölte, hogy igényt tart a honvédelmi, belügyi és külügyi tárcára és átveszi e minisztériumok vezetését. A többit pedig meghagyja Maléter ezredesnek...

— Az anyja úristenit ennek a gazembernek... — futotta el a méreg Maléter arcát — majd adok én neki: még hogy a többit nekem hagyja...

Féktelen szitkozódásba kezdett, mert hirtelen nem is tudta, hogy mit csináljon. Közben egy másik tiszt is bevágtatott a miniszterelnök előszobájába és Maléter elé penderülve jelentette:

— Dudásék emberei megtámadták a Külügyminisztériumot, folyik a tűzharc...

Maléter nyomdafestéket nem tűrő káromkodásba kezdett a hír hallatára, amelynek igaz voltáról azonnal meggyőződhetett, mert a jelentés szinte még el sem hangzott, mikor alig egy másodperc múlva már idáig, a Parlamentig hallatszott a Duna túlpartján lévő Külügyminisztérium körüli lövöldözés. Maléter azonnal utasította Nagy Imre titkárnőjét, Balogh Józsefnét, hogy sürgősen hívja fel Kopácsi rendőrfőkapitányt. Amikor Kopácsi jelentkezett, Maléter így szólt a telefonba:

— Nézd kérlek, én nem adhatok neked utasítást, mert te rendőr vagy, én meg katona. De nagyon kérlek, tedd ártalmatlanná Dudást, ezt a bandavezért... Látod, tegnap elfogtuk és mivel becsületszavát adta, hogy ezentúl tisztességesen viselkedik, kiengedtük. És máris tovább kalandorkodik — mondta Maléter indulatosan és elmesélte a szénatéri gyűlést, a Külügyminisztérium megtámadását.

Nem tudni, hogy Kopácsi, ez a másik áruló mit mondott a vonal túlsó végén, de Maléter megjegyzéseiből érezni lehetett, hogy az egy húron pendülő Maléter és Kopácsi, valamint Dudás és bandája között éles marakodás folyik a hatalom megkaparintásáért. Közben a Külügyminisztérium körül folyó

tűzharc egyre fokozódott, egyre erőteljesebben hallatszott a Parlamentbe a lövöldözés. A helyzetre jellemző egyébként, hogy — mint utólag ismertté vált: Dudásékat csak hajnalfelé lehetett kiverni a Külügyminisztériumból, de akkor sem tudták lefegyverezni bandájukat, hanem fegyveresen vonultak el, azzal fenyegetőzve, hogy alkalmas időben még visszatérnek ...

A tragikomédiának ez az őrült kavargása bővelkedett a legbizarrabb fordulatokban. A kommunista miniszterek már távozni készültek Nagy Imre előszobájából, amikor megszólalt a telefon. Nagy Józsefné vette fel a kagylót. Nagy Imre titkárnőjét, Baloghnét keresték. A miniszternő magára vállalta a titkárnő szerepét. Mint kiderült, Dudás felesége volt a telefonáló és a következőket mondta: „Itt Dudás Józsefnek, az »Országos Forradalmi Nemzeti Bizottmány« elnökének a felesége beszél. Kérem, közölje a miniszterelnök úrral: a férjem tiltakozik az ellen, hogy a kormány nem beszélte meg vele a nemzetőrségek felállításáról szóló határozatot. Ezt ő nem ismeri el. Követeli, hogy máskor ilyesmi ne forduljon elő ..."

Nagy Józsefné azt se tudta: sírjon-e, nevessen-e azon a képtelen állapoton, hogy 1956 novemberében a Magyar Népköztársaság miniszterelnökének egy politikai briganti ilyen üzeneteket küldözgessen ...

Elképzelhető, milyen lelkiállapotban tértek vissza Rónai Sándor szobájába, hogy ismertessék társaikkal, mit végeztek Nagy Imrénél és mit tapasztaltak az előszobájában. Dobi Istvánnal, a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnökével együtt az volt valamennyiük véleménye: nem tűrhető, hogy Nagy Imre még mélyebb katasztrófába sodorja az országot, hogy sorozatosan alkotmányellenesen, törvénytelenül, a népi demokrácia érdekei ellenére cselekedjék. Nagy Imrét el kell söpörni a helyéről! Új kormányt kell alakítani!... A jelenlévők közül többen ekkor már tud-

ták Kádár János elvtárs távozásának okát és reménységgel várták, hogy küldetése eredménnyel járjon, mert csak ettől várták az ország megmentését... Ilyen körülmények között érlelődött meg a kormány 16 miniszterének elhatározása, hogy esküjükhöz híven, az ország alkotmányos rendjének helyreállítása és a háborús veszély elhárítása érdekében — szembefordulnak az áruló Nagy Imre csoporttal.

Visszatérve a november 3-i eseményekre — délelőtt folytatódtak a Nagy Imre-kormány átalakításával kapcsolatos politikai tárgyalások, amelyek még előző nap megkezdődtek, s amelyeknek egyik lényeges vonását oly élesen megmutatta a három kommunista miniszter előbb említett tiltakozása Nagy Imrénél és a 16 miniszter elhatározása. Ilyen körülmények között kétféle kormányalakító tárgyalás zajlott a kulisszák mögött. Az egyik a parlamenten kívül, amelyen forradalmi munkás-paraszt kormány néven újjászervezték a Magyar Népköztársaság kormányát. A másik pedig a parlamentben, ahol lényegében az ellenforradalom legújabb és még jobboldalibb kormányát próbálták összetákolni — egyelőre újból Nagy Imrével az élen...

MIÉRT NEM TALÁLTA MEG EGY SZOCDEM KÜLDÖTTSÉG — A BÁRSONYSZÉKET MEGTALÁLÓ PÁRTVEZETŐIT?...:

Az itteni tárgyalások középpontjában szinte kizárólag a személyi kérdések álltak. Ezeknek a lényege az volt, hogy a kommunista pártot mindjobban kiszorítsák a hatalomból és egyre inkább a burzsoá restauráció pártjai kaparintsák azt meg. A Szociáldemokrata, a Kisgazda és a Paraszt, illetve Petőfi Párt parlamenti tanácskozó szobáiban akörül dúlt a harc, hogy a lemondott kommunista és pártonkívüli szak-

miniszterek helyébe ki kerüljön, ki képviselje pártjukat a kormányban.

– Ez a pártokon belüli és közötti pozícióharc parlamenti síkon tükrözte azt az „őrségváltást", amely már az üzemekben, az intézményekben és az államapparátusban is megindult. Mindez pokoli karikatúrát nyújtott az ellenforradalom által „nemzeti egység"-nek elkeresztelt soviniszta tömeghisztériáról is, amelyben — a társadalom sokféle pártra bomlása miatt — az „egység" volt a legkétségesebb...

A Szociáldemokrata Párt vezetőinek néhány nappal ezelőtt még az volt az álláspontjuk, hogy a szociáldemokraták ne vegyenek részt a kormányban. Taktikailag sokkal célszerűbbnek vélték, hogy egy ideig ellenzékben maradjanak. És ha már ellenzékiségükkel kellő tömegbázist szereztek, akkor a választások előtt vagy után benyújtják igényüket a miniszteri tárcákra, illetve a kormány vezetésére. Nagyfokú politikai rövidlátás és önáltatás volt e taktikai elképzelésben, mert vezetőik megfeledkeztek arról, hogy az egyre erősödő ellenforradalom őket is elsöpörné, mint 1919-ben, a Tanácsköztársaság leverését követő szociáldemokrata Peidl-kormányt.

Miközben a szociáldemokraták tárgyaltak, alkalmam volt az Országházban találkozni egy hatfős szociáldemokrata küldöttséggel, amelynek tagjai itt keresték pártjuk legfelsőbb vezetőit, miután pártközpontjukban nem találták őket. E küldöttség véletlenül engem kérdezett meg, hogy merre található a szociáldemokrata vezetők tanácskozó szobája. Elkalauzoltam őket oda, ahol ezt a szobát sejtettem és útközben érdekes beszélgetés alakult ki közöttünk.

Vezetőjük egy Barnabás József nevű, régi szociáldemokrata funkcionárius volt, aki a két munkáspárt egyesülésekor átkerült az MDP-be. Úgy látszik, az egyesített pártban végzett tevékenysége, az itt szer-

zett politikai tapasztalatai nem múltak el fölötte nyomtalanul, mert mint kifejtette:

— Azért léptem vissza a szocdem pártba, hogy ott erősítsem a baloldalt és segítsem a kommunistákkal való együttműködést. De sajnos, nehéz dolog ez . . . — állapította meg és elmondta, hogy tegnap a Dohány utcai pártházukban rendezett gyűlések kudarcba fulladt, mert az oda benyomult ellenforradalmi elemek azt követelték: a szociáldemokraták vessék el mind a hagyományos jelvényüket, a vöröskalapácsos munkást, mind a vörös zászlójukat. És e gyűlés vége az lett, hogy a becsületes szociáldemokraták kivonultak a helyiségből . . .

— Hát miért nem verték ki a brigantikat? — kérdeztem. — Miért maguk vonultak ki?

— Valahogy így alakult a dolog — válaszoltak többen. — A magukat szociáldemokratának valló kispolgárok, akik ott szép számmal összejöttek, nem olyan harcos emberek, hogy velük kiverhettük volna az ellenforradalmárokat. Márcsak azért sem, mert nem tudtuk, vajon nincs-e náluk fegyver, márpedig ez igen valószínű volt . . .

Amint a további beszélgetésükből kiderült, ez a többnyire munkásokból álló szociáldemokrata küldöttség éppen azért jött a Parlamentbe, hogy követelje pártvezetőségüktől: lépjenek fel erélyesen a „Népszavá"-ban az ilyen ellenforradalmi jelenségekkel szemben. Haraggal beszéltek Kéthly Annáról is, amiért éppen e napokban utazott Ausztriába, amikor idehaza ekkora a felfordulás és a szocdem párt telve van, mint mondották: „szemét népséggel". Pedig még egyikünk sem tudta azt, amit Dobi István elvtárs parlamenti beszédéből utólag megtudtunk: Kéthly Anna, mielőtt külföldre utazott volna, hosszan elbeszélgetett az Országházban Dobi István egyik barát-

jával, aki előtt elismerte, hogy „a kormány jobbratolódása következtében alig van lehetőség bárminő szocialista vívmány megmentésére". Kéthly megdöbbenten beszélt a városban tomboló fehérterrorról és a fékevesztett embervadászatról. Végül szemétdombnak nevezte újjáalakult pártját és élete szerencsétlenségének tartotta, hogy erre a szemétdombra kell felülnie elnöknek...

A küldöttséggel való beszélgetés során azt próbáltam kifejteni e becsületes szociáldemokrata elvtársaknak, hogy nagy hiba volt a Szociáldemokrata Párt megalakulása, ennek engedélyezése, mert hiszen a Szociáldemokrata Pártról még csak az sem mondható el, ami a többi volt koalíciós pártról igen, tudniillik az, hogy e pártot betiltották vagy elsorvasztották. Hiszen a Szociáldemokrata Párt — tömegeinek nyomására — egyesült a Magyar Kommunista Párttal és közös megegyezéssel létrehozták a munkásosztály egységes forradalmi pártját. Ezért — próbáltam bizonygatni a szociáldemokrata elvtársaknak — az egyesített munkáspárt minden volt szociáldemokrata tagjának továbbra is a kommunistákkal együtt kell harcolnia az ellenforradalom ellen, a szocialista vívmányok megőrzéséért.

— Hát mint csinálhatunk mi — kérdezte Barnabás, meg a többiek is —, ha Nagy Imre és más okosok hozzájárultak a Szociáldemokrata Párt újbóli feltámasztásához, a munkásosztály erőinek szétforgácsolásához?

Erre már nemigen tudtam mit válaszolni, mert hiszen egyetértettem velük. „Abban viszont már kétkedtem — amit állítottak —, hogy a becsületes szociáldemokratáknak lesz elég erejük meggátolni, hogy pártjuk az ellenforradalmi árral ússzon. Mindenesetre bíztató volt, hogy ilyen szociáldemokratákkal is találkozhattunk, akik bármikor készek a kommunistákkal ismét egy csatasorba állni... Pártvezéreikről ez

nem volt mondható. És ezt szinte jelképezte az, hogy e küldöttséget nem értek rá fogadni ...

Ami a szociáldemokrata vezetők kormányba lépéssel kapcsolatos taktikai elképzelését illeti — mint utólag megtudtam —, erről végülis lemondtak. A bársonyszék vonzására és Nagy Imre kapacitálására szerepet vállaltak a kormányban. Döntésükben közrejátszott az is, hogy Nagy Imre megnyugtatta őket: a legkomolyabban szakítani kíván a Varsói Szerződéssel, az ebből folyó külpolitikával és semlegességre törekszik*. Végül hosszas vita után a távol lévő Kéthly Anna mellett Kelemen Gyulát és Fischer Józsefet jelölték államminiszterként a tervezett koalícióba.

AKIKNEK TILDY ZOLTÁN ÉS KOVÁCS BÉLA SEM KELLETT ...

A Kisgazdapártban még ennél is nagyobb viták dúltak — mint erről közlékeny kisgazdapárti újságírók és más bennfentesek tájékoztattak. Pártay Tivadar, az „aszfaltkisgazda", a párt főtitkárának, Kővágó Józsefnek első helyettese ugyanis azt követelte, hívják vissza Tildy Zoltánt a kormányból, államminiszteri tisztségéből. Pártay ugyanis túlságosan baloldalinak tartotta és bírálta őt a kommunistákkal való múlt és állítólagos jelenbeli együttműködési készségéért.

* „Amikor Nagy Imre most lemondott kormánya keretében szűkebb kabinetet alakított, felajánlott pártunknak is helyet benne — írta a »Népszava« november 4-i, az utcán már meg nem jelent száma. — Pártvezetőségünk azonban nem foglalta el nyomban a felkínált helyet, mert előbb tisztázni kívánta a miniszterelnökkel a bel-, de különösen a külpolitika irányvonalait. Álláspontunk ugyanis az, hogy Magyarország nem vehet részt a nagyhatalmak vetélkedésében: tehát szakítania kell a Varsói Szerződésből folyó külpolitikával, de nem csatlakozhat a nyugati hatalmak tömbjéhez sem, hanem semlegesnek kell lennie. Ezt az álláspontunkat Nagy Imre elfo-

A Pártay által képviselt politikai vonal teljesen azonos volt azzal az állásponttal, amelyet a Kisgazdapárt november 1-én megindult lapja, a „Kis Újság" kifejtett, felelős szerkesztőjének, Futó Dezsőnek belső vezércikkében. Futó Dezső — amint az a magyar politikai közvélemény előtt már ismert — a felszabadulás utáni első évek koalíciós politikájában, pontosabban szólva: az akkori Kisgazdapártban a szélsőjobboldal élharcosaként ágált. Annak idején, amikor a Kisgazdapárton belül felülkerekedtek a baloldalibb erők — Futó Dezsőt ki is zárták a pártból. Az ellenforradalom napjaiban, érthetően, úgy vélte: ismét eljött az ő ideje... És ez is jellemzi a helyzetet: mindjárt a Kisgazdapárt hangadójaként, első lapjának felelős szerkesztőjeként jelent meg a közélet színpadán...

Idézni kell már említett cikkéből, mert — értesüléseim szerint — a november 2-i és 3-i kisgazdapárti tanácskozásokon az újságnak ez a vezérvonala erősen érvényesült. A lap egész programja is egyébként ebben fejeződött ki, amelyet Futó Dezső így fogalmazott meg: „átveszi a fegyvert" a „nagyszerű hősöknek" titulált ellenforradalmárok kezéből — vagyis az ő „eszméik" szócsöve kíván lenni. Ezek után nem meglepő, ha az egész cikk fő mondanivalója tulajdonképpen éles támadás volt a Kisgazdapárt azon politikusai ellen, akik valaha — bármilyen formában — együttműködtek a kommunistákkal. „... Tudjuk,

gadta és mind a moszkvai kormány, mind az ENSZ illetékes szervei előtt hangsúlyozta."

Persze a szocdem vezetőség látszólag a nyugati hatalmak tömbjéhez való csatlakozás ellen is állást foglalt. De Kéthly Anna — mint az már ismert — ezekben a napokban éppen az erősen nyugati orientációjú osztrák Szociáldemokrata Párttal tanácskozott. Az ellenforradalom leverése után pedig nyíltan a kapitalista nyugati tömb politikájának szolgálatába állt — hazájával, a szocialista rendjét megőrző Magyarországgal szemben.

halljuk és látjuk is — írta Futó —, hogy a Kisgazdapárt jelenlegi élvonalába olyanok is előmerészkednek, akiknek semmi keresni valójuk nincs a mi sorainkban." Gúnyosan „elvtársurak"-nak nevezi ezeket az embereket — és mi sem természetesebb: abból kiindulva, hogy ezek a politikusok, illetve közéleti emberek elismerték a szocializmust a jövő fejlődési irányának —, „idegen eszmék bérencé"-nek bélyegezte őket. És felhívta pártjának minden szervezetét, hogy söpörjön ki mindenkit, aki az elmúlt életben áruló volt, átállt..." Cikkének végkövetkeztetésében ezért kiadta a jelszót: „Első lépésünk — megtisztítani a vezetést, minden sorunkat..."

Ilyen előzmények után Tildy bennmaradását a kormányban csak Kovács Bélának, a Kisgazdapárt november 3-án megválasztott elnökének határozott akaratára sikerült mégis elfogadtatni. Ezen a tanácskozáson hozzájárultak ahhoz is, hogy Kovács Béla, Nagy Imre földművelésügyi minisztere államminiszterként továbbra is helyet foglaljon az ismét átalakult kormányban. Az új államminiszter-jelölt, mármint Kovács Béla, ekkor talán még nem is tudott arról, hogy a Dudás-féle ellenforradalmi banda egyik alvezére, a Széna téri fegyveres felkelők „alparancsnoka", egy Ekren Kemál nevű török származású menekült már az ő személyét sem tartotta megfelelőnek. Amikor ugyanis a Nagy Imre-kormány megbízottja, D. őrnagy felkereste ezt az ellenforradalmár csoportot a tűzszünet, a fegyverletétel érdekében — Ekren megtagadta ezt azzal az indokolással, hogy ő csak a nyugati nagyhatalmak követségeinek utasításaihoz igazodik és kijelentette: „Az egész kormányból egyetlen miniszterre, még Kovács Bélára sincs szükségünk, mert nekünk minden tárcára megvannak a mi megfelelő embereink." (A Fehér Könyv II. kötetéből.) Lám, az ellenforradalmárok semmibe vették Kovács Bélának a „Kis Újság" november 1-i szá-

mában megjelent nyilatkozatát, amely szerint: „Meglepődtem, amikor a kormánylistát* nyilvánosságra hozták és abban több régi kommunista nevét olvastam. Másnap megfogalmaztam a lemondásomat azzal, hogy a jelenlegi kormány összetételével nem értek egyet. A lemondólevelet barátaim rábeszélésére nem küldtem el . . .” Igen, az ellenforradalmárok nem méltányolták Kovács Bélát sem, mert ők nem mérlegelik az olyan finom politikai árnyalatokat, hogy „régi kommunisták” nem tetszenek és hogy az állítólagos „új” kommunistákkal lehetséges ideig-óráig az együttműködés.

Vajon az érintett politikusok levonják-e a tanulságot abból a tényből, hogy az ellenforradalmároknak nemcsak Tildy, de Kovács Béla is túlzottan baloldali volt? November 2-ig és 3-ig sajnos még nem volt idejük ilyen tanulságok levonására, mert elmerültek a pártokon belüli és pártok közötti vitákba. Így alakult ki azután az a helyzet, hogy a Kisgazdapárt jobboldali elemei a mérsékeltebb vezetők ellensúlyozására B. Szabó Istvánt is államminiszternek javasolták, aki azután első rádiónyilatkozatában mindjárt hitvallást is tett a Kisgazdapárt 1930-as reakciós programja mellett . . .

Nem véletlen tehát, hogy a nyugatnémet „Die Welt” című újság november 3-i távirati jelentése oly világosan értékelte a kormányátalakítás jellegét, megállapítva:

„A győzelmes nemzeti kommunista felkelés általános antikommunista felkelésbe csapott át. Nagy Imre abban keresett menedéket, hogy jobb felé menekült. Nagy Imre belpolitikai gyengeségét erősödő szovjetellenes akcióval ellensúlyozta. Olyan messzire ment, hogy többé nem fordulhatott vissza.”

* Az október 27-én megalakult második Nagy Imre-kormányról van szó, amelybe már Kovács Bélát is bevonták.

A Kisgazdapártban zajló belső politikai ellentétekkel kapcsolatban még egyszer vissza kell térnem Futó Dezsőnek már idézett Kis Újságbeli cikkére. A Parlamentben alkalmam volt egy újságíró csoport beszélgetésébe kapcsolódni. A hangadó ebben a csoportban néhány előttem ismeretlen, újonnan felbukkant újságíró volt, akik a kisgazdák lapjainál helyezkedtek el. Nagy körörömmel és elégtétellel kommentálták Futó Dezsőnek e cikkét, s remélték: erélyesen útját állják majd annak, hogy az „elvtársurak", azaz a kommunistákkal valaha együttműködött kisgazdapárti politikusok és a többi „ilyen" közéleti ember bekerülhessen a pártjukba. De ez még hagyján volt. Azt is remélték, hogy az ilyen embereket hamarosan eltávolítják majd az állami és társadalmi élet valamennyi felelős posztjáról. És ezt az óhajukat kiterjesztették a többi volt koalíciós párt olyan személyiségeire is, akik az elmúlt évek során valamilyen formában ugyancsak együttműködtek a kommunistákkal.

Néhányan próbáltunk szembeszállni velük, rámutatva arra: képtelenség a kommunistákkal együttműködőket valahogy olyanformán kezelni, mint ahogy a felszabadulás után azokat kezelték, akik a második világháború előtti időkben a fasiszták kiszolgálói voltak. Élesen visszautasítottuk ezt a felfogást, mert a szocialista eszmét — a régi pártvezetés elkövette hibák ellenére is — változatlanul a leghaladóbb eszmének tartjuk és tartják sok milliónyian a világon. Aki tehát a szocialista eszme hordozóinak szövetségeseként harcol a társadalmi haladásért, az nem bűnt követ el népével, hazájával szemben, hanem annak érdekében, s a helyesen értelmezett nemzeti egység érdekében cselekszik.

Akár a falrahányt borsó, olyan volt minden sza-

vunk. Szenvedélyes kommunistaellenességük folytán szinte két külön nyelvet beszéltünk. Mellékesen megtudtam tőlük, hogy Bognár József, volt kisgazdapárti politikus, Nagy Imre kormányának a mai nappal lemondott miniszterelnökhelyettese és külkereskedelmi minisztere, szintén élesen kifakadt a Futó Dezső-i politikai vonal ellen. Erről egyébként Tildy Zoltánnal is értekezett. És mint kiderült: magát Tildyt is felháborította e cikk, annyira, hogy magához hivatta Futó Dezsőt és „megmosta a fejét".

Elhatároztam, hogy megkeresem Bognár Józsefet a Parlamentben. Személyesen is szerettem volna vele beszélgetni arról a kérdésről: hogyan látja a történtek után azoknak a politikai és más közéleti személyiségeknek a helyzetét, akik, bár nem váltak kommunistákká, de sok tekintetben együtt haladtak a kommunisták pártjával? És általában, hogyan látja a szövetségesi viszony kérdését, további alakulását?

Amikor megtaláltam, sietett valahová, ezért kérdéseimre csak röviden annyit válaszolt:

— A „Kis Újság"-féle támadást rendkívül demagógnak és aljasnak tartom. Tudom, hogy nem elsősorban személyek ellen irányult, hanem azon politika ellen, amelyet jómagam is folytattam más kisgazdapárti, parasztpárti, szociáldemokrata és pártonkívüli közéleti emberekkel együtt. Tehát rajtunk keresztül tulajdonképpen a népfront-politikát, a kommunisták és nem kommunisták együttműködésének, szövetségének koncepcióját támadták. Márpedig én ma is egyetértek ezzel a koncepcióval és bárhogyan is alakuljanak a dolgok, továbbra is híve maradok e politikai álláspontomnak . . .

— Most többet nem mondhatok — fejezte be szavait —, de ha majd nyugodtabb lesz a helyzet, akkor erre a kérdésre még visszatérhetünk Mert ez nem személyi kérdés, hanem az ország továbbfejlődésének egyik alapvető feltétele . . .

Nos, e riportkönyv írása idején eszembe jutott ez a november 3-i félbeszakadt beszélgetés. Lehetőségem is adódott ezt folytatni Bognár Józseffel, aki — mint azelőtt, jelenleg is — a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem tanára.

Úgy érzem, ha időben nem is tartozik e beszélgetés a november 3-i események krónikájához, mégis szorosan összefügg azzal. Pontosabban szólva: hozzá tartozik az események értékeléséhez és tanulságához. Ezért — egy kis „műfaji szabálytalansággal" — kitérek erre.

Nem volt nehéz a november 3-án megkezdett téma fonalát tovább gombolyítani, mert — mint Bognár József megállapította:

— A november eleji támadásokkal kapcsolatos kérdések ma is rendkívül időszerűek. Tisztázásuk azonban most sokkal könnyebb, mert az októberi eseményeket ma már világosabban, akkor még ismeretlen, de azóta feltárt összefüggések alapján tudjuk értékelni.

— Mi a véleménye önnek az akkori támadások konkrét tartalmáról, „érveiről"? — kérdeztem Bognár Józsefet.

— A támadók vádjai röviden abban foglalhatók össze: a célba vett politikusok hűtlenné váltak regebben képviselt felfogásukhoz, elszakadtak, vagy szembefordultak azokkal a politikai csoportosulásokkal, amelyekhez egykor tartoztak. „Kiszolgálták" a Rákosi—Gerő-rezsimet, mert görcsösen ragaszkodtak a hatalomhoz, a bársonyszékhez, a pozícióhoz. Úgy érzem, hogy ezek a politikailag rendkívül hatásosnak tűnő, de mégis szemfényvesztő „érvek" visszaütnek szülőikre. Mert nyugodt lélekkel mondható rájuk az a régi magyar közmondás: „Ki mint él — úgy ítél." Persze e támadások célja — mint azt már novemberi beszélgetésünk idején mondtam — nem annyira személyek ellen irányult, hanem azon politika ellen,

amelynek e támadott személyek a megtestesítői, hordozói voltak.

— Magamról röviden csak annyit, hogy ma is úgy érzem: nem szolgáltam ki senkit, különösen nem egyes személyeket. Viszont igyekeztem szolgálni az országnak, a magyar népnek és a haladás ügyének. Pozícióhoz vagy különösen bársonyszékhez soha nem ragaszkodtam. Mindig az volt a felfogásom, hogy ott igyekszem használni, ahol és amíg szükség van rám. De ha nincs, vagy nem lesz — könnyű szívvel és jó lelkiismerettel tudok félreállni és élni „magánemberként", szerényen, csendesen és emberségesen. Ennyit a személyi kérdésekről.

— Annyit azonban még hozzá kell ehhez fűznöm: azokban az októberi-novemberi napokban többször tanúja voltam Dobi István és Tildy Zoltán közötti személyes beszélgetéseknek, illetve éles vitáknak. Dobi István — mint az már közismert — kezdettől fogva világosan látta az események ellenforradalmi jellegét. Tildy Zoltán viszont, mint az ugyancsak ismeretes, „nemzeti felkelésnek, szabadságharcnak" értékelte a történteket, ezt a politikai vonalat vitte. Meg kell mondanom őszintén: jómagam sem láttam tisztán a dolgokban és erősen ingadoztam a két álláspont között olymódon, hogy eleinte inkább Tildyhez kerültem közel. Október végén azonban az események alakulása folytán észre kellett vennem, hogy itt már a népi demokrácia megdöntéséről van szó. És a kommunistákkal együttműködő más párti, illetve pártonkívüli politikusok, közéleti személyek ellen irányult támadások — bár ezek eltörpültek az utcán történtekhez képest — sokunk számára megkönnyítették a valóság felismerését, megkönnyítették az eligazodást a nagy politikai zűrzavarban.

— Erre azt mondhatnák egyesek — vetettem közbe —, hogy a támadások ismét közel vitték önöket a kommunistákhoz.

— Így is fel lehet fogni a dolgokat — folytatta Bognár József —, de nem ez a dolgok lényege. És ezt a magam példájával akarom bizonyítani. Nekem kezdettől fogva az volt a meggyőződésem, amit a Kisgazdapártban teljes nyíltsággal hirdettem, hogy Magyarországon 1945-ben nem lehetett polgári demokráciát csinálni, mert azt, mint frissen megvalósítandó politikai berendezkedést, a történelem túlhaladta. Polgári demokráciává lehetett valamely ország a XVIII. vagy a XIX. században. Magyarországon azonban ebben az időben erre alkalmas polgárság nem volt és nem is lehetett.

— A XX. század, de különösen a század második fele más kérdések megoldását tűzte és tűzi napirendre. És a nemzeteknek e kérdésekkel szembe kell nézniük. Helyes volt tehát, hogy a más párti, illetve pártonkívüli tényezők a történelmi fejlődés menetének és a felszabadulást követő belpolitikai viszonyoknak mérlegelése alapján — a szocializmus felépítésére vállalkozó erőkkel léptek szövetségre. A felszabaduláskor és az azóta kialakult nemzetközi helyzet gondos mérlegelése szintén a kommunistákkal kötött szövetséget, a népfront-politikát igazolta

— A népfront a háború idején a baloldali erőknek a fasizmus elleni harcra irányuló szövetségét jelentette. A felszabadulás után pedig a munkásosztály vezetése alatt tömörült haladó nemzeti erők összefogását — a politikai és gazdasági fejlődés meggyorsítására, a demokrácia szélesítésére, a béke megvédelmezésére, a szocializmus felépítésére. Ezeket a célokat a magam részéről helyesnek tartottam a felszabadulás utáni években, az ellenforradalom alatt és annak tartom ma is. Az út pedig, amelyet jártunk, nemcsak helyes, hanem az egyedül lehetséges út volt. Ha valaki ezt októberig nem is értette és nem is hitte, ma meg kell értenie és el kell hinnie.

— Mi, a kommunistákkal együttműködő kisgazda-

pártiak, másokkal szemben, a magyar nép józanságára, nehéz évszázadok során kialakult bölcsességére, valamint a magyar történelem azon hagyományaira építettünk, amelyek a haladás és magyarság, a fejlődés és a nemzeti függetlenség egységét jelentették. Akik a mi józanságunkat megalkuvásnak, tárgyilagosságunkat behódolásnak, az ország érdekében választott utunkat egyéni haszonlesésnek és opportunizmusnak hirdették — most láthatják, hová vitt a demagógia, milyen kalandokba torkollott a céltudatosan felszított tömeghisztéria, mi származott a lelketlen és lényegében a nép érdekei ellen irányuló izgatásból, bujtogatásból.

— Kétségtelen, hogy a régi párt- és államvezetés igen súlyos hibákat követett el. E hibáknak a kijavítása 1956 közepe táján gyors iramban megkezdődött. Súlyos hibák történtek a népfront-politikában is. Népfront-politikára nem egyes személyek jobb elhelyezkedése érdekében volt és van szükség, hanem azért, mert a népi demokráciát fejleszteni, a szocializmust építeni csak az egész dolgozó népre támaszkodva lehet. Ha a népfrontot hidegre teszik, formális, gyakran méltatlan és komolytalan szerepre kárhoztatják — mint a régi pártvezetés tette —, ezzel megalázhatnak embereket, elvehetik egyesek kedvét a politikától, visszavonulásra bírhatnak másokat, de a problémák, a népen belüli ellentmondások ezáltal nem lesznek kisebbek. A konfliktus, ha elkendőzzük is, konfliktus, az összeütközés, ha nem is beszélünk róla, összeütközés.

— Az a tény, hogy a régi párt- és államvezetés lebecsülte a népfront-politika jelentőségét, éppúgy nem jelenti azt, hogy arra nincs szükség, mint ha reakciósok állítanák ugyanezt.

— Ezzel kapcsolatban — kérdeztem — hogyan látja: vajon lehetséges lett volna-e az ellenforradalom alatt valamiféle többpárt-rendszeren alapuló

népfront-politikát kialakítani? Ennek tisztázása már csak azért is szükséges, mert egyes illúziókergetők, köztuk kommunisták is és jószándékú koalíciós partnerek, valami ilyesmiről ábrándoztak, erre áhítoztak.

— Úgy vélem — válaszolt Bognár József —, hogy igazi népfront-politika, vagyis a szocializmus további építése alapján kialakítandó népi-nemzeti egység, az ellenforradalom alatt újjászerveződő koalíciós pártokkal — a többi pártról nem is szólva — semmiképp sem jöhetett volna létre. Mindenekelőtt azért nem, mert a többi párt a hatalomért és a pozíciókért folytatandó harcban éppen a kommunistaellenességből indult volna ki, erre építette volna egész politikáját, programját. Hiszen még a koalíciós pártok vezetését is azok jobboldali erői kezdték átvenni. Bár én nem voltam és nem vagyok kommunista, mégis azt vallom: a történelmi fejlődés irányát képviselő munkásosztály és pártja, a kommunisták pártja nélkül nem lehetséges semmilyen népfront. Legfeljebb csak a nép ellen irányuló reakciós front. És az ellenforradalom hangadói már e frontnak az összeeszkábálásán fáradoztak, előrevetítve — az általuk meghirdetett polgári demokráciával szemben — egy erősen reakciós diktatúra sötét árnyékát és a polgárháborús állapotok tartósítását...

— Remélem, hogy az októberi súlyos katasztrófából a kommunisták pártja — de az egykor más párti, illetve pártonkívüli politikusok, közéleti személyiségek is — megfelelő következtetéseket vonnak le a helyes államvezetés és az igazi népfront-politika kialakítására, vagyis az egész nép javára... — fejezte be szavait Bognár József.

„Könnyű utólag okosnak lenni..." — gondolhatják némelyek Bognár József szavainak elolvasása után. Ezeknek azt válaszolhatom, hogy itt nem „utólagos okosságról" van szó, hanem mint november

3-i és az előbbiekben ismertetett ellenforradalom utáni beszélgetésünk is tanúsítja: itt már régebben kialakult és azóta sokszorosan újabb megerősítést nyert helyes felismerésekről van szó. Ilyen felismerésekhez nem is kell kommunistának lenni, csupán becsületes hazafinak, a haladás hívének — és ismerni, érteni kell a történelmet.

Bognár József egyetemi tanár közéjük tartozik.

Az illuzionista történelemszemlélet hívei azt mondhatnák: bárcsak a november 3-i politikai tárgyalásokon is felülkerekedett volna az a józanság, amelyről Bognár József beszélt. Ám az ilyesmi csupán jámbor óhaj, ha reálisan mérlegeljük az MDP elkövette hibák és az azokat kihasználó árulás, valamint a tudatos polgári restaurációs törekvések összefonódásaként kialakult helyzetet. A történtek belső logikája következtében a november 3-i politikai tárgyalásokon már semmi sem alakulhatott másként.

A „KOMOLY" PETŐFI PÁRT

Ezt bizonyítja az a beszélgetés is, amelyet az említett november 3-i politikai tárgyalások utáni órákban alkalmam volt Erdei Ferenc miniszterelnökhelyettessel folytatni. Ez azzal kezdődött, hogy közölte velem: ő már nem miniszterelnökhelyettes, több kommunista és pártonkívüli miniszterrel együtt leváltották, illetve lemondott a Nagy Imre-kormányban eddig viselt tisztségéről.* Elmondotta felmentésének előzményeit is. Farkas Ferenc, a Parasztpárt, illetve új nevén a Petőfi Párt újdonsült főtitkára közölte vele, hogy pártja megvonja tőle a bizalmát, a továb-

* Vagyis lemondott, illetve eltávolították a kormányból 18 kommunista és 3 pártonkívüli minisztert. Nyilvánvaló, hogy e miniszterek lemondatása nem történhetett volna meg Nagy Imre és Losonczy Géza áruló politikája nélkül.

biakban tehát nem képviselheti a pártot az átalakított kormányban. Ezt ő tudomásul vette.

Az ok nyilvánvalóan az volt, amiért a „Nemzeti Parasztpárt" elnevezés helyett a „Petőfi Párt" nevet is felvették. A parlamenti berkekben erről azt beszélték, hogy az előző elnevezést „kompromittáltnak" tekintik, mert a Parasztpárt erősen támogatta a kommunista párt politikáját. Így hát az egykori parasztpárti Erdeit az új pártvezetőség szintén „kompromittáltnak", azaz túl baloldalinak tartotta, a kommunistákkal való együttműködése miatt.

A Petőfi Párt „komolyságára" egyébként jellemző a következő tény: Farkas Ferenc főtitkár Dudásék lapjában, a „Magyar Függetlenség" november 2-i számában nyilatkozott, amely szerint: „... a Petőfi Párt mindaddig, amíg a szovjet kormány csapatait Magyarország egész területéről ki nem vonja, a kormányban semmi képviseletet nem vállal". Mára, vagyis november 3-ára a Petőfi Párt — ellentétben e nyilatkozattal — államminiszternek jelölte főtitkárát és Bibó Istvánt az átalakuló kormányba.

Körülbelül az Erdei Ferenccel folytatott beszélgetésem idején állíthatták össze a csupa államminiszterből álló új kormány végleges listáját, s ekkor tarthatta első üléseit is. A kommunisták pártját akkor már csak Nagy Imre, Losonczy Géza és Maléter Pál képviselte a kormányban, akikről ma már sokoldalúan bebizonyosodott, hogy árulókká váltak. Bár Kádár János elvtárs is szerepelt az új kormány listáján — az ő jelölése azonban formális volt csupán, hiszen már tegnapelőtt, 1-én megszakította kapcsolatait Nagy Imre kormányával.

E ténynél ki kell térnem egy olyan kérdésre, amely e napokban jónéhányunkat, az események alakulása miatt joggal elkeseredett kommunisták ezreit és nyilván a népi demokráciához hű pártonkívüliek tízezreit is erősen foglalkoztatott. Nagy Imrét akkor még nem tartottuk árulónak. De már sokan vallottuk, hogy ez a kapkodó, tehetetlen, s mindig csak visszavonuló, vagyis mindinkább jobbra tolódó Nagy Imre-féle vezetés, napról napra tovább súlyosbítja az ország katasztrófáját. Ezért azt kérdeztük: „Miért tűri ezt Kádár elvtárs? A szilárd kommunista vezetőkkel együtt miért nem lép fel határozottan, hogy megfékezzék a rettenetes anarchiát?" Hasonló kérdéseket a Parlamentben is hallottam, a november 3-án még helyükön maradt, kisebb beosztású kommunistáktól.

Nem véletlen, hogy az új fordulatot hozó kezdeményező lépést már október utolsó napjaiban Kádár elvtárstól vártuk. Ennek magyarázata az, hogy a párttagság többsége még jóval Rákosi lemondatása előtt, Kádár elvtársat szerette volna a párt első titkári posztján látni.

A várt fordulat azonban késett. Ennek okáról és a végre bekövetkezett fordulat módjáról Kádár elvtárs igen őszinte és reális magyarázatot adott az ellenforradalom leverése után első ízben összehívott májusi országgyűlésen és a júniusi országos pártértekezleten. Idéznünk kell itt elhangzott beszédeinek erre vonatkozó fontos részleteit, mert szorosan összefüggnek egész mondanivalónkkal. Kádár elvtárs parlamenti válaszbeszédében például a következőképpen elemezte az akkori helyzetet:

„Ha a vezetést tekintem — s itt a párt- és az országvezetést egy vezetésnek kell vennem —, akkor meg kell mondanom a következőket: Az akkori vezetés alapjában két részre osztható. Az egyik rész az,

amely júliusban eltökélte, hogy a hibákat ki fogjuk javítani, s meg vagyok róla győződve, hogy ha nem is belső viták, nézeteltérések, nehézségek, egyenetlenségek nélkül, de ha a júliusi vonalat vihettük volna, akkor egy esztendőn belül nagy kár, nagy áldozatok nélkül kiküszöbölhettük volna a hibákat. Ez fontos kérdés. A vezetés egyik felét ez a törekvés és eltökéltség vezette.

Meg kell őszintén mondanom, hogy a vezetésnek ez a része azokban a nehéz napokban súlyos zavarban volt. Legalábbis én, a magam nevében megmondhatom, hogy az események sodrában nem volt egyszerű dolog megérteni, hogy mi történt. És a következő lépés, hogy mit kell tenni, még nehezebb volt. Tehát nehéz volt felismerni, hogy mi történik és nehéz volt meglátni, hogy mit kell tenni. Ezért bizonytalanság volt a vezetés jobbik és tisztességes részéről.

Ugyanakkor bent volt a vezetésben a másik rész is, s itt a Nagy Imre-csoportról kell beszélnem, amelyet mi akkor nem ismertünk teljes mértékben. Ezt is meg kell mondani, mert nem tagadhatom le, megszavaztam, hogy Nagy Imre legyen a miniszterelnök. Ezt soha nem is fogom letagadni, mert ezt abban a meggyőződésben, abban a hitben tettem, hogy Nagy Imre minden hibája ellenére mégis becsületes ember, mégis a munkásosztály oldalán áll. Később aztán kiderült, hogy nem így van!

Mi is volt ezzel a vezetéssel? A vezetésnek ez a része nem volt olyan helyzetben, mint a másik fele, amely nem tudta pontosan, mi történik. Nagy Imréék tudták, mert részben ők csinálták. Tehát nem volt nehéz tudniuk, hogy mi történik, következésképpen azt is tudták, hogy mit akarnak, és megvolt rá a módjuk, hogy mindenféle nyomással kényszerítsék a vezetés másik felét, hogy a bizonytalan helyzetben egy darabig velük együtt menjen.

Így értük meg azt a helyzetet, amely a vezetés

szégyene és nem a nép szégyene, hogy tudniillik az ezernyi ezer embernek, akik az ország minden pontján utasítást, útmutatást, irányítást vártak az ország központjából, akik fegyvert követeltek, akik jobban látták, hogy mit kell tenni, mint mi, akik a vezetésben voltunk, nem tudtunk becsületesen irányítást adni, amit pedig ilyen helyzetben egy vezetésnek meg kell tenni.

És így értük meg aztán a fejleményeknek olyan menetét, amikor beláttuk, hogy többé ezen az úton menni nem lehet. És abban is biztos voltam, pedig akkor nem így festett a helyzet, hogy a magyar nép óriási tömegei meg fogják érteni, hogy szakítanunk kellett és az egyenes harc útjára kellett lépni."

A júniusi országos pártértekezleten tartott referátumában az ezzel összefüggő kérdésekről a többi között a következőket mondotta:

„A szakítás időpontja részünkről november elsején következett be. November elsején én Nagy Imréékkel megszakítottam az összeköttetést, habár ők még 2-án vagy 3-án egy kormánylistán az én nevemet is feltüntették. Ők már akkor régen nyomoztattak utánam és kutatták, hol is vagyok. A többiek, Münnich elvtárs és mások is azt tették, amit én. November 2-án mi már részben közvetve, részben közvetlenül megkezdtük a tárgyalást a szovjet elvtársakkal, a népi demokratikus országok vezetőivel és a nemzetközi munkásmozgalom más vezetőivel arról, hogy az ellenforradalom ellen fel kell venni a harcot s arról, hogy ebben milyen támogatást nyújtanak a Magyar Népköztársaságnak. Ezek a tárgyalások 2-án megkezdődtek, 3-án készen volt az elhatározás, és hogy semmi időt ne veszítsünk, november 4-én megindult a támadás, mert minden nap derék kommunisták és hű magyar hazafiak százainak az életébe került. Amikor mi erre az elhatározásra jutottunk, célunk az volt, hogy az ellenfor-

radalmat fegyverrel leverjük, helyreállítsuk a népköztársaság alkotmányos rendjét. El kellett hárítanunk az ország belügyeibe való imperialista beavatkozást, mert az imperialisták emberei már itt Budapesten nyíltan jöttek-mentek, grasszáltak. Az angol katonai attasé és a többiek beavatkoztak a magyar belügyekbe; az Egyesült Államok budapesti követsége két rádióállomást állított fel a felkelés szolgálatára, és mindarról, ami Budapesten történt, ha arra propagandaszempontból szükség volt, perceken belül informálni tudták a Szabad Európa Rádiót és a többi ellenséges rádióadót. Ezt is el kellett hárítani. És magától értetődően újjá kellett szervezni a pártot, mert párt nélkül nem lehet a népköztársaság ügyét megvédeni. Ezek voltak a célkitűzéseink."

A HARMADIK NAGY IMRE-KORMÁNY NEM ÉR RÁ ESKÜT TENNI...

Nos, miközben Kádár elvtárs és társai az említett célkitűzések megvalósításán munkálkodtak és november 3-án már forradalmi munkás-paraszt kormány néven újjászervezték a Magyar Népköztársaság alkotmányos kormányát — addig Nagy Imréék legeslegújabb kabinetje — a többi között Kádár elvtárs politikai lépése miatt is —, már létrejöttekor széthullóban volt.

Emiatt és kapkodásai, belső szétforgácsoltsága miatt a Nagy Imre-kormánynak már arra sem volt módja és ideje, hogy megalakulása után — letegye az esküt... Így hát a magyar történelemben ez a kormány volt az első, amely nem tette le a mindenkori törvények szerint kötelező esküt. A kinevezési okiratot sem tették közzé a hivatalos lapban — holott az Alkotmány előírásai szerint csak e közzététellel válik törvényessé a kormány kinevezése. Ilyenfor-

mán Nagy Imre új kormánya — nem csupán a szocialista munkáshatalmat eláruló cselekedetei révén, hanem jogi szempontból is — törvénytelenné vált.

Az új kormány első problémája a következő volt: Erdei Ferencet november 2-án, tehát még miniszterelnökhelyettes korában kinevezték a szovjet katonai parancsnoksággal tárgyaló magyar kormánydelegáció vezetőjévé. Kinevezéséről azonban Erdei maga is csak a rádióból értesült. Emiatt és több más okból Erdei nem akarta vállalni e megbízást. November 3-án viszont, miután Erdeit felmentették miniszterelnökhelyettesi tisztsége alól — most már eggyel több ok miatt —, ismét le akart mondani a delegáció vezetéséről. Nos, Nagy Imre és Tildy Zoltán most az új kormány első ténykedéseként kapacitálni kényszerültek Erdeit, hogy vállalja a megbízatást — mert az utolsó pillanatban már nem akartak változtatni a küldöttség összetételén, s nem is találtak más alkalmas személyt e kényes feladatra. Erdei végül is vállalta...

Miután Erdei Ferenc a vele folytatott s már említett beszélgetésem során elmondta e megbízatása történetét, arra gondoltam: ha már Nagy Imrénél, Losonczynál és Tildy Zoltánnál nem kaphattam választ kérdéseimre — mert a sok küldöttség között elveszett az interjút kívánó újságíró — akkor nála próbálok szerencsét és így mégis kormányférfi nyilatkozik majd. De azután rájöttem, hogy erre most már ő sem illetékes, hiszen a sok új államminiszter között kútbaesett Erdei Ferenc miniszterelnökhelyettessége is. Ám, hogy legalább a veszett fejsze nyelét mentsem — megkértem, ha módjában áll, legyen szíves tájékoztasson arról, miként született meg november elsején a kormány semlegességi nyilatkozata és a Varsói Szerződést felbontó határozat.

— Tömegnyomásra született... — válaszolt érdeklődésemre Erdei Ferenc.

„SEMLEGESSÉGI NYILATKOZAT" — AZ ORSZÁGGYULÉS NÉLKÜL, A MINISZTERTANÁCS HÁTA MÖGÖTT...

— Több újságíró és jómagam megfigyelése szerint is — bátorkodtam közbevetni — e követelést a „Szabad Európa Rádió" októbervégi adásai sugalmazták a felkelőknek...

— Ezt én akkor nem tudtam. De tény, hogy e követeléssel megkezdődött a küldöttségjárás.

— Erdei elvtárs emlékszik arra, hogy milyen küldöttségek jártak itt?

— Nem. Tehát azt sem tudom, kik szervezték, honnan jöttek. Csak arra emlékszem, hogy az első ilyen küldöttségnek október 30-án vagy 31-én Nagy Imre még azt magyarázta: a kormánynak nem áll jogában felmondani a Varsói Szerződést, mert ezt az Országgyűlés hagyta jóvá, tehát felbontásához is a Parlament hozzájárulása szükséges. Ezért nélküle nem dönthetünk a semlegesség kinyilvánításáról sem.

— Nagy Imre miniszterelnök csak ilyen alkotmányjogi érvekre hivatkozott? Más elvi-politikai magyarázatot nem fűzött a kérdéshez? — érdeklődtem.

— Nem! Csak alkotmányjogi érvekre hivatkozott.

— Hogyan történt mégis az Országgyűlés nélkül ez a lépés?

— Úgy, hogy november elsején, amikor a Minisztertanács e kérdéssel foglalkozott, már teljesen kritikus volt a helyzet. Délelőtt a Minisztertanács, illetve a kabinet ülésén Nagy Imre előadta, hogy foglalkozni kell a semlegesség kérdésével, mert rendkívül nagy a közvélemény nyomása.* Javasolta a

* Utólag kiderült tények alapján bebizonyosodott, hogy Nagy Imréék maguk is szervezték ezt a „közvéleményt" és ennek „nyomását" — méghozzá a miniszterelnöki vő, Jánosi Ferenc és Tánczos Gábor, a Petőfi-kör titkára közreműködésével.

Minisztertanácsnak, hogy elvileg foglaljon állást. Erre többek részéről felmerült, hogy ez súlyos nemzetközi problémákat érint. A kérdés megtárgyalása délelőtt abbamaradt. Délután újból összeült a Minisztertanács, s akkor — a küldöttségjárások, táviratok nyomására — már a semlegesség konkrét kinyilatkoztatása és a Varsói Szerződés felmondása volt a téma. Az adott helyzetben az az álláspont alakult ki, hogy ezeket a lépéseket meg kell tenni. A Minisztertanács egyes tagjai azonban megmondták, hogy ilyen lépés beláthatatlan következményekkel járhat, mert a Varsói Egyezmény több ország helyzetét és biztonságát érinti. Ezért a végleges elhatározás előtt szükségesnek tartják a Szovjetunió képviselőjével való tárgyalást.

Erről a tárgyalásról egyébként nemcsak Erdei Ferenctől tájékozódhattam, alkalmam volt más informátortól is felvilágosítást kapni. Ezek szerint Nagy Imre a Parlamentbe kérette Andropov szovjet nagykövetet. Megérkezéséig a bizonytalan érvek és az ellenérvek vitája zajlott le a kérdés körül. Elhangzott olyan javaslat is, hogy Magyarország az ENSZ-től kérje semlegessége biztosítását. A kialakult vitát Nagy Imre hamarosan berekesztette, úgyhogy Dobi István elvtárs, az Elnöki Tanács elnöke hiába kért szót, Nagy Imre már nem adta meg neki. Nem hallgatta meg a legmagasabb államhatalmi tisztségviselőjének e javaslattal szembenálló és a néphez, a szocializmus ügyéhez hű maradt emberek véleményével egyező álláspontját. Amikor a szovjet nagykövet megérkezett, Nagy Imre és a kormány néhány más tagja ismertette a kialakult állásfoglalást. Itt tehát tulajdonképpen szó sem volt a Szovjetunió képviselőjével folytatott tárgyalásról, hanem csupán befejezett tények egyoldalú közléséről. A nagykövet közölte, hogy haladéktalanul tájékoztatja kormányát a helyzetről. A szovjet kormány válaszát azonban

meg sem várva, megszületett a határozat és utána mindjárt szétosztották az előre kinyomtatott plakátokat a semlegességről. Ez önmagában is jellemző az akció előkészítésére. Nagy Imre pedig rádión bejelentette a semlegesség kinyilvánítását és a Varsói Szerződés felmondását.

Amint látható, Nagy Imre a küldöttségeknek kifejtett, s már ismertetett álláspontját is megtagadta: az Országgyűlés nélkül döntött e súlyos kérdésben. És mint érdeklődésemre Erdei Ferenc is megerősítette: e döntésben még a Minisztertanács tagjainak is csak kisebbsége vett részt — tehát az a miniszterek többségének tudta nélkül született meg. Az előző napokban ugyanis kialakult az a gyakorlat, hogy a határozatokat egy szűkebb kabinet hozta.

Hogy ez mennyire alkotmányellenes és helytelen volt, bizonyítja a kommunista miniszterek már ismertetett tiltakozása, illetve fellépése Nagy Imrénél. Nyilvánvaló, hogy a Minisztertanács teljes ülésén Nagy Imrééknek nem sikerült volna a tervüket keresztülvinni. Egyébként ma, november 3-án már Erdei Ferenc is úgy vélekedett, hogy ilyen életbevágóan fontos kérdést, ha már nem került az Országgyűlés elé, legalább a Minisztertanács teljes plénumának kellett volna megtárgyalnia és jóváhagynia ...

— Végül engedjen meg még egy kérdést — fordultam Erdei elvtárshoz. — Most, két nappal a történtek után mi a személyes véleménye a döntésről?

— Megmondom őszintén, úgy érzem, hogy az adott helyzetben ez a döntés elkerülhetetlen volt. Viszont azt is hozzá kell tennem, hogy az elhatározás politikai hatását illetően sem november elsején, sem most, november 3-án még nem látok tisztán. Azt reméltem, hogy a kabinet többi tagja jobban tudja, mit kell tenni ...

Nem volt jogom és módom, hogy vitassam Erdei Ferenc akkori reményeinek realitását. Csak magam-

ban cáfoltam e reményeket, mert amit eddig a Parlamenten kívül és belül tapasztaltam, elég volt ahhoz, hogy bizalmatlanná váljak az ilyen illúziókkal szemben.

A tények ma már világosak: Erdei elvtárs ama november 3-i megállapítása: „... remélem, hogy a kabinet többi tagja jobban tudja, mit kell tenni" — bizonyos értelemben igaznak bizonyult.

Nagy Imréék áruló csoportja csakugyan jól tudta, mit tesz, amikor hazánkat a szocialista táborral való szakítás útjára vitte. E politika „elvi alapjait" Nagy Imre még jóval az ellenforradalom előtt dolgozta ki — úgynevezett emlékiratában, amelyet 1955-ben, s részben 1956 elején írt. Az „emlékirat" körül — miután a nyugati jelentések szerint ezt Nagy Imre egyik híve eljuttatta az imperialista propagandaszervekhez, — a burzsoá lapok és rádiók természetesen nagy hűhót csaptak. Júliusban sok részletét ismertették, felhasználva azt újabb szovjetellenes uszításra.

Az emlékirat külön fejezetben foglalkozik a magyar külpolitikával. Ebben Nagy Imre elítéli a szocialista tábor országait azért, hogy „a tömbök felszámolása" helyett maguk is „hatalmi tömböt" hoztak létre a Varsói Szerződéssel. És csak úgy általában egy kalap alá veszi az Atlanti Szerződést, ezt az imperialista szövetséget a Varsói Szerződéssel, a szocialista országok védelmi szövetségével.

Ez nyilván nem véletlen. Mint ahogy nem véletlenül feledkezik meg Nagy Imre arról, hogy a Szovjetunió és a népi demokratikus országok éveken át nagy küzdelmet folytattak az Atlanti Tömb létrehozása ellen. És csak amikor az Atlanti Egyezményt már életbe léptették az aláíró tagállamok — azután kötötték meg a szocialista tábor országai a Varsói Védelmi Szerződést. A szocialista államok nemcsak harcoltak a tömbök felszámolásáért, hanem a Szovjetunióval az élen, mindmáig azt javasolják a nyugati

politikusoknak, amit múlt év október 29-én Zsukov, a Szovjetunió honvédelmi minisztere sajtónyilatkozatában kijelentett — mint ezt az amerikai „Associated Press" közölte: „Állapodjunk meg! Önök feloszlatják az Északatlanti Szerződést és mi a Varsói Egyezményt. Menjen mindenki haza! Mi készek vagyunk erre." Nos, ezt a nyilatkozatot az ellenforradalom alatti „szabad" sajtó és rádió is elhallgatta. Nem akarták a nagyszabású népámítástól felajzott embereket emlékeztetni a Varsói Egyezmény védelmi jellegére. A Varsói Szerződés elleni uszítás közben elhallgatták, hogy számos „szabad" országban amerikai csapatok állomásoznak, nem éppen védelmi célokból . . .

Ennek a hazugságokat fedező taktikai vonalnak eszmei elődje Nagy Imre „emlékirata" — amely elhallgatja az imperialista tömbök imperialista jellegét és a Varsói Egyezmény védelmi, vagy mondhatnánk: tömbellenes jellegét. Ezt a módszert követte Nagy Imre az októberi—novemberi napokban a kormány élén is. Igaz, „emlékiratában" csak úgy általánosságban még szót emel az imperialista tömbök ellen, de a szocialista országok szövetsége ellen nagyon konkrétan lép fel. Amikor azután a kormány élére jutott, az imperialista tömböket még jóformán általánosságban sem ítélte el — a szocialista államok szövetségét viszont Magyarország kiszakításával már cselekvően megkísérelte felbomlasztani.

E politika indokául az „emlékiratában" a következőket mondja:

„A magyar népet a két világháború szörnyű tapasztalatai meggyőzték, hogy nem lehet, de nem is szabad hatalmi tömbök vetélkedésének részesévé lenni."

Ez a megállapítás azt bizonyítja, hogy a „kommunista" Nagy Imre nem tesz különbséget a hitleri Németország háborús szövetségéhez kötözött Horthy-

Magyarország és a szocialista országokkal szövetkező népi demokratikus Magyarország helyzete között. Pedig a különbségek óriásiak. Ez nyilvánvaló lehet a politikához értő minden becsületes magyar előtt, aki gondolkodik és a valósághoz kíván igazodni. És ha Nagy Imre mégis elrugaszkodott a valóságtól és nem akart különbséget látni a támadó és védelmi szövetségek között — akkor ez csak bűnös politikájából és tudatos árulásából fakadt, amely — az „emlékirat" szerint — nem 1956 október végén, november elején kezdődött.

„Emlékiratának" szóbanforgó külpolitikai fejezete 1956 januárjában íródott. Ez fontos tény, mert azt bizonyítja, hogy Nagy Imre és csoportja már akkor a Varsói Szerződés ellen és hazánk úgynevezett „semlegessége" mellett foglalt állást. Mindez megcáfolja azokat a nézeteket, mintha Nagy Imre azon a bizonyos november elsején „a közvélemény nyomására" szakított volna a szocialista országok szövetségével. Ez annyira nem áll, hogy — mint már említettük — a „nyomást" is jórészt ő és csoportja szervezte.

Nagy Imre „emlékirata" alapján egyébként a „Berlingske Aftenavis" című dán lap is arra a felismerésre jutott:

„Kétségtelenül megállapítható, hogy Nagy Imre nyilatkozata, amelyben bejelentette Magyarország semlegességét és a Varsói Egyezményből való kilépését, nem egy kétségbeesett lépés volt, hanem egy jól átgondolt politika logikus következtetéseinek megvalósítása."

Igen, az „emlékirat" csakugyan arról tanúskodik, hogy Nagy Imre áruló októberi politikája nemcsak a szocialista országok szövetségének felbomlasztását kívánta elősegíteni, hanem tudatos kül- és belpolitikai előkészítése volt a magyar népi demokrácia, a munkáshatalom felszámolásának is. Ezt a folyamatot

Kádár elvtárs a Nagy Imre-kormány tagjaként már nem akadályozhatta meg. Mert a kormány már szinte minden tettében teljesen azonosult az ellenforradalommal. Ez a felismerés késztette Kádár elvtársat és társait arra, hogy még november elsején megszakítsák kapcsolataikat Nagy Imre kormányával.

Cselekedetüket teljes mértékben igazolta a „Magyar Nemzet" 1956 november 4-i száma is (ez már nem kerülhetett az utcára), amely nem akarva — az „emlékiratnál" is nyíltabban leleplezte Nagy Imréék „semlegességi" politikájának lényegét. „Mit jelent a semlegesség?" című írásuk lelkendezve idézi az amerikai imperialisták „reálpolitikus" ideológusának, Walter Lippmannak a cikkét a „New York Herald Tribune" hasábjairól:

„Kelet-Európát nem lehet háború útján felszabadítani. És nem lehet Kelet-Európát egy vad ellenforradalommal felszabadítani. A kelet-európai kommunista országok csak a semlegesek közösségébe történő belépés útján szabadíthatók fel."

No, ez nyílt beszéd volt, kár, hogy e cikket nem előbb idézte a „Magyar Nemzet". Talán hamarabb kijózanodtak volna a népi demokrácia olyan jóhiszemű hívei, akik maguk is hittek valamiféle semlegesség illúziójában. Világos volt tehát a cél: semlegességgel — méghozzá vad ellenforradalommal kiprovokált látszat-semlegességgel — „felszabadítani" hazánkat a szocializmus „igája" alól. És a „Magyar Nemzet" cikkírója e lippmanni perspektívát úgy kommentálta, hogy az „másfél évvel ezelőtt szinte még elérhetetlen vágyálomnak tűnt..."

Bizonyos, hogy immár örökre csak vágyálom marad!

III. FŐTISZTEK ÉS FŐPAPOK, DIPLOMATÁK ÉS ÚJSÁGÍRÓK — A RESTAURÁCIÓS POLITIKA SZÍNPADÁN...

MALÉTER „ROSSZ LÓRA" ÜLT — A KABINET ROSSZUL TERVEZETT...

Délben tizenkettőkor a Parlamentben hivatalos tárgyalások kezdődtek egy magasrangú szovjet tiszti küldöttséggel. Magyar részről először csak az Erdei Ferenc vezette küldöttség tárgyalt velük. Ennek tagja volt Maléter Pál, az ezredesből vezérőrnaggyá és mára már honvédelmi miniszterré előléptetett felkelővezér is. Délután 2 órakor már Nagy Imrénél folytatódtak a tárgyalások, újabb szovjet tisztek részvételével.

E szombat déli és délutáni tárgyalásokon Maléter rendkívül elbizakodottan viselkedett, mint győztes hadvezér, mint a „nemzeti szabadság bajnoka" ágált. Erre a pózra nyilván az ihlette, hogy november elsején a Kilián laktanyabeli „főhadiszállásán" felkereste őt Cowley ezredes, Anglia budapesti követségének katonai attaséja és tanácsain kívül elismerését fejezte ki „a magyar hadtörténelembe" kívánkozó tetteiért... Mellesleg meg kell jegyezni: Cowley ezredes is elégedett lehetett a Kilián tett látogatásával, mert — a Szabad Európa Rádió tulajdonképpen ezután kezdte követelni Maléter honvédelmi miniszterré való kinevezését...

Valóban, Maléter Pál messzemenően rászolgált egy

imperialista nagyhatalom katonai attaséjának elismeréseire. Mert ki más méltányolhatná jobban azt a cselekedetét, hogy mint a magyar néphadsereg tisztje — aki parancsot kap a népi demokrácia rendjét és intézményeit fegyveresen megtámadó ellenforradalmi bandák felszámolására — megszegi esküjét és megtagadja e parancs teljesítését. És ami még súlyosabb: átáll e bandákhoz, szövetkezik velük és hamarosan az egész ellenforradalmi lázadás legfőbb katonai vezetőjévé válik. A magyar néphadseregnek azt a laktanyáját pedig, amely Kilián György, a Horthy-rendszer elleni küzdelmek idején hősi halált halt igazi forradalmár nevét viseli — az ellenforradalom katonai központjává tette.

Maléter persze más miatt is kiérdemelte Cowley ezredes elismerését. Amikor ugyanis meglátogatta őt a Kilián laktanyabeli „főparancsnokságán" — az angol katonai attasé élénk érdeklődést tanúsított az ellenforradalom katonai kérdései iránt, de különösen a T—54-es mintájú szovjet tankok érdekelték volna. Engedélyt is kért Malétertől, hogy ilyen mintájú, esetleg kilőtt vagy elfoglalt tankokat tanulmányozhasson. Maléter természetesen megadta a kért engedélyt. Sőt, segédtisztjével nyomban áthivatott a Corvin közi felkelők csoportjából egy Iványi Lajos nevű ellenforradalmárt, akit azzal bízott meg, hogy kísérje át Cowley-t s mutassa meg neki a látni kívánt tankot.

Iványi ezt az utasítást teljesítette volna, de sem a Corvin-közben, sem a környéken ilyen típusú tankot nem találtak. A Corvin közben csak néhány Kossuth-címerrel átfestett magyar tank állt. Az angol ezredes tolmácsa útján legénységükkel beszédbe is elegyedett és tőlük szintén igyekezett adatokat szerezni a szovjet tankokról... De mint az elfogott Iványi Lajos rendőrségi vallomásában elmondotta: Cowley ezredes a magyar tankokat sem vetette meg,

jobb híján azokat vizsgálta át kívül-belül, rendkívül nagy alapossággal. És ehhez Maléter, illetve emberei természetesen ugyancsak hozzájárultak...

Világos tehát, hogy Maléter jogosan vívta ki az angol katonai attasé „őszinte tiszteletét". Meglepő azonban az, hogy a Corvin közi ellenforradalmárok közel sem viseltettek ilyen „őszinte tisztelettel" Maléter iránt. Ezt egy volt Corvin közi fiatal felkelőtől tudtam meg, akivel november végén — elfogatása után — alkalmam volt a rendőrségen beszélni. Elmondotta: társai haragudtak Maléterre, nemcsak fennhéjázó fellépése miatt, hanem mert úgy látták: hozzájuk is csak karrierizmusból csatlakozott, hogy az ő vállukon jusson a honvédelmi miniszteri székbe... Ezek a Corvin köziek abban látták Maléter féktelen karrierizmusának bizonyságát, hogy mielőtt átállt volna hozzájuk — néhányszor lövetett rájuk. Szerintük azért, mert akkor még nem tudta, merre fordul a helyzet és nem akart esetleg „rossz lóra" ülni...

Nos, Maléter, ez a kommunistának álcázott földbirtokossarjadék és hamis legendáktól övezett Horthy-tiszt, az ellenforradalom — győzelmesnek vélt „paripája" helyett — menthetetlenül bukott „gebéjére" ült... És ilyen „gebén" bizony nem lehet a „magyar hadtörténelem" dicsőséges alakjai közé jutni — csak a szégyenletes árulók szemétdombjára...

Visszatérve a szovjet tiszti küldöttséggel folytatott tárgyalásokra — ennek eredményétől függetlenül, a kormánynak már messzemenő tervei voltak arra, hogy az országot végleg kiszakítsa a szocialista országok közösségéből. Ezen a napon a Parlamentben már többen tudták, hogy a tegnapi, vagyis november 2-i kabinet-ülésen (a részvevők: Nagy Imre, Tildy Zoltán, Erdei Ferenc, Losonczy Géza) elhatározták, hogy Nagy Imre vezetésével kormányküldöttség uta-

zik Londonba és New Yorkba. E küldöttség feladatául hivatalosan azt tűzték ki, hogy az angol és amerikai kormánnyal elismertessék Magyarország semlegességét — és nyilván, hogy dollárkölcsönt is kunyeráljanak. Ilyen tárgyalások azonban, Magyarország adott helyzetében — miután kiszakították a szocialista országok védő és támogató szövetségéből — nem járhatott volna más eredménnyel, mint azzal, hogy hazánkat, eleinte álcázva ugyan, de az imperialisták csatlósává tegyék. Ez annál inkább gyorsan bekövetkezett volna, mert az amerikai és angol kormány — sajtójuk bevallása szerint — amúgyis csak átmenetinek tartotta Nagy Imre kormányát. És a körülményeket tekintve: reálisabban látták a magyar helyzetet, mint Nagy Imre a saját politikájának jövőjét, következményeit...

Az említett kabinet-ülésen kijelöltek egy Varsóba utazó kormányküldöttséget is Losonczy vezetésével. Ennek az lett volna a feladata, hogy hivatalosan felmondja a Varsói Szerződést. A határozat szerint e küldöttségben egy munkástanácstag is szerepelt volna — nyilván a munkásosztály állásfoglalásának „dokumentálására". Ám ennek személyére Tildy Zoltánnak (?) kellett volna javaslatot tenni...

E két kormányküldöttségnek célja és vezetőinek kijelölése is mutatja, hogy Nagy Imre, Losonczy Géza és Tildy Zoltán mennyire fáradoztak az ország bel- és külpolitikájának ellenforradalmi átalakításán.

A kormány ilyen nemzetközi vonatkozású tervei Malétert is arra ösztönözték, hogy szintén „fejlessze" a maga nemzetközi kapcsolatait... Ezt egyébként olyan nyíltan tette, hogy az egyik minisztertanácsi ülésen megkérdezte: nincs-e kifogás az ellen, ha ő a szovjet csapatok mozdulatairól és elhelyezkedéséről szerzett értesüléseit átadja az angol katonai atta-

sének? Elvégre honorálnia kellett Cowley ezredes tanácsait, elismeréseit ...

Nyilvánvaló: Maléternek ezzel a magatartásával szorosan összefüggött, hogy a már régebben is rendszeresen kémkedő Welwyn Frederick Dallam ezredes, az Egyesült Államok budapesti követségének légügyi attaséja az ellenforradalom alatt sokkal „szorgalmasabban" kémkedett. November 2-án ugyanis már odáig merészkedett, hogy bement az Országos Légvédelmi és Légierő Parancsnokság épületébe és az ott tartózkodó repülőtisztektől katonai jellegű tájékoztatásokat kért. Ugyancsak itt kérte a MIG—15 típusú repülőgépek elektronikus berendezésének leírását azzal, hogy: „Magyarország úgyis semleges állam lesz és a jövőben együtt fogunk működni." (Az ideiglenes amerikai ügyvivőnek 1957. VI. 20-án átnyújtott magyar kormányjegyzékből.)

Mindez jól jellemzi a helyzetet. A hazánkat felszabadító Szovjetunióval szemben egy magát kommunistának nevező miniszterelnök kormányában a magát kommunistának álcázó honvédelmi miniszter a már említett módon adja tudtára nyugati kapcsolatait a Minisztertanácsnak. Érthető, ha ezt Cowley és Dallam ezredes közben már realizálta is ... Nem véletlen, hogy amikor Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke azon a minisztertanácsi ülésen megmondta Maléternek: ha ő ezt kérdezi, akkor már át is adta értesüléseit a nyugatiaknak — erre a megjegyzésre Maléter nem felelt ...

Miután ilyen árulók ültek a kormányban, már fel sem merült annak a gondolata, hogy például a semlegesség és a Varsói Szerződés felbontása ügyében — még a tervbe vett londoni, newyorki és varsói kormányküldöttségi utazás előtt — az Országgyűlés jóváhagyását kérjék, mint ezt az Alkotmány megköveteli. Ezen nem csodálkozhatunk, mert ezt a többnyire munkásokból, parasztokból, néphez hű értelmi-

ségiekből álló parlamentet Nagy Imréék nem tartották megbízhatónak a maguk számára. Nagy Imre már le is tiltotta a képviselők novemberi tiszteletdíjának kiutalását. Ez a tény is megerősítette azt a hírt — amiről Tildy környezetéből értesültem —, hogy az Országgyűlés mielőbbi feloszlatására készültek, még megbízatásának lejárta előtt. És az elképzelések szerint először „ideiglenes nemzetgyűlést" hívtak volna össze. Tagjait az úgynevezett forradalmi bizottságok ellenforradalmárai közül választották volna ki. A továbbiak során pedig az úgynevezett szabad választásokkal rászabadítják a tucatnyi reakciós kapitalista pártot az országra és a parlamentre — ENSZ ellenőrzés mellett...

„APÁM, ELMENT AZ ESZED?!..."

A szovjet katonai küldöttségekkel folytatott tárgyalások idején Nagy Józsefné, a lemondott könnyűipari miniszter valamilyen ügyben felkereste Vas Zoltánt, Nagy Imre közellátási kormánybiztosát. Amikor Nagy Józsefné benyitott Vas Zoltán parlamenti szobájába, meghökkentő vitának vált a tanújává. Vas Zoltán és Márton fia között éppen rendkívül éles hangú szóharc folyt, mert Vas Zoltán e napokban már teljes szívvel-lélekkel osztotta Nagy Imre nézeteit és szovjetellenes kijelentéseivel még a családját is magára haragította.

— Apám, hogy mondhatsz ilyeneket? — kérdezte megdöbbenten a fia. — Elment az eszed, nem vagy normális? Te is bedűltél a szovjetellenes uszításnak? A Szovjetuniótól félted az ország függetlenségét?

— Neked ment el az eszed, fiam... — mondta Vas Zoltán egzaltáltan és demagógiával bizonygatta, hogy helyes volt a Varsói Szerződés felbontása, a semle-

gességi nyilatkozat, és hangoztatta: a szovjet csapatok mielőbb hagyják el az országot.

— Hát maga is így fecseg, akinek a Szovjetunió oly sokszor mentette meg az életét? — támadt rá Nagy Józsefné. — Nem szégyelli magá? A hazáját szerető gondolkozó ember és kommunista nem beszélhet így, csak az áruló!...

— A feleségem is azt mondja nekem, hogy áruló vagyok — dadogott zavartan Vas Zoltán. — De ő az áruló, el is válok tőle...

A kommunista vezetőknek már régebben feltűnt Vas Zoltánnak az ellenforradalom alatti elvtelen, helyzekedő, karrierista viselkedése és gerinctelensége. Feleségét merészelte árulónak nevezni: talán azért, mert segítséget nyújtott szovjet katonáknak és magyar államvédelmi katonáknak? Vagy talán azért, mert fiával együtt szembeszállt férje méltatlan viselkedésével? Lehet, hogy ez is tápot adott képtelen kijelentéseinek...

A családi vita apa és fia között még sokáig tartott. Nagy Józsefné megvetéssel hagyta ott Vas Zoltánt...

MIT MONDOTT VOLNA AZ OSZTRÁK KÖVET, HA KARINTHY „BŰVÖS SZÉKÉBE" ÜLHET...

Nagy Imre a délutáni órákban fogadta az osztrák, a svájci, a kínai, a román és a lengyel nagykövetet. Az osztrák követ átnyújtott egy memorandumot, amely a következőket tartalmazta:

„Kormányom meghatalmazott arra, hogy a legerélyesebben fellépjek olyan állításokkal szemben, amelyek szerint az osztrák kormány megengedi, hogy fegyveres vagy fegyvertelen magyar emigránsok Ausztria területén keresztül Magyarországra szivárogjanak be.

Az osztrák kormány elrendelte egy zárt zóna létesítését a magyar—osztrák határ mentén ... Az osztrák honvédelmi miniszter megvizsgálta ezt a zónát a négy nagyhatalom, köztük a szovjet katonai attasé társaságában. A katonai attasék így meggyőződhettek azokról a lépésekről, amelyeket a határzónában bevezettek, az osztrák határ és az osztrák semlegesség védelmére ... Az osztrák hatóságok közölték Nagy Ferenc volt miniszterelnökkel, aki hétfőn váratlanul Bécsbe érkezett, hogy hagyja el azonnal Ausztria területét."

Nem tudni, hogy Nagy Imre mit válaszolt e memorandumra. Bizonyos, hogy a benne foglaltak meggyőzőnek tűnnek, márcsak azért is, mert egyes tényei igazak. Ám, ha a követ urat néhány percre sikerült volna beültetni Karinthy Frigyes igazmondásra kényszerítő „Bűvös székébe", akkor egészen bizonyos, hogy az írásbeli memorandumot érdekes — és ami döntő —, a valóságnak jobban megfelelő tényekkel egészítette volna ki. Mivel a követ úr még a „Bűvös székben" sem szabadulhatott volna meg a burzsoá demokrácia frazeológiájától, ezért valahogy ilyen formán adta volna elő kiegészítéseit:

„Miniszterelnök Úr, azért nem kell egészen komolyan venni a memorandumot. A helyzet úgyanis az, hogy október 23-tól mintegy 9—10 napig hazámból az osztrák—magyar határon válogatás nélkül juthattak át a fegyveres és fegyvertelen kalandorok ezrei, hogy az ön által is szabadságharcosoknak nevezett magyar ellenforradalmárok tevőleges támogatására siessenek. Vöröskeresztes autókon, polgári személyautókon és más utakon rengeteg ellenforradalmi ügynök lépte át a határt anélkül, hogy a mi határőrségünk fáradságot vett volna magának legalább annak ellenőrzésére: vajon miféle emberekről van szó, miféle úti okmányokkal rendelkezik ez a több ezer főre szaporodott társaság ...

Azt is meg kell mondanom Önnek őszintén, hogy bizony kormányom hatóságai eltűrték, hogy Ausztriában már a magyarországi ellenforradalmi események előtt is a Magyar Népköztársaság érdekeit sértő propagandát folytassanak. Eltűrték, hogy kedvezőtlen és ellenséges színben tüntessék fel Magyarország társadalmi fejlődését és sok esetben rágalmazzák politikai, gazdasági es kulturális berendezkedését. Ezekután ne csodálkozzék Miniszterelnök Úr, ha ez a magatartásunk még fokozodott az Önök dicsőséges nemzeti szabadságharca idején. Hiszen mint Ön előtt is ismeretes, kormányom: a semleges Ausztria kormánya rokonszenvez minden kommunizmus elleni mozgalommal. Ezért elnéztük, hogy a mi területünkről fegyvereket és lőszereket szállítsanak Önökhöz. Intézkedtünk, hogy a memorandumban említett »zárt zóna« mellett azért legyen egy kis »nyitott zóna« is . . .

Hozzátartozik még az igazsághoz, Miniszterelnök Úr, hogy a mi semleges osztrák földünkön, Salzburgban 8. éve jelenik meg a »Hungarista Mozgalom hivatalos lapja«, a magyar nyelvű »Út és Cél«. Szálasi fényképével, tőle való idézetekkel és az ő dicsőítésével. Nálunk ugyanis igazi demokrácia és igazi sajtószabadság van. Ennél fogva mi véleménynyilvánítási lehetőséget nyújtunk Szálasi, — az Önök által kivégzett nyilasvezér párthíveinek is. Igaz, hogy ez a Szálasi sok disznóságot csinált Önöknél, dehát Istenem . . . nálunk a szabad világhoz tartozó semleges Ausztriában minden nézet számára sajtószabadságot biztosítunk . . ."

Mivel a követ urat a valóságban sajnos nem lehetett ilyen bűvös székbe ültetni, ezért nem kerülhetett sor erre a vallomásra. Pedig az ellenforradalom leverése után a Munkás-Paraszt Kormány jegyzékei és illetékes képviselőinek nyilatkozatai mindenben alátámasztották azokat a tényeket, amelyeket az

osztrák követ egy ilyen bűvös székből elmondott volna.

Ami azonban az osztrák kormány és burzsoá sajtójuk által csakugyan gyakran hangoztatott „sajtószabadságot" illeti, — ezt mindjárt egy igen jellemző ténnyel cáfolhatjuk meg. Miután az osztrák követ november 3-án átadta kormányának memorandumát Nagy Imrének, bizonygatva azt, hogy Ausztria semleges maradt — másnap, november 4-én elkobozták a „Volksstimme"-t, az Osztrák Kommunista Párt központi lapját. A lap ugyanis megírta az igazat: azt, hogy a magyar ellenforradalom napjaiban nyitva volt az osztrák—magyar határ, a bécsi és budapesti repülőtér között pedig légi hidat létesítettek horthysta tisztek és fegyverek becsempészésére. A „Volksstimme" ezenkívül élesen bírálta a bécsi rádiónak az ellenforradalom érdekeit szolgáló célzatos híradásait, amelyek a legnagyobb mértékben megsértették Ausztria semlegességét.

Nyilván csak véletlen volt, hogy a „Bild Telegraf" című bécsi lap nem jutott a „Volksstimme" sorsára. Ez a lap ugyanis arról számolt be, hogy Ausztriából teljesen felszerelt búvárokat csempésztek Magyarországra, katonai pontonhidak felrobbantására.

Az is jellemző, hogy amikor 1957 márciusában a bécsi államügyészség „hazaárulás" miatt vádat emelt a „Volksstimme" felelős szerkesztője, Georg Auer ellen, mert november 4-i elkobzott számukban megírta az igazat — akkor az ügy bírósági tárgyalásán a lap felelős szerkesztőjének állításai igazolódtak. Az osztrák közbiztonsági szolgálat vezetősége a tárgyaláson felolvasott hivatalos nyilatkozatában ugyanis elismerni kényszerült: nem lehet kétségbevonni, hogy az októberi napokban mintegy 150 kilométer hosszúságban mindkét ország felé ellenőrzés nélkül át lehetett lépni az osztrák—magyar határon. Az osztrák bíróság emiatt kénytelen volt elejteni a

„hazaárulás" vádját és csupán „nyugtalanító hírek terjesztésének" vétségével vádolta meg Georg Auert.

Annyit azonban tárgyilagosan el kell ismernünk, hogy az osztrák kormány csakugyan visszaküldte Nagy Ferencet. De rajta kívül a többi, már régebben kiszökött és Nyugaton tartózkodó magyar hazaárulót nem küldték hasonlóképpen vissza. Szabad mozgást biztosítottak például a Szabad Európa Rádió osztrák földön is nyüzsgő ügynökeinek és a különböző elnevezésű amerikai kémszervezetek embereinek, akik oly sűrűn sétáltak át akkoriban az osztrák—magyar határon, mint ahogy nálunk sétálnak az emberek Pest és Buda között...

NAGY IMRE FEJE FÖLÖTT IS LEVERIK A VÖRÖS CSILLAGOT...

Visszatérve a november 3-i parlamenti követjárásra — mint már említettük, Nagy Imre fogadta a kínai, a román és a lengyel nagykövetet is. Mialatt e szocialista országok képviselőit biztosította arról, hogy Magyarország továbbra is a szocializmus útján halad — ez idő tájt, körülbelül 3 órától kezdve —, néhány ellenforradalmár hozzálátott, hogy ledöntse a parlament 70 méter magas kupolájáról az 5 világrész dolgozóinak összefogását szimbolizáló vörös csillagot, a nemzetközi munkásmozgalom csaknem évszázados jelképét. E hírre néhány percre ki is mentem a parlamentből, hogy személyesen is meggyőződjek arról, vajon csakugyan lehetséges-e, hogy a parlament kupolájáról, jóformán Nagy Imre feje fölött is leverjék a csillagot?! Bizony lehetséges volt. És miközben az ellenforradalmárok ádáz dühvel törték-zúzták a hatalmas rubint csillagot, önkénytelenül is eszembe jutott Ady Endre „Csillagok csillaga" című verse, amelyben a költő így tett hitvallást a vörös

csillag mellett: „Vörös csillag ragyogj és trónolj, — Mióta ember néz az égre, — Vörös csillag a reménye." Elkeseredtem, kezem ökölbe szorult és tehetetlen haragomban szívből kívántam, hogy bárcsak lezuhannának a kupola csúcsáról a vörös csillag meggyalázói és zúzói.

Mint utóbb megtudtam, a csillag leszedését nem aznap határozták el. Beszélgettem Kemecsei Lászlóval, a parlamenti tűzoltók volt parancsnokával, aki elmondotta, hogy röviddel Tildynek az Országházba érkezése után az államminiszter személyesen telefonált neki: sürgősen távolíttassa el a kupoláról a csillagot. Kemecsei tűzoltó hadnagy e feladat teljesítése alól azzal búját ki, hogy nem rendelkezik kellő technikai felszereléssel. Másnap már Tildy volt testőrségének tisztje, a már említett Keresztes őrnagy — az államminiszter szárnysegéde — hivatta magához a tűzoltóparancsnokot ugyancsak a csillag leszedése ügyében. Először kérlek alássan stílusban, udvariasan, tegezve beszélt a tűzoltó hadnaggyal. Ám, amikor az ismét a technikai felszerelés hiányára hivatkozva megtagadta a követelés teljesítését, — az addig nyájaskodó Keresztes őrnagy nyomban zord arcot vágott és magázni kezdte a tűzoltó hadnagyot, erélyesen megparancsolva, hogy kövessen el mindent a feladat teljesítésére. Kemecsei hadnagy ekkor szó nélkül távozott a biztonság okáért magával hozott tűzoltóval együtt. Természetesen az ujját sem mozdította meg arra, hogy eleget tegyen az utasításnak. Ellenkezőleg: tűzoltó egységét is mozgósította, hogy ha kell, fegyveresen is védelmezzék a parlamentet a felkelők esetleges támadásaival szemben. Gerinces magatartása miatt Kemecsei László tűzoltó hadnagyot november 2-án eltávolították a Parlamentből...

Az ilyen gerinces emberek félreállítását és a vörös csillagok lerombolását Nagy Imréék éppúgy fedezték, mint a kommunisták gyilkolását. Hiszen ezek-

ben az órákban a Köztársaság téri pártháznál még tovább folyt a vérszomjas ellenforradalmárok garázdálkodása, a tomeghisztéria felkorbácsolására kitalált „földalatti börtön" és az ávósok kutatása . . .

MINDSZENTY ÉS BÁRÓ ROSNER „ÖSSZEHANGOL"...

Ilyen légkörben került sor arra, hogy a Rádió parlamenti stúdiójából szombat délután többször is ország-világgá kürtölték: rövidesen közvetítik Mindszenty bíboros őeminenciája „szózatát".

Mindszenty sűrűn beharangozott „szózata" azonban egyre késett, mert — ahogy a rádió bemondója ismételten közölte — „még tart a püspökkari konferencia". Ez azonban nem felelt meg a valóságnak. A bíboros úr ugyanis nyilván tévedésből „püspökkari konferenciának" minősítette a „rádiókinyilatkoztatásáról" folytatott megbeszélést Shvoy Lajos székesfehérvári és Péteri József váci püspökkel. És az utólag kiszivárgott hírek szerint még ezek a püspökök is túlzottan reakciósnak tartották a beszédét — pontosabban szólva: idő előtt túl őszintének . . .

Úgy látszik, beszédére nagyon is rányomta a bélyegét régi barátja és politikai tanácsadója, báró vitéz Rosner István volt földbirtokos, aki tegnap meglátogatta Úri utcai palotájában. E báróról mellesleg tudni kell: a 19-es Tanácsköztársaság bukását követően már részt vett fehérterrorista cselekményekben és ebben — saját beismerése szerint is — nagy gyakorlati tapasztalatokat szerzett. A báró egyébként a bíborosnál tett látogatását a hatóságok kezébe került naplójában így örökítette meg:

„A palota előtt tankok álltak, pillanatok alatt géppisztolyos őrség vett minket körül: »Kik vagyunk, mit akarunk?« (A páncélosok Pallavicini vagy „népi

demokratikus nevén" Pálinkás őrnagy rétsági páncélos egységéhez tartoztak. — *A szerző.*) Pillanatokra torkomban éreztem verni a szívemet, de a nevem említésére azonnal megváltozott a hang és a sötét kapu alól valaki kikiáltott: »Tessék parancsolni, a hercegprímás úr már várja.« Bevezettek s előttem állt a régi Mindszenty József ... — Nekünk azt hiszem, hosszan van beszélgetni valónk — mondta —, s arra kért, hogy bonyolíthassa le előbb az audienciára váró tömeget, mert azok csak perces látogatók ..."

„Végre ismét én kerültem sorra ... Politikai nézeteinket nem volt nehéz összehangolni. Meglepően azonos síkon mozogtak, s másnapra, szombatra tervezett rádióbeszédében — mint mondta — felfogásának kellő nyomatékkal hangot is fog adni ... Megbeszélésünk értelmében úgy volt, hogy a politikai kérdések egybehangolása végett hétfőn Nagy Imre miniszterelnököt keresem fel."

Erre a hétfői „összehangoló" beszélgetésre szerencsére már nem kerülhetett sor. De mivel Nagy Imrééknek sürgős volt ez a politikai összehangolás —, ezért Mindszenty még most, szombaton, a három személyből álló „konferencia" szünetében kénytelen volt fogadni a kormány küldöttjét. Ez a küldöttségjárás már nem is volt újdonság a számára, mert két nappal ezelőtt, november elsején már fogadott egy kormányküldöttséget.

A helyzet jellemzésére és bizonyos összehasonlításul szükségesnek látszik ennek az előző küldöttségnek a látogatásáról is néhány szót szólni, úgy, ahogy a „New Statesman and Nation" című tekintélyes angol hetilap egyik cikkében J. Mendelsson, a kelet-európai ügyek szakértője erről beszámolt:

„... A szélsőséges nacionalisták vezette tömeg ... fittyet hányt a Nagy—Tildy-kormány könyörgéseinek, hogy hagyják abba a vérontást. November el-

sején Tildy végső kétségbeesett kísérletet tett, hogy megnyerje Mindszenty segítségét a helyzet megszilárdításához. A kormány négytagú küldöttsége Tildy vezetésével felkereste Mindszentyt, aki visszautasította őket és ezzel, mint a jólértesült »Der Spiegel« (nyugatnémet lap) megállapította, azokat bátorította, akik bíbornok-párt alakitásán mesterkedtek. Ezzel Mindszenty tökéletessé tette a Nagy-kormány elszigetelését és bizonyossá annak bukását."

A KORMÁNY ÉS A RÁDIÓ KÜLDÖTTJÉNEK ESETE A KONOK ÖEMINENCIÁJÁVAL .

Nos, ma, november harmadikán a kormány csupán egy embert menesztett Mindszentyhez, Galambos Lajost, a Rádió munkatársát. Küldetése részleteiről egy és más eljutott a Parlamentben ekkortájt megfordult újságírókhoz is.

Nekem alkalmam volt Galambos Lajossal is beszélni, s részletesen elmondta küldetésének előzményeit, történetét. Ez a különleges megbízatás a következőképpen jött létre, az eseményeket az alábbiakban igyekszem hűen visszaadni:

November harmadikán Galambos kilenc óra tájban ment be a Parlamentbe. Már az elsőemeleti folyosón azzal fogadta egyik kollégája:

— Tudod, hogy ma este nyolckor Mindszenty beszél?

— Tudok róla, hiszen ezt már két nappal ezelőtt bejelentette a rádió és a sajtó, bár az időpontot akkor még nem jelölték meg.

A Rádió munkatársainak zömét élénken foglalkoztatta a Mindszenty-beszéd. Rezignáltság és kilátástalanság ült az arcokon. A stúdió egyik sarkában néhányan azt latolgatták:

— Vajon támogatja-e majd a Nagy Imre-kor-

mányt? Mert ha nem, ez harci riadó lesz a felkelőknek . . .

Galambost bosszantotta, hogy arra már senki sem gondolt: milyen mélységbe kell süllyedni ahhoz, hogy Mindszenty is támogassa a kormányt. Valakit megkérdezett:

— Nincs még itt a beszéd? Nem lehetne előre meghallgatni?

Nevettek a kérdésen. Pedig a gondolat mindenképpen természetes volt, hiszen október 23. előtt az volt a Rádió gyakorlata, hogy az elhangzó beszédeket először mindig hangszalagra rögzítették és erről történt az adás.

S. P., a Rádió egyik szerkesztője belékarolt Galambosba és azt mondta neki:

— Igazad van, hangszalagra kell venni Mindszenty beszédét. Tisztán kell látnunk ebben az ügyben még az adás előtt. Várj meg itt, mindjárt jövök.

Mint később kiderült, az említett szerkesztő Nagy Imre titkárságára sietett. Érdekes, hogy már ott is éppen arra készültek: valakit el kell küldeni Mindszentyhez, Úri utcai palotájába, hogy beszéljen a bíborossal esti „szózatáról". A miniszterelnök titkárságán így hát mindjárt megbízó levelet is adtak a Rádió szerkesztőjének, hogy Galambos Lajost menessze Mindszentyhez és tárgyaljon vele a kormány nevében esti beszédéről. Az események ekkor már rendkívül gyorsan peregtek. Nagy Imre kocsija rövidesen már a Parlament előtt várta a Rádió munkatársát, hogy elvigye őt az Úri utcai palotába.

Két rendőr kíséretében hajtatott fel Galambos a Várba. A Várkapu romban hevert, a személykocsi csak nehezen kerülhette ki az úttestre dőlt kőoszlopokat. Az oszlopokon túl magyar páncélgépkocsi állt őrséget. Megállították Nagy Imre kocsiját és igazoltatták a bennülőket. Néhány pillanat múlva tovább engedték az autót.

Mindszenty palotája előtt tank állott. Az elhanyagoltnak tűnő épület kapujában négy páncélos katona állt őrséget. Mindegyiknek géppisztoly volt a vállan. Egy őrmester, az őrség parancsnoka újra igazoltatta a kormány küldöttét, azután beengedte a palotába. A bejárattól mindjárt balra, az eminenciás úr titkárságán Galambos egy papi személlyel, a bíboros egyik titkárával került szembe. A titkárságon egyébként több civilruhás férfi ügyködött.

— A kormány és a „Szabad Kossuth Rádió" megbízásából szeretnék a hercegérsek úrral beszélni — mondta Galambos a papiruhás titkárnak. A titkár azonban nem tudta nyugodtan végighallgatni a kormányküldött szavait, mert közben befutottak az osztrák televízió munkatársai, akik valósággal lerohanták a titkárt egy Mindszenty-interjú érdekében. Nem jártak sikerrel, mert a titkár azzal rázta le magáról a tolakodó osztrák televíziósokat:

— A hercegprímás úr őeminenciája ma rendkívül elfoglalt. E pillanatban éppen a püspöki karral tárgyal, később pedig a rádióbeszédére készül. Közben fogadnia kell a magyar kormány küldöttjét is. Szíveskedjenek holnap idefáradni, a bíboros úr rendelkezésükre áll majd ...

Galambos végre tovább folytathatta mondókáját és előadta jövetele célját.

— Jelentem a hercegprímás úrnak — közölte a titkár és eltávozott. Néhány perccel később azzal jött vissza, hogy körülbelül egy negyedóra múlva a püspökkari „konferencia" szünetet tart és akkor a prímás fogadja Galambost.

A Rádió e fiatal munkatársa, aki ilyen különleges megbízatásba csöppent, türelmetlenül várta az idő múlását, míg végre a titkár többszöri ki-beszaladgálás után feléje intett. Amikor a kormány küldöttjeként belépett a bíborosi palota udvarába, arra készült, hogy az egész püspöki karral találja magát

szemben. Rendkívül meglepődött, amikor Mindszentyt mindössze két másik egyházi méltósággal látta együtt. Galambosnak nemigen volt diplomáciai érzéke, s különösen a formaságok iránt volt mindig közömbös. Ezért úgy nyújtott kezet Mindszentynek, mint bármely más egyszerű földi halandónak. Az „áldásosztáshoz" és kézcsókhoz szokott bíborosi tenyér azonban észrevehető rándulással jelezte a Rádió munkatársának, hogy nem kellő tisztelettel viseltetik. Mégis, Galambos egyszerűen megszólalt:

— Azért jöttem, eminenciás uram, hogy megkérjem: tegye lehetővé, hogy esti szózatát, az adás bejelentett időpontjánál korábban magnetofonszalagra vehessük. Szeretnénk, ha délután három órára befáradna a Parlamentbe a magnetofon-felvétel miatt.

A gőgös, középkori főpapi pózt öltő Mindszenty konok, dühödt arccal bámult a küldöttre, aki ilyen kérést merészelt hozzá intézni.

— Nem érek rá délután háromkor... — vetette oda ridegen.

— Akkor nekünk megfelelne egy későbbi időpont is, eminenciás uram — próbálkozott újra Galambos, hogy valamiképp elérhesse a célját. — Mondjuk öt óra is jó lenne...

— Közölje a kormánnyal, hogy öt órakor sem érek rá... — mondta Mindszenty.

Galambos sápadtan és töprengve állt a bíboros előtt. Azután újabb időpontot javasolt, félnyolcat, hogy legalább félórával a közvetítés előtt kezdjen el beszélni, mert technikailag még így is biztonságosabb lenne az adás és még időben nyújtana előzetes tájékoztatást. Mindszenty az újabb javaslatra még ingerültebbé vált. Arcából szinte áradt valami sötét gyűlölet, amikor válaszolt:

— Ismerem én a maguk trükkjeit... a magnetofont, meg az ilyesmiket... Közölje az illetékesekkel,

hogy ha Magyarország hercegprimása rádiószózatot tart, azt abban a pillanatban kell hallania országvilágnak...

Galambos meghajtotta a fejét. Úgy gondolta: ilyen makacs bornírtsággal már hiábavaló minden vita. Még a kézfogásról is majd megfeledkezett. Mindszenty közben utánaszólt:

— Nyolc óra előtt öt perccel várjanak a Parlament bejáratánál...

A kormány és a Rádió küldöttje eltávozott. Nagyon leforrázottnak érezte magát és izgatottan tért vissza a Parlamentbe...

...Amikor Galambos befejezte elbeszélését, megkérdeztem tőle:

— Miért nem mondtad meg Mindszentynek, hogy a világ valamennyi rádiójánál minden beszédet előre felvesznek magnetofonra?

— Az egész szituáció — válaszolt Galambos — nem olyan volt, hogy ezt megmondhattam volna ennek a politikai hatalmassággá nőtt, klerikális korlátoltságú embernek, aki úgy állt ott előttem, főpapi ruhájában, mint egy középkori történelmi tragédia színpadi figurája. Pedig oly szívesen vágtam volna az arcába, hogy még nálánál nagyobb emberek — többek közt a pápa is — előre magnetofonra mondják beszédeiket... De hát mit szólt volna a kormány és a rádió vezetősége, ha én ilyesmit merészelek mondani annak az embernek, akitől ők támogatást kívántak kapni...

— Csakugyan: mit szóltak a főnökeid — kíváncsiskodtam —, amikor beszámoltál küldetésed eredménytelenségéről?

— Nagy Imre titkárságán is, meg a Rádió vezetőségében is azon izgultak, hogy bárcsak Mindszenty a Nagy Imre-kormány mellett nyilatkozna...

Érthető — gondoltam magamban Galambos kollégám elbeszélése után —, hogy ha Nagy Imre a

munkások és a parasztok helyett Mindszentyvel akar egyezkedni és reá támaszkodni, akkor a bíboros diktálja a feltételeket.

A HERCEGPRÍMÁS ÉS MALÉTER EMBEREI BETÖRNEK AZ EGYHÁZÜGYI HIVATALBA

Visszatérve a Mindszenty szózat késésének okaira — abban persze nemcsak a „püspökkari konferencia", illetve a kormány és a Rádió küldöttjének látogatása játszott közre. Mint erről utólag értesültem, más tényezők is hozzájárultak ehhez. Az egyik ilyen késleltető ok az volt, hogy Mindszenty még a reggeli órákban fontos utasítást adott politikai tanácsadójának és titkárának, Turcsányi Egon Albertnak (aki a harmincas évek Trettina-féle zsarolási ügyeiben súlyosan kompromittálódott): kutassa át az Állami Egyházügyi Hivatal Pasaréti úti helyiségeit. Erre az akcióra Mindszenty már tegnap készülődött. Bizonyság erre az a kérés, amivel a bíboros november 2-án felhívta Malétert a Honvédelmi Minisztériumban. Maléter távollétében azonban A. F. őrnagy vette át az üzenetet. A hercegprímás ezt mondta:

„Mindszenty József beszél. Ide hallgasson, édes fiam, tudja, hogy van nálam egy tiszti őrség, azok az urak, akik engem kiszabadítottak. Ezeket a tiszt urakat a rétsági parancsnok, Garam ezredes úr visszarendelte. Nagyon szeretném, ha ezek az urak itt maradnának, mert nekem azt mondta Maléter ezredes úr, hogy itt maradhatnak. Döntse el maga, édes fiam, hogy a kettő között ki a nagyobb úr és ezek az emberek maradjanak itt... Szükségem volna még egy tiszti csoportra és teherautókra, mert a Pasaréti úton levő Egyházügyi Hivatal iratanyagát meg akarom szerezni, mert ott vannak a béke-papok anyagai és ezekkel szeretnék egyszer leszámolni..."

Ebből az üzenetből mellesleg világosan látható, hogy Mindszenty a maga emberének tekintette a felkelőből lett minisztert, hiszen nem titkolózott előtte, sőt még a béke-papokkal való leszámoláshoz is tőle kért segítséget. Meg is kapta. Turcsányi rendelkezésére bocsátották Lieszkovszky Pál volt horthysta alezredest és több géppisztolyos katonát. Ezenkívül hét reverendás pap is parancsot kapott, hogy vegyen részt az akcióban. Nos, ez a katonai és papi társulat a Bazilikából indult el — nyilván azért, hogy kellő áhitattal törhessenek be az Egyházügyi Hivatalba. És talán még előre meg is gyónták a tízparancsolat „Ne lopj" tilalmának megszegését. Mert hát csak „tisztult lélekkel" lehet hozzáfogni olyan különleges „vallási" feladat teljesítéséhez, mint egy állami hivatal kirablása. Úgy látszik azonban, enyhítő körülménynek tekintették, hogy egyrészt a béke-papokra, másrészt az egyház és az állam viszonyára vonatkozó „kompromittáló" dokumentumokat kellett szerezniök a bíboros részére, aki azt már felhasználhatná rádióbeszédéhez is.

Közbevetőleg itt érdemes megemlíteni, hogy az idő tájban, amikor a bíboros emberei betörtek az Egyházügyi Hivatalba, a béke-papok ellen felhasználható dokumentumok megszerzéséért — a parlamenti stúdió tájékoztató szolgálatánál Rákosszentmihályról telefonon jelentkezett egy férfi és felvilágosítást kért arról: vajon joga van-e a helyi „forradalmi nemzeti bizottságnak" leváltani a plébánia éléről Rácz István római katolikus adminisztrátort azzal az indokolással, hogy részt vett a békemozgalomban. A tájékoztató szolgálattól telefonáltak valamelyik államminiszternek ebben az ügyben, aki azt válaszolta, hogy a forradalmi bizottságnak ehhez nem volt joga. Ám — amint azt az ismeretlen telefonáló közölte — a papot leváltották, bár a hívők közül többen tiltakoztak ellene ...

Nos, a „terhelő bűnjelekre" hiába várt Mindszenty. Ilyesmi nem létezett, tehát nem is találhattak. Embereinek egyébként csak az asztalfiókokat sikerült feltörni — a páncélszekrényt még az esti órákban sem. Bizonyos titkos iratokhoz mégis hozzájutottak. Mellékesen zsebre vágtak több száz forintot, és elloptak néhány rádiókészüléket is, majd visszatértek a már türelmetlen hercegprímáshoz...

Turcsányiról és Lieszkovszkyról mellesleg még el kell mondani: november 4. után sem fértek a bőrükbe. Egy nagy papi csoport élén ellenforradalmi szervezkedést irányítottak. Most azonban már méltó helyükre kerültek... Hiába kísérelte meg az amerikai követség, hogy diplomáciai kocsin Ausztriába szöktesse Turcsányit...

Míg Mindszenty Turcsányiékra várakozott — türelmetlenségét talán csak az enyhítette, hogy ma, november 3-án szintén meglátogatta őt, egy néki oly kedves arisztokrata. Méghozzá gróf Khuen-Héderváry Károly, volt többszörös gyártulajdonos, földbirtokos és felsőházi tag, aki egyébként ugyanolyan bősz királypárti és Habsburg Ottó imádó, mint a bíboros.

A gróf úrnak és vele jött társának sürgős megbeszélni valója volt a prímással. Előzőleg ugyanis gróf Khuen-Héderváry fontos értekezleten vett részt dr. Bornemisza Géza volt horthysta iparügyi miniszterrel, dr. Knob Sándorral, az egykori Gyáriparosok Országos Szövetsége volt ügyvezető igazgatójával, Révhegyi Ferenc volt császári és királyi ezredessel és más hasonló elvbarátaival. Értekezletük tárgya az volt. mi történjék az államosított üzemekkel, gyárakkal. Természetes, hogy e társaságban senki más nem lehetett az ipar szakértője, mint Bornemisza Géza ex-iparügyi miniszter. Előadott tervének lényege az volt, hogy érvényteleníteni kell az államosításokat, s anyagi kárpótlást kell nyúj-

tani a volt gyártulajdonosoknak. Mellesleg Bornemisza nem titkolta el azt a reményét sem, hogy egy később kialakuló burzsoá kormányban ismét elfoglalhatná az iparügyi miniszteri tárcát.

Ezek az urak persze másról is tárgyaltak. Elhatározták, hogy létrehozzák az úgynevezett „Katolikus Néppártot" s vezetőjéül máris kiszemelték gróf Khuen-Héderváry Károlyt — mert hát ki lenne nála alkalmasabb „katolikus népvezér"?!... Első útja nyomban Mindszentyhez is vezetett, hogy szentesítse társasága terveit, „programját".

A grófot azonban meglepte, hogy a bíborostól az elvi egyetértésen kívül — majdnemhogy kis hideg zuhanyban részesült. Ennek egyik oka nyilván az volt, hogy Mindszenty, a grófék párt-elképzeléseiben a jómaga által „patronált" Keresztény Demokrata Párt érdekeit látta veszélyeztetve. A másik ok az volt, hogy „programjukat" még Mindszenty is túlzottnak tartotta, mert úgy látta: a jelenlegi helyzetben még nem jött el az ideje annak, hogy az államosítás érvénytelenítésével nyíltan színre léphessenek. Ám, hogy gróf Khuen-Héderváryék ne távozzanak tőle üres kézzel — megnyugtatásul közölte velük: „Ha elérkezettnek látom az időt, akkor majd én szólok..."

Mindez akkor derült ki, amikor a grófot és társaságát júliusban leleplezte a rendőrség, mert az ellenforradalom leverése után is tovább folytatták a népi demokrácia megdöntésére irányuló szervezkedésüket...

Természetes, hogy a dolgok ily messzemenően „rossz" alakulásáról Mindszenty még álmodni sem mert volna november 3-a délutánján. Annál kevésbé, mert a rádióbeszéde nemsokára elkészült és most már csak az volt hátra, hogy megszerezze a jóváhagyó áldást — az egyik (ugyan melyik?) budapesti követtől is...

Míg Mindszenty e „különleges egyházi ügyekkel" foglalkozott, addig az Országházban több más esemény zajlott le. Délután 4 óra tájban Vas Zoltán, a Közellátási Kormánybiztosság elnöke a napilapok képviselőinek tájékoztatást adott az ország, elsősorban a főváros élelmiszerhelyzetéről. Ez a sajtóértekezlet majdnemhogy kedélyes, közvetlen légkörben kezdődött, — ami bizony egyáltalán nem illett az akkori tragikus helyzethez. Vas Zoltán zavarban volt, nem tudta, hogy elvtársak, polgártársak vagy urak megszólítással tisztelje-e meg a sajtó képviselőit. Dilemmáját azzal a szellemeskedő megjegyzéssel oldotta meg, hogy bármi is legyen a megszólítás, bizonyos: az újságírók az elkövetkező időben legalábbis méltóságos urak lesznek, hiszen a nagyobb „sajtószabadság" több lehetőséget nyújt majd a munkájukhoz.

A beszélgetés során azután valahogy szóbakerült Vas Zoltán politikai hozzáállása az eseményekhez. Mondanivalójának lényege az volt: az ő életét a Szovjetunió kétszer is megmentette. Ezért sokat vívódott, hogy most a „nemzeti felkelés" idején a Szovjetuniót vagy a hazáját válassza-e (?!)... És mint végül kijelentette: ő a hazáját választotta...

Megdöbbenés lett úrrá a sajtóértekezleten részt vevő és magukat továbbra is kommunistának valló újságírók között. Jómagam a mellettem ülő K. J. kollégámmal suttogva beszélgettem az esetről és felháborodtunk, hogy éppen Vas Zoltán viselkedik ilyen elvtelenül és gerinctelenül; hogy éppen Vas Zoltán állítja szembe a Szovjetuniót a hazájával. Mintha az egyáltalán szembeállítható lenne! Mintha a kérdés úgy vetődne fel: a haza vagy a Szovjetunió .. Súlyos hazugságnak éreztük ezt, amelynek súlyosságát még fokozta, hogy ezt Vas Zoltán mondta...

Vas Zoltánnak ez a teljes átállása a Nagy Imre vonalra, tükröződött az élelmiszer-helyzetre vonatkozó tájékoztatójából is. A nehézségeket igen mérsékelten, a valóságot enyhítve kommentálta. Ugyanakkor rózsaszín képet festett az ellátás akkori állapotáról és különösen a várható javulásról. Nagy hozsannával és hálálkodással méltatta azt a húszmillió dolláros segélyt, amelyet az Egyesült Államok akkoriban ajánlott fel — de amelyet azóta sem kaptunk meg. Ugyanakkor elhallgatta azt a tényt, amely a közgazdasági újságírók előtt ismert volt, hogy az ország az ellenforradalom kitörése óta a tartalékaiból élt és a megbénult termelés az elfogyasztott készleteket semmivel sem pótolta... Már akkor is jónéhányan úgy éreztük — és utólag ez mind világosabbá vált —, hogy sajtótájékoztatója alkalmas volt arra, hogy elterelje a figyelmet az ország valóságos gazdasági helyzetéről, amelyet az ellenforradalom csak súlyosbított; alkalmas volt arra, hogy hamis illúziókba ringassa az országot, hogy ezzel is biztatást nyújtson a felkelőknek a további harc, a polgárháborús állapot fokozására.

LOSONCZY: „MÁR KÉT NAPJA BIZTONSÁGBA HELYEZTEM A CSALÁDOMAT..."

A Vas Zoltán-féle sajtóértekezlet ideje alatt a Parlament egy másik részén fontos és jellemző esemény zajlott le. Nagy Józsefné, Csergő János és Czottner Sándor lemondott kommunista miniszterek elhatározták, hogy felkeresik Losonczy Gézát. Titkárnője, Erdős Péterné azonban nem engedte be a volt minisztereket, azzal az indokolással, hogy Losonczy nagy beszédre készül...

— Kérem önöket — mondotta a titkárnő —, jöjjenek máskor.

A volt miniszterek tanakodtak, körülnéztek, mit csináljanak. Ott várakozott Rajk Júlia is. Nagy Józsefnéék végül döntöttek:

— Mi nem jövünk máskor — mondották. — Ha már nem is vagyunk miniszterek, jogunk van Losonczy Gézához azonnal bemenni, tekintettel arra a fontos ügyre, amelyért most nyomban beszélnünk kell vele...

A titkárnő bement Losonczyhoz és amikor kijött tőle, közölte a várakozókkal:

— Csak két percnyi ideje van, ennyire hajlandó önöket fogadni...

Nagy Józsefné és társai szó nélkül benyitottak a szobába. Losonczy fel-alá sétált íróasztala előtt, nyilván a titkárnő említette beszédén gondolkozott.

— Nem mint volt miniszterek jövünk önhöz — kezdte Nagy Józsefné —, hanem mint kommunisták a párt intézőbizottságának tagjához...

— Tisztázni akarjuk azt a fontos kérdést — folytatta Csergő János —, hogy kinek adjuk át minisztériumainkat. Az újonnan megalakult kormányban ugyanis mindenki államminiszter. Ki lesz a gazdája a tárcáknak? Tudnunk kell ezt, mert nem akarjuk, hogy felelőtlen elemek a sok százmilliárdos értékeket csákiszalmájaként elherdálják...

— S azt is tudni akarjuk — vette át a szót Czottner Sándor —, hogy mint kommunisták mit csináljunk. Mi lesz a további pártfeladatunk?

E szavakat néhány másodperc szünet követte, aztán megszólalt Losonczy:

— Két tanácsot adhatok önöknek. Az egyik az: próbálják meg családjukat mielőbb biztonságba helyezni. Én is ezt tettem már két napja... A másik: szerezzenek hamis papírokat...

A volt miniszterekét meghökkentette ez a válasz. Hirtelen szóhoz sem tudtak jutni. Végül mégis meg-

jegyezték: ez a hozzáállás az eseményekhez felháborító. A kommunisták és a párt így nem hagyhatják el önmagukat és az országot...

— Ha akarják — válaszolt Losonczy —, keressék fel Donáth Ferencet és Szántó Zoltánt. Talán ők többet tudnak mondani...

A volt miniszterek eltávoztak. Rendkívül elkeserítette őket Losonczynak ez a cinikus, nyegle magatartása. Már csak azért is, mert valahogy az volt az elképzelésük, s ezért keresték fel őt, hogy benne jobban bízhathak, mint Nagy Imrében. Tévedtek.

Amikor elsiettek Rónai Sándor szobájába, hogy beszámoljanak küldetésükről, az ott tartózkodó többi kommunista miniszternek és vezetőnek, — útközben ismét találkoztak Maléterrel, akinek nadrágját most már vezérőrnagyi piros „lampasz" díszítette. Mögötte pedig két géppisztolyos katona haladt. Maléter ugyanis a délelőtti óráktól, vagyis amióta hivatalosan kinevezték miniszterré, már mindenhová két „testőr" kíséretében ment...

Vajon hány „testőrrel" kísértette volna magát, ha tudomást szerez arról, hogy frissen szerzett bársonyszékét milyen komoly veszély fenyegeti — éppen az ő hasonszőrű, de más módon céltudatos ellenforradalmár elvbarátai részéről. A külföldről már hazakészülő megrögzött reakciósok és fasiszták ugyanis az általuk létrehozandó ellenforradalmi kormány honvédelmi miniszterének mást szemeltek ki. Méghozzá Sónyi Hugó horthysta vezérezredest, a „Magyar Katonai Emigráció Képviselete" nevű szervezet vezetőjét. A vezérezredes úr célja az volt, hogy több mint tízezer fegyverbíró, horthysta-fasiszta katonatisztet, aktív nyilast, csendőrt szabadítson rá hazánkra. Ám e már megszervezett rohamzászlóaljakból taktikai okok miatt egyelőre csak néhány csoportot dobtak át a határon. Bizonyos, hogy ezek a mindenre elszánt brigantik, Malétert is elsöpörték

volna valamennyi „testőrével" együtt, mert — bár karrierizmusból és álcázásból ugyan — egy ideig mégiscsak „szolgálta" a népi demokráciát...

MIÉRT KEZDTÉK KÉSŐN A NEMZETKÖZI SAJTÓKONFERENCIÁT?

Nemsokkal a volt kommunista miniszterek Losonczynál tett látogatása után, illetve a Vas Zoltánféle sajtóértekezlet végén öt órakor megkezdődött volna egy másik és még nagyobbszabású sajtófogadás. Ezt elsősorban a külföldi újságírók és fotoriporterek tájékoztatására rendezték, de meghívták a magyar újságírókat is. Ám a részvevők hiába voltak pontosak. Az öt órára hirdetett sajtóértekezlet körülbelül félhétkor kezdődött csak meg. Az újságírók között az a hír terjedt el, hogy Nagy Imre is megjelenik és személyesen válaszol kérdéseikre. De Nagy Imre ugyanakkor a külföldi diplomaták fogadásával volt elfoglalva. Helyette Tildy Zoltán és Losonczy Géza jelent meg a sajtóértekezleten. Tulajdonképpen az ő késésük miatt tolódott el a sajtókonferencia időpontja.

Tildy Zoltán előzőleg fogadta Hamvas Endre csanádi püspököt, akit tájékoztatott az ország helyzetéről, az eddigi fejleményekről, a „nemzeti kormány" tevékenységéről és legközelebbi feladatairól. Ez a fogadás egyébként folytatása volt annak a püspökjárásnak, amely november 1-én azzal kezdődött, hogy Tildy fogadta Ravasz László nyugalmazott református püspököt, Horthy felsőházának egykori tagját, a hajdani fasiszta törvények előkészítőjét, támogatóját. Tildy Ravasz Lászlóval is megtárgyalta az országos kérdéseket és erre a püspököt nyilván az tette méltóvá, hogy Pap Lászlóval, a budapesti Református Teológia dékánjával együtt valóságos ellen-

forradalmi puccsot hajtottak végre a református egyház demokratikusan megválasztott legfelsőbb vezető testülete, a zsinati tanács és a konventi elnökség ellen. Önkényesen félreállították e testületeket. Lemondásra kényszerítették Péter János püspököt és Bereczky Albert püspököt, a konvent köztiszteletben álló elnökét, elsősorban azért, mert egyházi és más közéleti posztjaikon őszintén és becsületesen támogatták az egyházak és az állam békés együttműködését, papjaikat és híveiket pedig a népi demokrácia építőmunkájának szolgálatára nevelték.

Érdemes megjegyezni a Ravasz által erőszakkal lemondatott Bereczky Albert Tildy Zoltán egyik fiának, ifjú Tildy Zoltánnak az apósa. Tildy Zoltán tehát „tárgyilagosan" felülemelkedett a családi kapcsolatokon, mert mind a katolikus, mind az új vezetésű református püspöki kar nagy szerepet játszhatott volna a burzsoá restaurációs folyamat stabilizálásában. Ilyen vonatkozásban Ravasz László püspök még az imént fogadott Hamvas Endre csanádi püspöknél is komolyabb tényezőként jöhetett számításba. Hiszen Pap László teológiai dékán útján szoros kapcsolatot tartott dr. Visser't Hoofttal, az Egyházak Világtanácsának főtitkárával — aki mellesleg Dulles sógora is. A főtitkár egyébként részt vett az Egyházak Világtanácsának Magyarországon, Galyatetőn megrendezett 1956 július 29 és augusztus 5 közötti értekezletén, amelyről így emlékezett meg egy külföldi lapban: „Mi a galyatetői ülésen már tudtuk, hogy mi készül Magyarországon . . ."

EGY MAGYAR SZÁRMAZÁSÚ ANGOL „SZÉPFIÚ" BOTRÁNYT CSINÁL...

Amikor Tildy Zoltán és Losonczy Géza végre megérkeztek a sajtókonferenciára, a nyugati újságírók már eléggé türelmetlenkedtek, hiszen szinte éheztek az újabb szenzációkra. Nem is szólva arról, hogy a késés mögött is valami különleges eseményt szimatoltak. Tildy válaszolt az első kérdésre, de néhányan a külföldi újságírók közül nem értették jól az egyik tolmácsot, ezért azt kívánták, cseréljék ki. A konferencia rendezői emiatt felkérték az újságírók közt jelenlévő Boldizsár Iványt, hogy vállalja a fordítást. Boldizsár alig kezdett fordítani, felugrott a helyéről a londoni „Observer" magyar származású munkatársa, Léderer Lajos, a lap úgynevezett kelet-európai szakértője és magából kikelve kiabálni kezdett:

— Botrány! Disznóság! Hagyja abba... Hogy jön ahhoz Boldizsár Iván, hogy beszennyezze ezt a tiszta forradalmat... Ez az ember az elmúlt rendszerben magas állami funkciót töltött be...*

E közbekiabálásra nagy zűrzavar keletkezett, mert a süllyesztőből újra előkerült régi reakciós magyar újságírók ugyancsak kontráztak Léderer Lajosnak, aki hol magyarul, hol angolul folytatta provokáló megjegyzéseit. A külföldi újságírókat viszont láthatóan meglepte és bosszantotta ez a szokatlan „házi perpatvar". Ennél jobban érdekelték őket az ország tragédiáját érintő kérdések.

A nemzetközi sajtókonferenciák történetében példátlan eset volt ez, hogy egy külföldi újságíró — aki méghozzá a vendégfogadó ország egykori állampolgára volt — jogot formáljon beleszólni abba, hogy ki legyen, ki ne legyen a tolmács. Boldizsár Iványt

* 1947—1951-ig külügyi államtitkár volt.

érthetően kínosan érintette ez a provokáció, és csupán annyit jegyzett meg: „Csak segíteni akartam, de egy renegát visszaélt a vendégjoggal és így nem vállalhatom tovább a fordítást . . .” Ezután eltávozott a teremből. Többen, magyar újságírók, akik jól ismerték Boldizsár Ivánt, felháborodva kommentálták az esetet. A fiatal magyar újságírók pedig, akik még nem hallottak erről a Léderer Lajosról, kíváncsian faggatták idősebb kollégáikat: ki ez a nagyképű, fennhéjázó, fontoskodó alak?

Léderer Lajos egy miskolci bornagykereskedő fia. Még a második világháború előtt ment ki Angliába — Lord Rothermere kegyeltjeként, s ő juttatta be az angol burzsoá sajtó berkeibe. Lord Rothermere ugyanis nemcsak úgy általában szerette a magyarokat — ahogy annakidején a budapesti bulvár-sajtó annyiszor hozsannázott erről —, hanem különösen a jóképű, szép magyar fiúkat kedvelte . . . Nos, meg kell hagyni, Léderer Lajos, a magyar népi demokrácia ellen legjobban uszító angol burzsoá újságíró több mint egy évtizedes magyarfaló munkássága után sem vesztette el „szépfiúságát . . .”

E provokáció miatt még Tildy Zoltán is rosszallását fejezte ki. Losonczy Géza azonban hallgatott. Jellemző egyébként, hogy maguknak az angol újságíróknak sem tetszett ez a botrány és elhúzódtak Léderer Lajostól.

AMIROL SZÓ VOLT ÉS AMIT ELHALLGATTAK A NYUGATI ÚJSÁGÍRÓK ELŐTT . . .

Amikor végre rendes mederbe tért a sajtóértekezlet — más tolmáccsal —, meggyőző bizonyítékát szolgáltatta annak, hogyan azonosult a Nagy Imre-kormány a magyar történelem legnagyobb népámításával, a „nemzeti forradalom” jelmezébe bújt el-

lenforradalommal. A kormány a nyugati kapitalista sajtó számára ismét visszhangozta az ellenforradalom legfőbb követelését — amint azt Tildy Zoltán a „Stuttgarter Nachrichten" munkatársának kérdésére oly nyomatékosan leszögezte:

— Kívánságunk az, hogy a szovjet csapatok kivonulása a lehető legrövidebb időn belül megtörténjék.

Az „Observer" tudósítójának egyik kérdésére válaszolva, Tildy — a tények elferdítésével — úgy állította be a történteket, mintha Nagy Imre október 23-án és 24-én nem tartozott volna ama vezetők közé, akik szavazatukkal is hozzájárultak ahhoz, hogy a szovjet csapatokat segítségül hívják az ellenforradalmárokkal szemben. Holott ezt a tényt október 24-én Nagy Imre személyesen jelentette be rádióbeszédében. És csak a későbbi napokban, amikor Nagy Imre nyíltan átállt az ellenforradalmárok oldalára, s „nemzeti szabadságharcnak" keresztelte el a népi demokrácia megsemmisítésére törő felkelést — igyekeztek meghamisítani a tényeket, elkendőzni Nagy Imre szerepét. Zelk Zoltán és mások költötték azt a vadnyugati rémmesét, hogy Nagy Imre „az ÁVH foglya volt és géppisztollyal a háta mögött" mondta el említett rádióbeszédét.

A valóság persze az volt — amiről a november 3-i parlamenti sajtóértekezleten érthetően nem esett szó —, hogy Nagy Imre, bár önként megszavazta a szovjet csapatok segítségül hívását, ezt csak kétszínűségből cselekedte, hogy idő előtt ne leplezze le önmagát. Mert ha már október 23-án este az MDP Központi Vezetőségének ülésén nyíltan a felkelők oldalára áll, akkor a KV nyilván kisöpri őt a pártból, Losonczyval és egész politikai uszályával együtt, akkor Nagy Imre nem lesz miniszterelnök. Ezzel a képmutató taktikával sikerült kezébe kaparintani a kormány vezetését, és nemsokára bekövetkezett az, amiről Tildy így számolt be a külföldi újságíróknak:

— A Nagy Imre vezetése alatt álló kormány, hivatalba lépésekor* az első napon kijelentette, hogy érvényteleníti az előző kormánynak a szovjet csapatok beavatkozására vonatkozó kérését... És e kormány létrejöttének első órájától jegyzékek sorozatában sürgettük a szovjet csapatok kivonulását...

Tették ezt abban a helyzetben, amikor a kormány nem tudta és nem akarta helyreállítani a rendet, még kevésbé megvédeni a szocializmus vívmányait. Arról már nem is beszélve, hogy a munkáshatalom megvédéséről Nagy Imréék egész kormányzásuk alatt egy szót sem ejtettek. Ezért juthattunk olyan helyzetbe, hogy november 4-ig már többszáz kommunistát és pártonkívülit, igaz hazafit, büntetlenül meggyilkolhattak a kegyetlenül öldöklő, ellenforradalmi bandák. És ha csak rajtuk múlik, a mártírok száma már november 4-ig több ezerre rúg. Igyekeztek is e „mulasztásaikat" bepótolni. Bizonyság erre, hogy a megyei és kerületi rendőrkapitányságokon, a Fő utcában, a Markóban és a Gyűjtőfogházban már 2929 kommunistát, és a népi demokráciához hű pártonkívüli, haladó szellemű dolgozót vagy harcost tartottak fogva. Az általuk elhurcoltak száma azonban ennél sokkal nagyobb volt. Mert a Corvin közben, a Maros utcában és más ellenforradalmi fegyveres tanyákon fogvatartottakról eddig éppoly kevéssé készült pontos adatgyűjtés, mint az egyes vidéki városokban és falvakban őrizetbe vett kommunistákról, tsz-elnökökről, tanácsfunkcionáriusokról.

Sok tény tanúsítja: az elhurcoltakat súlyosan kínozták, hogy „titkokat" csikarjanak ki belőlük és megtudják tőlük más kommunisták vagy vezetők tartózkodási helyét. Azután „vallomásaiktól" füg-

* Az október 27-én Tildy Zoltán és Kovács Béla bevonásával megalakult kormányról van szó.

getlenül, jelentős részüket halálra „ítélték", s éppen november 5-re, 6-ra már kivégzésük időpontját is kitűzték.

És miközben újabb ezrekről készültek a halállisták, Tildy Zoltán november 6-ra a Vérmezőn nagy temetést készített elő az ellenforradalomban elesett „szabadságharcosok"-nak. A temetés szónokául egyébként Mindszenty József ajánlkozott fel. Elképzelhető, milyen gyászbeszédet mondott volna. Bizonyos, hogy az ellenforradalmár bandák ezt a temetést újabb jeladásnak tekintették volna egy általános kommunistaellenes terrorhullámhoz, ezrek és ezrek legyilkolásához.

Nagy Imréék az említett tények nagy részét november 3-án s már előtte is ismerték. Hiszen a Parlamentbe már napok óta rengeteg hozzátartozó telefonált a fővárosból és vidékről is — törvénytelenül elhurcolt családtagjaik kiszabadítása érdekében. Jelentést kaptak a kiszabadult bűnözők garázdálkodásairól is. És Nagy Imrének egy szava sem volt az ellen, hogy az ellenforradalmárok megnyitották a börtönök kapuit, s válogatás nélkül kiengedtek mindenkit. Hozzávetőleges adatok szerint október 23-a és november 4-e között 13 000 rab szabadult ki a börtönökből, akik közül 9500 közönséges bűncselekmények miatt volt elítélve. Így „tisztelte" a törvényt Nagy Imre, a törvényesség „bajnoka". A kormány álkommunistái természetesen nem léptek közbe a népi demokrácia elhurcolt, halálra ítélt híveinek védelmében sem. Nem emeltek szót az egyre féktelenebbül tobzódó fehérterror ellen. Hiszen mindezt „nemzeti szabadságharcként" értékelték. Ezért érthető, hogy az országra nézve valóban legfőbb veszélyről Losonczy Gézának csupán annyi mondanivalója volt a délutáni sajtóértekezleten:

— Jelenleg meglehetősen elevenek az ellenforradalmi erők...

E szavait szinte aláhúzta egy puskagolyó süvítése. A golyó éppen e percekben repült a Parlament ablakán át Kristóf Istvánnak, az Elnöki Tanács titkárának dolgozószobájába. A „szabadság" bajnokai ugyanis most már a Parlament előtti szellőzőakna körül lövöldöztek, még mindig az ávósokat hajszolva...

Így hát kellőképpen értékelhetők Losonczynak itt elhangzott azon szavai is, amelyekkel kifejtette:

— A kormány a legteljesebb mértékben ragaszkodik ahhoz, hogy a most lezajlott forradalom (?) vívmányai (?) egészükben fennmaradjanak... és a szocializmus építése nem a diktatúra, hanem a demokrácia alapján történjék.

Amikor Losonczy ilyen illuzionista válaszokat adott a külföldi újságírók kérdéseire és elméleti zavarosságát is tanúsítva, szembeállította egymással a proletárdiktatúrát az ettől elválaszthatatlan szocialista demokráciától — akkor az ellenforradalmi erőknek már nem csupán valamilyen csinytevő „elevenségéről" volt szó. Hiszen épp az előbb említettük azokat a tényeket, amelyek azt bizonyítják: most már a proletárdiktatúrát nyíltan felszámoló burzsoá diktatúra képviselői és megvalósítói garázdálkodtak szerte az országban. Méghozzá e diktatúra álcázásául használatos burzsoá „demokrácia" teljes mellőzésével...

Ezt más formában ugyan, de a lényegre tapintva, igazolták a nyugati kapitalista sajtó itt ülő munkatársai. Az előző napokról adott tudósításaikban ugyanis jónéhányan sokkal őszintébben beszéltek a helyzetről, mint a most nékik nyilatkozó álkommunista Losonczy.

A nyugatnémet lapok közül november 1-én pél-

dául a „Westdeutscher Tagblatt" levelezője ezt jelenti lapjának:

„Elképzelhetetlen borzalmak — ez volt az események következménye... Vérben tobzódó lincstörvény lett úrrá az országon."

Ugyanezen a napon a düsseldorfi „Deutsche Volkszeitung" tudósítója azt írta:

„Attól az időtől fogva, hogy Budapestet elhagyták a szovjet páncélosok, szörnyűséges tömegmészárlás, valóságos Szent Bertalan éjszaka kezdődött."

Az egyik legközismertebb és nagysúlyú nyugatnémet napilap, a „Frankfurter Algemeine Zeitung" pedig, tudósítójának jelentése alapján november 3-án „igazi kormány" alakulását sürgeti — nehogy „fehér uralommá fajuljanak végleg az események." Úgy látszik, ezt még ők is sokallták volna.

A „Monde" című francia lap, e nagy nemzetközi tekintélyű polgári újság itt ülő tudósítói — a saját tapasztalataik alapján, — szintén többet mondtak el az események eddigi és várható alakulásáról, mint a hazai és külföldi közvéleményt is félrevezető Losonczy. A lap egyik munkatársa már október 27-én megírta:

„Egyre nyilvánvalóbb lesz, hogy a felkelők nem a rendszer működési módja, hanem maga a rendszer ellen küzdenek."

November 1-én a „Monde" e tudósítója már azt közölte:

„Mire a szürkület a harcok füstjébe burkolva, leszállt Budapestre, mindenki számára világossá vált, hogy a magyar népi demokrácia nincs többé."

A francia lap egy másik újságírója pedig így számolt be:

„Budapesten is tombol az embervadászat. Az egész országban olyan jelenetek játszódnak le, ame-

lyek a fehérek visszatérésére emlékeztetnek Magyarországon 1919-ben."

Nem lehet tehát csodálkozni azon, ha november 3-án a „Monde" tudósítója, névszerint Jean Roman már így vélekedett:

„A forradalom, vagy ha úgytetszik, az ellenforradalom győzedelmeskedett Magyarországon."

Mindezek alapján valósággal pokoli gúnynak tűnt, hogy egy magyar kommunista újságíró kérdésére Losonczy kijelentette:

— A kormány nem fogja tűrni a kapitalizmus visszaállítását Magyarországon ...

Ez utóbbi mondatát néhány nyugati burzsoá újságíró mosollyal fogadta. Hiszen elég „dörzsölt" emberek voltak ahhoz, hogy hazánk tragédiájában észrevegyék a tragikomédia elemeit is. Nem tudni, mint vélekedtek volna ezek az újságírók Losonczy Gézáról, ha tudták volna, hogy nem sokkal a sajtóértekezlet előtt azt tanácsolta három lemondott kommunista miniszternek, hogy sürgősen szerezzenek be hamis papírokat és helyezzék biztonságba családjukat — mert két nap óta már ő is ezt teszi. E szavaival tehát elismerte az ellenforradalomnak jómagát is fenyegető veszélyét — itt a sajtóértekezleten pedig, példátlan cinizmussal a „nemzeti forradalom vívmányairól" és egyebekről fecsegett ...

MIÉRT NOVEMBER 3-ÁN ÉRKEZETT BUDAPESTRE AZ ÚJ AMERIKAI KÖVET?!...

A sajtóértekezlet utáni egymásközti csevegésben nyugatnémet újságírók firtatni kezdték amerikai kollégáik előtt:

— Mi a magyarázata annak, hogy éppen ma, no-

vember 3-án érkezett meg Edward T. Wailes, az Egyesült Államok új magyarországi követe?

Az amerikai újságírók csak titokzatosan, sokat sejtetően vonogatták a vállukat. Érthető: erre a tapintatlan kérdésre akkor nem is válaszolhattak másként.

Most azonban már világosabb az ok, mert a magyarázatot amerikai források nyújtják — ha nem is közvetlenül a kérdésre. A „New York Herald Tribune" 1956 október 25-i számában Christian Ravndal, az Egyesült Államok volt budapesti követe a következőképp nyilatkozott:

„Az egész felkelésnek csupán az időzítése volt meglepő. Nyugati megfigyelők számítottak az oroszellenes felkelésre, azonban az előbb robbant ki, mint gondoltuk. Valami ilyesmit az év vége körül vártunk."

Ez a káros sietség más vonatkozásban is bajt okozott. Erről a „Reporter" című, jólértesült amerikai folyóirat december 27-i száma azt írta:

A Nagy Imre kormány idején „... washingtoni hivatalos körök nagyon aggódtak, hogy a magyarországi és lengyelországi szovjetellenes események túl gyorsan haladnak előre ... A budapesti amerikai ügyvivő személyesen kényszerült meglátogatni Nagy Imrét* és felszólítani arra, hogy szíveskedjék legalább némi bizalmatlanságot mutatni a Nyugat iránt. Legalább addig, amíg a szovjet csapatok végleg el nem hagyják az országot ... Az a felszólításunk Nagy Imréhez, hogy ne számolja fel túl gyorsan a kommunizmust, az adott helyzetben teljesen helyes volt. A baj azonban az volt, hogy ezt a tanácsot túl későn adtuk neki és különben is érvénytelenítették azt más hivatalos és nem hivatalos amerikai tényke-

* Bizonyos értesülések szerint az amerikai ügyvivő Tildy Zoltánnal is tárgyalt. — *A szerző.*

dések, amelyek fokozták a nyomást, hogy Magyarország a kommunizmussal teljesen és azonnal szakítson."

Ezekután érthető, hogy gyorsan, ha az utolsó pillanatban is, de ide kellett küldeni az új követet, aki az elhamarkodott és taktikailag összekuszált lépések következményeit igyekezett volna valahogy rendbehozni és az események menetét tervszerűen összehangolni. Bizonyára akadnak, akik sajnálják az új amerikai követnek ezt a diplomáciai kudarcát. Nyilván efölötti bánatában halogatta közel négy hónapig, hogy átnyújtsa megbízólevelét Népköztársaságunk Elnöki Tanácsának. Végül jegyzékkel kellett emlékeztetni őt e nemzetközi jogi szempontból is oly szokatlan feledékenységére. Ám ebből azt a konzekvenciát vonta le, hogy elhagyta az országot...

Visszatérve a parlamenti sajtóértekezletre: nem lenne teljes a kép, ha nem idéznénk egyik külföldi részvevőjének, Fritz Moldennek, a bécsi jobboldali „Die Presse" kiadójának az októberi eseményekről szóló — egyébként hazugságokkal teletűzdelt könyvében leírt benyomásait a november 3-i sajtókonferenciáról:

„Kísérteties kép volt, amely engem a maga komor, tanácstalan tevékenységével Bécsre, 1938 május 11-ének előestéjére* emlékeztetett. Nyilvánvaló volt, hogy a Nagy-kormány nem volt többé ura a helyzetnek." (F. Molden—É. Pogány: Ungarns Freiheitskampf, „Magyarország szabadságharca". Wien 1956. 67. oldal.)

* Hitler Ausztria elleni agressziójára utal.

MINDSZENTY DÍSZSORFAL KÖZÖTT BEVONUL — ÉS „SZÓZATOT INTÉZ"...

A sajtóértekezlet után végre megérkezett Mindszenty őeminenciája és a parlamenti őrség egyik osztagának díszsorfala között bevonult az országházi stúdióba. Pontban nyolckor megkezdte „szózatának" felolvasását titkára, Turcsányi Egon Albert és Tildy Zoltán jelenlétében, valamint a nyugati fotoriporterek kereszttüzében. Nos, az ellenforradalomnak ez a vezéralakja, Magyarország „első zászlósura" dörgedelmes főpapi stílusban megadta a választ Losonczynak a sajtóértekezleten kifejtett bűnös illúzióira. A jezsuita szemforgatás és a horthysta idők „keresztény kurzus"-ának demagógiája szellemében úgy jelölte meg az ország kialakítandó új társadalmi rendjét, hogy „szociális érdekektől helyesen és igazságosan korlátozott magántulajdon alapján álló, kizárólag kultúrnacionalista szellemű nemzet és ország akarunk lenni". Történelmi tapasztalatok alapján tudjuk, hogy a Mindszenty-féle „szociális érdekektől korlátozott" magántulajdon és az általa kifejtett, körmönfontan zavaros „kultúrnacionalizmus" csak a kapitalizmus uralmát jelentheti. A szocialista társadalom alapja ugyanis a termelési eszközök köztulajdona, és a szocialista hazafisággal párosult internacionalizmus.

Hiába beszélt Losonczy bármit is a szocializmusról, Mindszenty a mögötte álló belső és külső ellenforradalmi erők és törekvések nevében — bukottnak nevezte ezt a rendszert. Sőt, még a Nagy Imre-kormányt sem ismerte el és ezt reakciós elvakultságtól gőgös hangon így fejezte ki:

„A bukott rendszer (!) részesei és örökösei (az örökösök természetesen Nagy Imre és kormányának tagjai) külön felelősséget viselnek saját tevékenysé-

gükért, mulasztásért, késedelemért vagy helytelen intézkedésért egyaránt."

Nos, a „bukott rendszer örököseinek" is szólt Mindszenty fenyegetése, hogy „....a törvényes felelősségrevonásnak minden vonalon, éspedig független és pártatlan bíróság útján kell bekövetkeznie".

Az már természetes, hogy a saját szavai szerint „pártokon felül" álló Mindszenty új választást is követelt, amelyen „minden párt indulhat", mégpedig „nemzetközi ellenőrzés alatt". Elvégre a nyilvánosság előtt is hangot kellett adnia annak, hogy egyetért a dollárzsoldú „Szabad Európa" által hangoztatott jelszóval: a nyugati ellenőrzés alatti magyar „függetlenséggel". E főpapi „kinyilatkoztatásnak" nem lehetett méltóbb befejezést adni annál, hogy beszéde végén visszakövetelje az egyház „intézményeit", tehát nyilvánvalóan a földbirtokait is...

Mindszenty beszéde azonban sajnálatosan csonka maradt. Lehet, hogy feledékenységből, de valószínűbb, hogy a háborútól irtózó egyszerű katolikusok lelki nyugalmának kímélése miatt elhallgatta a legfontosabb dolgot. Azt tudniillik, hogy miként kívánja programját, követeléseit megvalósítani. Az indiszkrét nyugat-német „Deutsche Woche" című újság azonban ezt elég közérthetően megírta. És így lehetővé tette, hogy kiegészítsük őeminenciája beszédét. Íme részlet a cikkből:

„A bíboros egy régi munkatársával, a San Franciscóban élő Jaszovszky páterrel beszélt telefonon. Rajta keresztül az Egyesült Államok elnökéhez személyes üzenetet küldött, amelyben kérte... nyittassa meg az osztrák határt fegyver- és anyagszállítás céljaira."

Igazán nem az USA elnökén és Mindszentyn múlott, hogy a megindult fegyverszállítás sem hozta meg a kívánt sikert... Ennek ellenére: amikor a

dolgozó nép klerikális főellensége rádióbeszéde után a parlamentből eltávozott — ismét díszőrség állt neki sorfalat...

Érdemes Mindszenty beszédével kapcsolatban egy-két nyugati lapot idézni. Az angol „Scotsman"-ben egy Deutscher nevű újságíró azt írta:

„Az antikommunisták előnyomulásának színpadias csúcspontja volt Mindszenty bíboros diadalmas bevonulása Budapestre, harangzúgás kíséretében, amit a rádión keresztül az egész világ hallhatott. A körülmények ereje folytán Mindszenty lett a zendülés szellemi feje. Szavának nagyobb súlya volt, mint Nagy Imre valamennyi felhívásának."

Ám Mindszenty, gőgös elbizakodottságában még a Vatikán szempontjából is túllőtt a célon. Ezért a pápa is „meggondolatlannak" tartotta november 3-i rádióbeszédét. Erről a svájci „Journal de Geneve" december 13-án „A Vatikán helytelenítette Mindszenty bíboros hajthatatlanságát" című cikkében ezt írta:

„A bíboros elvesztette a kapcsolatot a valósággal. A pápa nyugtalanul figyelte Mindszenty bíboros személyes drámáját... Ő a legutóbbi nyolc esztendőt börtönben töltötte, teljesen elzárva a jelenlegi valóságtól. Így — közvetlenül kiszabadulása után — azt hitte, hogy országában véget ért a vörös rendszer. Ezt a véleményét a pápának, Eisenhower elnöknek és Spellman bíborosnak, New York érsekének küldött leveleiben fejtette ki. Ezenkívül egy rádióbeszédben a kommunizmus elhagyására, a magántulajdon visszaállítására, a szabad választásokra, az egyház javainak visszaadására, a sajtó- és nevelési szabadság visszaállítására és egy katolikus párt megalakítására hívta fel honfitársait. Szembefordult a Nagy-kormánnyal is... Azután a szabad világhoz intézett felhívást, kijelentve, hogy a kommunizmus-

sal való minden együttélés lehetetlen és kérte, hogy a Nyugat fegyveres erői mielőbb szabadítsák fel Magyarországot..."

MALÉTERÉK TAKTIKAI TERVE

Szombaton, az esti órákban már egyre feszültebbé és zavarosabbá vált a légkör a Parlamentben, mert az országban is fokozódott a zűrzavar és bonyolódott a helyzet.

Maléter, az ellenforradalmár honvédelmi miniszter, mielőtt a Parlamentből küldöttségével elindult Tökölre — ahol a megállapodás szerint este 10-kor folytatódtak volna a magyar—szovjet katonai tárgyalások —, nyilván igen bosszankodhatott. Erre sok oka volt: az árulásban vele együtt tartó tisztek jelentették, hogy a Gyurkó vezérőrnagy parancsnoksága alatt álló 3. hadtest továbbra sem teljesíti a népi demokráciát eláruló felkelővezér és miniszter utasításait. Igen, a 3. hadtest tisztjei és katonái hűek maradtak esküjükhöz, a szocializmushoz, a munkáshatalom ügyéhez. Ezért a Duna—Tisza közén, a Tiszántúlon harcban álltak és sikeresen számolták fel a fasiszta ellenforradalmi csoportokat. Tehát jóval a forradalmi munkás-paraszt kormány megalakulása előtt — önállóan is — ennek a majdani kormánynak, vagyis a magyar nép legjobb forradalmi erőinek szellemében cselekedtek. Mindez erősen keresztezte Maléter tervét.

Mi volt e terv lényege? Alkalmam volt néhány ellenforradalmár tiszttel beszélgetni, akik — miután velük együtt tartónak mutattam magamat — megtiszteltek bizalmukkal. Szavaikból arra a következtetésre jutottam: Maléter az esti tárgyalásokra azzal a szándékkal ment el, hogy elterelő manővert folytasson. Az áruló tisztek parancsnoksága alatt álló

alakulatokkal ugyanis támadásra készült a szovjet csapatok ellen. E kalandor-vállalkozástól társaival együtt azt várta, hogy az meggyorsíthatja az úgynevezett ENSZ-csapatok beavatkozását. Azzal már nyilván nem törődtek, hogy ebben az esetben az ország nemzetközi hadszíntérré válik, hogy itt robbanhat ki a harmadik világháború.

Szerencsére azonban az ország igazi forradalmi erőiből megalakult munkás-paraszt kormány, Kádár János elvtárs vezetésével, harcba szólította a kommunistákat a törvénytelen és szétesett Nagy Imre-kormány ellen, s erélyesen kézbe vette az ellenforradalom felszámolását. A munkás-paraszt kormány kérésére a szovjet csapatok — a szocialista országok szolidaritásának jegyében — segítséget nyújtottak az ellenforradalom katonai leveréséhez és korábban megindított hajnali támadásukkal sikerült Maléterék tervét keresztülhúzni.

Visszatérve a szombat esti parlamenti órákra — egymásután érkeztek a kormányhoz a legellentmondóbb jelentések a szovjet erők mozgásáról. Nagy Imre a késői órákban tájékoztatást kért erről Janza honvédelmi miniszterhelyettestől, aki közölte, hogy nem kapott semmilyen jelzést sem a szovjet hadmozdulatokról.

IV. HELYTÁLLÁS!... ÁRULÁS!... PROVOKÁCIÓ!... — AZ UTOLSÓ FELVONÁSBAN

EGYIPTOM SORSA — KÍNA ÉS LENGYELORSZÁG HANGJA

A későesti órákban Nagy Imre áttanulmányozta a magyar események külföldi visszhangjáról és a nemzetközi helyzetről szóló távirati jelentéseket. Elégtétellel olvashatta, hogy Selwyn Lloyd, brit külügyminiszter az angol alsóház mai ülésén bejelentette: kormánya kedvezően fogadja a Varsói Szerződéssel, vagyis a szocialista országokkal szakító, úgynevezett magyar semlegességi nyilatkozatot. És közölte: az ENSZ Biztonsági Tanácsában határozottan támogatják a magyar kormánynak azt a kérését, hogy a szovjet csapatokat vonják ki.

És miközben a hasonló jelentésekből képet formálhatott magának az angol és francia hivatalos tényezőknek a magyar ellenforradalom iránti lelkesedéséről — Nagy Imre megtalálhatta a tanulmányozott anyagban azt a jelentést is, amely szerint Szíria úgy döntött: megszakítja diplomáciai kapcsolatait Angliával, az Egyiptom elleni támadás miatt. Olvashatta továbbá Szuravardi, pakisztáni miniszterelnök november 2-i nyilatkozatát arról, hogy hazája tűrhetetlennek tartja Anglia és Franciaország Egyiptom elleni agresszióját. Erről a nagy indiai lap, a „Hindustan Times" november 3-i száma egyébként úgy

vélekedett, hogy „Anglia céljai túl világosak: a Szuezi-csatorna megkaparintása és Nasszer elnök megbuktatására".

Akadt még néhány más figyelemre méltó tény is a november 3-i nemzetközi jelentések között. A francia nemzetvédelmi minisztérium közölte, hogy az egyiptomi repülőterek és repülőtéri berendezések elpusztítása befejezett tény; az angol—francia légierők megkezdték a Szuezi-csatorna térségében az esetleges (s a nemsokára megtörtént) partraszállás taktikai előkészítését. A Dilwara nevű angol csapatszállító hajó pedig megkezdte újabb jelentős csapaterősítések szállítását a Földközi-tenger keleti medencéjébe...

E jelentések híven tükrözték a nyugati nagyhatalmak képmutató és következetesen imperialista politikáját: „támogatták" Magyarországnak az ellenforradalom hamiskártyásai által értelmezett „nemzeti függetlenségét" — hazánk régi nyugati függőségének újbóli megteremtése érdekében. Ugyanakkor tengeri és légiflottájuk erejével újból vérbe próbálták fullasztani a gyarmati iga alól nemrég felszabadult Egyiptom már kivívott nemzeti függetlenségét. És Nagy Imre, a magát kommunistának tartó miniszterelnök, ennek az imperialista politikának a „támogatására" kívánta alapozni Magyarország függetlenségét — a szocialista tábort vezető Szovjetunióval szemben, holott annak politikája sohasem veszélyeztette hazánk függetlenségét, még az átmeneti hibák idején sem.

A Parlamentben, e feszültségtől terhes órákban, Nagy Imre nem tudta és nem akarta megérteni a kínai kommunisták lapjának, a „Zsenminzsipao" november 3-i számának „Éljen a szocialista országok nagy egysége" című vezércikkének rendkívül fontos mondanivalóját — pedig a fordítása ott volt a magyar események külföldi visszhangjáról szóló jelen-

tések között. Érdemes e cikkből most utólag is idézni, egyrészt, mert a magyar közvélemény akkor nem ismerhette meg, és mert szavai utolsó emlékeztetésként szóltak Nagy Imre csoportjához. Másrészt azért, mert az ellenforradalom első napjaiban az akkori magyar lapok egyoldalúan, kivonatosan idézték a kínai pártlap egyik cikkét. És így olyan látszatot keltettek, mintha Kína együtt érzett volna a „szabadságharcnak" álcázott magyar ellenforradalommal.

Nos, az előbb említett november 3-i cikk világosan kifejezi Kína kezdettől fogva egyértelmű álláspontját.

Kétségtelen, hogy egyesek hibát követtek el munkájuk során és sok szenvedést okoztak a magyar népnek — írják, majd kifejtik: „Magyarország azonban függetlenségét, szabadságát és boldogságát csak szocialista országként tarthatja meg. A szocializmustól való eltérés óriási szerencsétlenséget zúdít a magyar nemzetre. Nagyon fájdalmas nekünk azt látni, hogy egy maroknyi ellenforradalmi összeesküvő megkísérli visszaállítani a kapitalizmust és megkísérlik Magyarországot arra felhasználni, hogy megtörje a szocialista országok egységét. Reménnyel és bizalommal vagyunk teli és reméljük, hogy valamennyi messze tekintő hazafi és haladó elem határozottan egyesül és a néppel együtt harcolva azon lesz, hogy a magyar dolgozó nép erőfeszítései révén elnyert szocialista vívmányokat megőrizze, valamint a magyar és az összes szocialista állam népei közti testvéri barátságot fenntartsa."

Befejezésül a cikk leszögezte:

„Kína népe nem táplál semmiféle illúziót az imperialistákról és lakájaikról. Ezzel szemben őszinte, nagy és testvéri barátságra talált a Szovjetunió és a szocialista országok népeiben. Ez az, amiért Kína népe szilárdan a szocialista Szovjetunió oldalán áll."

Érdemes e nemzetközi jelentésekből a Lengyel

Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának a munkásosztályhoz és a lengyel nemzethez intézett s a „Trybuna Ludu" november 2-i számában közölt felhívására is felfigyelni. Ez annál is inkább fontos, mert a nemzetközi burzsoá sajtó és idehaza az ellenforradalmi erők, valamint sok megtévesztett, de jószándékú ember úgy ítélte meg a magyar eseményeket, hogy ez folytatása a lengyel politikai fejleményeknek. Itt nincs hely kitérni az azonosságok és a különbségek megvitatására, de tény az, hogy a nemzetközi reakció különösen Lengyelországot és Magyarországot úgy ítélte meg abban az időben, mint amely országok rátértek az imperialisták által kiagyalt „nemzeti kommunizmus" útjára. Ma már minden gondolkozó ember előtt világos, hogy a Lengyelország és Magyarország körül folytatott nagy nemzetközi spekulációval éket akartak verni a szocialista tábor országai közé. Nos, a nemzetközi reakció ily hiábavaló reményeinek újabb megsemmisülését jelentette a lengyel testvérpárt már említett felhívása, amelyből az alábbi részleteket idézzük:

„A magyar események legutóbb új, veszélyes szakaszba jutottak. Egyre határozottabban felütik fejüket a reakciós elemek. A szocialista rendszer alapjait veszélyeztetik. Az egész országban terjed a zűrzavar és a fejetlenség. Reakciós bandák önbíráskodást gyakorolnak és bestiális kegyetlenséggel gyilkolják a kommunistákat.

A lengyel munkásosztály és az egész nemzet mélységes aggodalommal tekint az események ilyetén alakulására. A Magyarországot katasztrófába taszító reakciós erőket Lengyelországban határozottan elítélik.

Pártunk meg van győződve arról, hogy a munkásosztály és Magyarország dolgozó tömegei egyesíteni tudják erőiket és el fogják hárítani a reakciós mesterkedéseket."

Utalhatunk az akkori nemzetközi jelentések között található ama beszámolóra is, amely a Lengyel Egyesült Munkáspárt országos aktívaértekezletének november 3-i záróüléséről szól, és amelyen Wladyslaw Gomulka elvtárs a magyarországi eseményekkel kapcsolatban a többi közt azt mondotta:

„Nem fér kétség ahhoz, hogy a kapitalista viszonyok restaurálása Magyarországon a szocialista tábor súlyos gyengülését jelentené, márpedig közülünk senki nem akarja és nem akarhatja ezt a gyengülést."

A hatalmas Kína és a közeli Lengyelország hangja november 3-án, sajnos, már nem hathatott Nagy Imrére. Ám buzdításul szolgált a 3-ára már megszervezett forradalmi munkás-paraszt kormánynak, igazolva ma már történelmi érdemmé vált elhatározását, azt, hogy e nehéz helyzetben igénybe vette a szovjet csapatok segítségét az ellenforradalom szétzúzására.

ESTI IGAZOLTATÁS A PARLAMENTBEN

Nagy Imréék parlamenti stúdiója egész este sugározta a szovjet csapatok mozgásáról szóló beszámolókat — bár a Honvédelmi Minisztérium nem erősítette meg e rádióközléseket. Ily módon is végsőkig csigázták az amúgy is félrevezetett, és felizgatott tömegek hangulatát. És hogy a Parlamentben is nagyobb legyen a nyugtalanság, katonai járőrök, Maléter emberei végig igazoltattak minden beosztottat, aki az Országházban szolgálatot teljesített, s közben fegyverek után kutattak. Ennek során jutottak el Hidas István, volt miniszterelnökhelyettes titkárságára is. Ide például egy Derecskei nevű ezredes, a parlamenti őrség egyik parancsnoka személyesen ment be igazoltatni az ott tartózkodó adminisztratív és technikai parlamenti dolgozókat.

— Maguk kicsodák? — mordult rájuk a néphadsereg egyenruháját viselő ezredes.

— Itt dolgozunk — válaszoltak a szobában tartózkodó Vincze Vilmosné titkárnő. Szilágyi János titkár és Réti Zoltán gépkocsivezető, valamint Boda Margit hivatalsegéd, akik e napokban néha éjszakára is bentmaradtak az utcák esti közbiztonságának teljes hiánya miatt.

— Valamennyiüknek felveszem az adatait — közölte velük hivataloskodó hangon az ezredes. — És figyelmeztetem magukat, hogy a valódi nevüket mondják...

— Hogy-hogy a valódi nevünket? — méltatlankodott egyikük. — Nincs álnevünk, csak az a becsületes nevünk, amellyel anyakönyveztek bennünket...

— Nem beszélünk sokat!... — mondta az ezredes, hajdani horthysta őrmesterek stílusában, aztán oda fordult az ötven éves Boda Margithoz és ijesztgető szigorral faggatta: — Maga nem ávós őrnagy?...

— Hát így néznek ki az ávósok?!... — álmélkodott az egyszerű, már őszeshajú, kék munkaköpenyes asszony.

Ilyen tónusban folyt a vallatás, a kikérdezés. A néphadsereg egyenruhájához méltatlanná vált ezredes átvette az ellenforradalmár huligánok hangnemét és a titkárnőben, valamint a gépkocsivezetőben szintén „álcázott" ávós őrnagyokat gyanított. Amikor ezek tiltakoztak az ostoba kérdések ellen, akkor gorombán leintette őket és közölte velük:

— Holnap reggelig nem hagyhatják el a helyüket, a Parlamentet. Hétkor valamennyiüket átkísérjük a Markó utcába, az ügyészségre, egy kis megbeszélésre, igazoltatásra...

— No, akkor mi egyhamar nem látunk napvilágot... — jegyezte meg Boda Margit, amikor az ezredes eltávozott. Egyesek közülük szökésre gondoltak, de mégsem tették, egyrészt, mert tiszta volt a

lelkiismeretük, másrészt, mert attól tartottak, hogy nem juthatnak ki a Parlamentből és akkor még nagyobb bajt zúdíthatnak magukra. És ebben nem is tévedtek, mert a parlamenti kapuk őrségeinél pontos lista volt arról, ki hagyhatja el az épületet, s ki nem. Például Boros Gergely országgyűlési képviselőt, amikor 3-án délelőtt távozni akart az egyik kapun — az őr, miután megnézte a listát — nem engedte elmenni... A képviselőnek mégis sikerült egy trükkel kijutnia, mégpedig ily módon: az alagsorban levő parlamenti konyha mellől felvett egy élelmiszeres ládát és mintha szállítómunkás lenne, a ládával együtt eltávozott az épületből.

Mindezek azt bizonyítják, hogy a Parlamentben akkoriban benntartózkodó kommunista vezetők és egyszerű beosztottak tulajdonképpen foglyok voltak. És mint az előbb említett igazoltatási jelenetből kiviláglik: másnap, november 4-én valamennyiüket elhurcolták volna a börtönökbe...

Míg a parlamenti igazoltatási akció zajlott, Rónai Sándor szobájában heves vita dúlt az itt tartózkodó volt kommunista miniszterek és Vas Zoltán között. A vita Nagy Imre politikája körül forgott. És az összes kommunisták, Dobi Istvánnal együtt, elítélték Vas Zoltán nézeteit, karrierista viselkedését. Vas megpróbált optimista képet festeni a helyzetről: hamisan tájékoztatta a jelenlévőket az Építők Szakszervezetének székházában. este lezajlott munkástanácstagi gyűlésről. Ezen a gyűlésen egyébként Vas Zoltánnak is fel kellett volna szólalnia, ám a helyzet tragikomikuma, hogy nem engedték szóhoz jutni, lehurrogták, mint „rákosistát". Ezt a tényt azonban elhallgatta és arról beszélt, hogy itt nincs ellenforradalom, s majd minden rendbe jön. Nagy Imre rendet teremt... Ez a vita éjfélig tartott Vas Zoltán és a helyzetet józanul, reálisan mérlegelő, a népi demokráciához hű maradt vezetők között.

Ilyen feszült légkörben tértek éjféltájban nyugovóra a parlamenti szállásukon Nagy Imre, Tildy Zoltán és néhány itt tartózkodó miniszter, valamint más állami vezetők, illetve volt vezetők. Kovács Béla már előbb eltávozott. Losonczy Géza 11 óra tájban hagyta el a Parlamentet. Papp Lajos gépkocsivezető Erdős Péterrel és feleségével együtt — Erdősék lakására vitte. Losonczy ugyanis az ellenforradalom kitörése óta gyakran Erdőséknél aludt — elővigyázatosságból: nem érezte magát biztonságban, félt az ellenforradalmároktól... A kormány Parlamentben alvó és eltávozott tagjai valamennyien nagyon fáradtak voltak. Az egésznapi kormányzati zűrzavar, az ellenforradalmi tüzet olajjal locsoló intézkedések és az ilyen módszerekkel megoldhatatlan ellentmondások — rendkívül kimerítették a kormány minden tagját.

KÁDÁR JÁNOS ÉS HARCOSTÁRSAINAK NYÍLT LEVELE

Ám a Parlamentben még ez az éjszaka sem múlt el eseménytelenül. Éjfél után félkettő tájban váratlanul megérkezett az Országházba Füst Milán író, néhány férfi kíséretében. Nyomban a stúdióba siettek és az író közölte a rádió munkatársaival, hogy felhívást akar intézni Hruscsov „úrhoz". Magával hozta ugyan előre megszerkesztett felhívását, de azért még itt is negyedórákat elpepecselt a kézirat csiszolgatásával. Végül előkészítették a magnetofont és elmondta felhívását „a vérontás megszüntetése" (?) érdekében. A felhívást oroszra is lefordították. Úgy látszik, Füst Milán megirigyelte az írószövetségi álforradalmárok „babérjait" és ő is be akarta írni nevét a „nemzeti szabadságharcnak" álcázott ellenforradalom történetébe. Bizonyára ma már Füst Milán is örül annak, hogy a rádiónál akkor uralkodott zűrzavar miatt nem került sor „felhivása" közvetítésére — amelyet tulaj-

donképpen a vérontás kezdeményezőihez, az ellenforradalmi bandákhoz kellett volna intéznie.

November 4-én hajnali 4 óra körül Janza honvédelmi miniszterhelyettestől hivatalos jelentés jött, hogy a szovjet csapatok megkezdték a bevonulást Budapestre. Ezidőtájt jelent meg a Parlamentben az egyik megye úgynevezett forradalmi tanácsának éppen Budapesten tartózkodó megbízottja, aki felkereste Nagy Imrét. Közölte vele, hogy a megye székhelyére szovjet csapatok léptek és engedélyt kért az ellenállás megszervezésére. Nem tudni, hogy milyen választ kapott. Az értesülések szerint, Nagy Imre a vidéki ellenforradalmárok e megbízottjától szerzett először értesülést arról, hogy Szolnokon, Kádár János vezetésével megalakult a forradalmi munkás-paraszt kormány.

Nagy Imre ebből a közlésből és Janza honvédelmi miniszterhelyettes jelentéséből most már világosan láthatta: megkezdődött az általa eddig elszabotált céltudatos és erélyes harc az ellenforradalom ellen, a munkáshatalom védelméért. És Nagy Imre nemsokára már személyesen is hallhatta azt a nyílt levelet, amelyet Kádár elvtárs és hozzácsatlakozott társai: Apró Antal, Kossa István és dr. Münnich Ferenc intéztek a magyar néphez a szolnoki rádió 5,05 órás adásában. Elgondolkozhatott volna azon a mélységes felelősségtudaton, amely e nyílt levélből kicsendült:

„... Erre a felelős lépésünkre annak felismerése késztetett, hogy a reakció nyomása alá került és tehetetlenné vált Nagy Imre kormányán belül nem volt semmi módunk cselekvésre a népköztársaságunkat, a munkás-paraszt hatalmat, a szocialista vívmányainkat megsemmisítéssel fenyegető, mind nagyobb erővel jelentkező ellenforradalmi veszéllyel szemben... Nem nézhettük tovább tétlenül, a cselekvésre képtelenné vált kormány tagjaiként, hogy a demokrácia

leple alatt ellenforradalmi terroristák és banditák állati módon gyilkolják le legjobb munkás- és parasztttestvéreinket, rettegésben tartsák békés állampolgárainkat, anarchiába döntsék hazánkat és hosszú időre az ellenforradalom igájába hajtsák egész népünket."

NAGY IMRE VILÁGGÁ KIÁLTJA ÁRULÁSÁNAK LEGSÚLYOSABB BIZONYÍTÉKÁT

Nagy Imre azonban továbbra is hű maradt eddigi áruló magatartásához, nem hallgatott a felelős kommunista vezetők szavára. Ezt bizonyítják további cselekedetei is. Nagy Imre ugyanis ezután magához kérette a Parlamentben elérhető minisztereit. És állítólag üzent Mindszentyért is. Kovács Béla államminiszterért pedig mindjárt autót menesztettek egy katonatiszttel. Amikor a meghívottak közül csupán Tildy Zoltán — a feleségével, B. Szabó István és Bibó István jelent meg, Nagy Imre közölte velük a helyzetet.

Az ember azt hinné, hogy ilyen kritikus percekben legalább valamilyen felelősségteljes megbeszélésre kerül sor — még akkor is, ha ily csonka a kabinet. Nem, ilyesmi nem történt. Már csak azért sem, mert közben lekötötte a figyelmet Kovács Béla telefonja, aki Tildy Zoltántól kért felvilágosítást, hogy valóban hívatták-e? Tildy igazolta a hívást. De Kovács Béla mégsem tudott bejönni, mert míg a kiküldött tiszt felment érte a lakásába — addig az ellenforradalmárok elrabolták a kapu előtt álló állami autót...

Miután Nagy Imre röviden ismertette a helyzetet — Tildy Zoltán megkérdezte: hogyan kellene a rádióban bejelenteni a történteket. Nagy Imre azt válaszolta: a bejelentést majd ő, mint kormányelnök, megteszi. Donáth Ferenc ekkorra már el is készítette a rádióközlés szövegét, amelyen Nagy Imre valamit módosított és anélkül, hogy megbeszélte volna jelen-

lévő minisztereivel a tartalmát, magára vette felöltőjét és a főemeleti miniszteri szobából a Parlament félemeleten lévő stúdiójába sietett. Nagy Imrével együtt tartott Szántó Zoltán, Donáth Ferenc és még néhányan, szűkebb környezetéből. A stúdióba sietett Tildy Zoltánné is. Férje közben visszament dolgozószobájába, hogy magára vegye a kabátját. A stúdióba érkező Nagy Imrének a rádiótechnikusok azonnal előkészítették a mikrofont, illetve a magnetofont és pontosan hajnali 5 óra 20 perckor a világűrbe kiáltotta árulásának utolsó és legsúlyosabb bizonyítékát:

„Figyelem! Figyelem! Itt Nagy Imre miniszterelnök beszél" — kezdte szavait és rövid beszédében lényegileg ellenállásra buzdított a segítségül hívott szovjet csapatokkal szemben, akik a végveszélybe került munkáshatalom visszaállítására és a fehérterrorista gyilkosságok felszámolásához nyújtottak támogatást — az egyedül törvényes munkás-paraszt kormánynak. Azután bejelentette: „Csapataink harcban állnak, a kormány a helyén van." Majd beszédét többször megismételték magyarul, oroszul és angolul, franciául is. Nyilván azért, hogy a nyugati világ is értsen a szóból . . .

Értett is: a nyugati rádiók hamarosan rákapcsoltak és követelték a kapitalista országok úgynevezett szabad világának azonnali segítségét, katonai beavatkozását.

Nem véletlen, hogy az ENSZ úgynevezett ötös bizottságának a „magyar kérdésről" 1957 június 20-án nyilvánosságra hozott s hazugságoktól hemzsegő jelentése is — amelyet a többi között olyan hazaárulók, mint Kéthly Anna, Kővágó József és Király Béla koronatanúi szereplése alapján állítottak össze — megdicséri Nagy Imrét hajnali rádióbeszédéért. És ez az ENSZ-jelentés bizonyos mértékig korholja is a „szabad világot", amiért nem nyújtott segítséget. Elismerően állapítja meg: „Amikor kiderült, hogy Ká-

dár egy másik kormányt alakított, Nagy minisztertanácsot hívott össze (?), amelyen elhatározták, hogy katonai erővel állnak ellen az oroszoknak." Mellesleg szólva, e megállapításnak is több mint a fele hazugság, mert azon a bizonyos hajnalon — mint már érzékeltettük — semmiféle minisztertanácsról nem volt szó. A szándék a szovjet csapatokkal szembeni katonai ellenállásra kétségkívül igaz volt, de a honvédségi alakulatok túlnyomó többségének józansága folytán, ez — szerencsére — kudarcba fulladt.

E hajnalon például a Zrínyi Miklós katonai akadémia „Forradalmi Tanácsa" a honvédségi alakulatok között szinte elsőként döntött úgy, hogy nem tesz eleget a Nagy Imre-féle felhívásnak és nem tanúsít ellenállást a szovjet csapatokkal szemben.

Az ENSZ ötös bizottságának jelentése egyébként azt is állítja, hogy „a magyar hadsereg szétesett, megmaradt egységei pedig a felkelőkhöz csatlakoztak". Ezt az általános állítást számos részhazugsággal próbálják bizonyítani. A jelentés egyik ilyen állítása például az, hogy „. . . a budapesti páncélos dandár derekasan harcolt a Mátrában egy szovjet páncélos hadosztály ellen". Ez az állítás „megbízhatóságában" még a hajdani mátrai betyárok füllentéseit is túlszárnyalja. Hiszen ezzel majdnem annyiszor mellébeszélnek, ahány szót az erről szóló mondatuk tartalmaz. Budapesten ugyanis 1945 óta egyetlen páncélos dandár sem állomásozott és sohasem volt „budapesti páncélos dandár" elnevezésű alakulat . . . E hazugság persze más oldalról is megdől. Az ellenforradalom idején a Mátrában szolgálatot teljesítő magyar tisztek és katonák erről táviratot is intéztek Hammarskjöld ENSZ főtitkárhoz. Megírták neki, hogy a Mátrában egyetlen lövés sem dördült el a szovjet csapatok ellen, azonban harcoltak ellenforradalmi csoportok ellen, s ártalmatlanná tettek börtönből kiszabadult gyilkosokat . . .

Visszatérve Nagy Imre november 4-i hajnali rádióbeszédére — a „helyénmaradást" hirdető kormányelnök már nem várta meg beszédének elismétlését sem. Javasolta környezetének, hogy menjenek a félemeletről a földszintre vagy talán a Parlament alagsorába, mert hátha itt lövöldözés, harc lesz. Hiszen a kivilágított parlamenti ablakok jó célpontot nyújtanak. A kis csoport el is fogadta e javaslatot, s az egyik melléklépcsőn lefelé indult. Ekkortájt érkezett meg Losonczy Géza is Erdősék lakásáról, s nyomban csatlakozott a társasághoz ...

Tildy Zoltánné, aki szintén a csoporttal tartott — a földszintre érve, azon vette észre magát, hogy jóformán egyedül maradt. Nem tudta megérteni, hová tűntek el Nagy Imréék? Így hát visszament a félemeletre, ahol azonban a parlamenti folyosókon eltévesztve az utat — a stúdió helyett a rádió másutt fekvő üzenetközvetítő szobájában kötött ki. Tildynénak eszébe sem jutott volna arra gondolni, hogy Nagy Imréék — egy oldalsó csigalépcsőn át — épp most értek a Parlament I. kapujához ...

Mire Tildy Zoltán a stúdióba visszatért, Nagy Imrééknek természetesen már csak a hűlt helyét találta. És miután hollétükről senki sem tudott tájékoztatást adni, a rádiótechnikusokat menesztette az épület minden irányába, hogy kutassák fel a kormány elnökének tartózkodási helyét. Tildy tulajdonképpen most ismerte csak meg Nagy Imre bejelentésének teljes szövegét. Itt hallotta meg másik rádióüzenetét is — amelyet ugyancsak magnetofonról ismételtek. E rádióüzenetben felhívta Maléter Pál honvédelmi minisztert és a hadsereg főparancsnokát, hogy azonnal jelentkezzenek, s vegyék át hivatalaik vezetését. Hiszen a kormányelnök első üzenetének bejelentése szerint

„csapataink harcban állnak" — a harcoló csapatokat tehát irányítani kell . . .

Az áruló honvédelmi miniszter és társa azonban már szerencsére nem jelentkezhetett. És így nem volt lehetőségük sem az előzőekben már említett Maléterterv kivitelezésére, sem arra, hogy mégis megkíséreljenek néhány katonai alakulatot értelmetlen harcba vinni az ellenforradalom leverésében segítő szovjet csapatokkal szemben.

1956 NOVEMBER 4., HAT ÓRA: KÉT FIATAL GÉPÍRÓNŐ KEZÉBEN AZ ÁLLAMHATALOM

Számos vidéki és pesti katonai alakulat parancsnokánál Nagy Imre rádióüzenetei tanácstalanságot váltottak ki — ezért utasítást kértek volna a kormánytól. Ám reggel 6 óra tájban már hiába csörgött a telefon a Honvédelmi Minisztériumban és a kormány vezetőinek parlamenti szobáiban. „A kormány a helyén van" bejelentéssel ellentétben — a már előzőleg felbomlott kormány egyetlen egy tagja sem volt a helyén, a szobájában. A parlamenti telefonközpont ezért most már minden telefonhívást a rádió üzenetközvetítőjébe kapcsolt. Itt viszont még a helyén volt két fiatal gépírónő: Pacsa Irén és Éder Jolán. Jóformán egész éjjel szolgálatot tartottak és most, a hajnali órákban szakadatlanul csengett a négy telefon. Az itt jelentkező katonai parancsnokok közül az első Éder Jolánnal beszélt. Kérte őt, kerítsen elő valamilyen illetékes vezetőt, aki utasítást adhat, mert: itt vannak a szovjet csapatok, mitévők legyenek? Meszsziről már a Parlamentbe is elhallatszott az ágyúzás. Itt bizony már nem volt idő „illetékes" keresgélésére. Éder Jolán kolléganőjéhez, Pacsa Irénhez fordult tanácsért, hogy mit mondjon? És Pacsa Irén, ez az okos, határozott fellépésű fiatalasszony, józan eszével és

kommunista lelkiismeretével gyorsan felfogta a helyzetet. Tudta és érezte, hogy itt minden másodperc nagy idő és emberéletek ezrei forognak a kockán. Ezért így szólt Éder Jolánhoz:

— Mondjuk azt, hogy a parancs a következő: semmiképp se vegyék fel a harcot, őrizzék meg nyugalmukat a szovjet csapatok nem támadókként lépnek fel...

Igazat mondott Pacsa Irén, bár nem ismerte a pontos helyzetet és azt sem tudta, hogy a forradalmi munkás-paraszt kormány már megalakult. A szovjet csapatok csakugyan nem támadták meg hazánkat, s nem támadták meg népünket. De megtámadták a népünkre törő bitangokat...

Egy órán át sűrűn jelentkeztek a legkülönbözőbb csapattestek parancsnokai, hasonló kérdésekkel. És a kábeleken mindig ez a parancs futott végig a rádió üzenetközvetítő szobájából. Ebben az órában — amikor a régi kormányvezetés már elfutott a helyéről, az új kormány pedig még nem volt a helyén, azaz államhatalmunk központjában — nemzeti szerencsének mondható, hogy az így keletkező kormányzati légűrt egy névtelen, de ily bátor s okos fiatalasszony talpraesetten, kommunista módon töltötte be...

Pacsa Irén és Éder Jolán határozott fellépése sok ezer ember életét mentette meg.

Közben Pacsa Irén átment a stúdióba, hogy mégis valamelyes tájékozódást szerezzen a helyzetről. Útközben a hosszú folyosón riadt embercsoporttal találkozott. Meglepődve vette észre, hogy az egyik közülük Mindszenty bíboros. Mellette fegyveres kísérője és a titkára állt. A hercegprímás izgatottan „biztonságos" helyet kért egy rádiótechnikustól. Az kerített is a dunaparti oldalon egy nyitott szobát, de ezt nem találták megfelelőnek. Pacsa Irén, aki kíváncsiságból követte őket, tanúja volt a jelenetnek. És látva

a bíboros izgalmát s félelmét, nekibátorodott és így szólt hozzá egyszerű közvetlenséggel:

— Jöjjenek be hozzánk, jó emberek...

Mindszenty mordul a fiatalasszonyra nézett, aki mindjárt maga is rájött, hogy nem a kellő tisztelet hangján szólt őeminenciájához. Ám Mindszenty mégis, mint egy szófogadó gyermek, követte a rádió üzenetközvetítő szobáinak egyikébe, oda, ahol már Tildyné is várakozott. Mindszenty szótlanul leült. Az egész társaságban ő volt a legnyugtalanabb. Hol levette, hol feltette szemüvegét, hol kinyitotta, majd összecsapta imakönyvét.

Pacsa Irén ezután útnak indult a stúdióba. Itt találta meg Tildy Zoltánt, akinek az egyik rádiótechnikus éppen jelentette:

— A miniszterelnök úr az I-es kapun át eltávozott, s a kapuőrségnél azt az üzenetet hagyta, hogy a szovjet nagykövethez ment...

Tildy a fejéhez kapott, s sajnálkozott, hogy Nagy Imre ily bizonytalanságban elhagyta az épületet.

— Ha én itt vagyok, nem engedem el — mondta.

Tildy Zoltán ekkor még nem tudta, hogy Nagy Imre őt is félrevezette és a jugoszláv követségre távozott. Arról még kevésbé tudhatott, amiről a „Szabad Európa Rádió" december 3-i adása a „Tanjug" politikai szerkesztőjének cikke alapján így számolt be:

„Szántó Zoltán, a Nagy Imre-csoport egyik tagja már november 2-án, tehát két nappal a szovjet támadás előtt tárgyalásokat folytatott a budapesti jugoszláv követtel... A budapesti jugoszláv követség úgy döntött, hogy elvben menedékjogot ad Szántó Zoltánnak és mindazoknak, akiket megnevezett."

Ez a tény azt bizonyítja, hogy már Nagy Imre is számított arra: az ellenforradalom hamarosan elsodorja egész kormányát és jó lesz időben menedékről gondoskodni. Ezt igazolja Kádár János elvtárs

november 26-i rádióbeszédének a következő megállapítása:

„Mindszenty, B. Szabó, Eszterházy Pál fellépése mindenki előtt nyilvánvalóvá tette: a Nagy Imre-kormány órái meg vannak számlálva, az ellenforradalom napokon belül elsöprı azt."

HOGYAN KERÜLT MINDSZENTY AZ AMERIKAI KÖVETSÉGRE?

Tildy Zoltán néhány másodpercig még töprengett Nagy Imre távozásán, aztán Pacsa Irén kalauzolásával átment a rádió üzenetközvetítő szobájába, ahol már ott tartózkodott felesége és Mindszenty csoportja is.

A bíboros ezzel fogadta Tildyt:

— Nem éreztem magam biztonságban a budai palotámban, ezért ide jöttem védelemért . . .

— Kérem, az ıtteni védelem az ön rendelkezésére is áll . . . — válaszolt Tildy, akit a nagy zűrzavarban Nagy Imre úgy látszik elfelejtett tájékoztatni arról, hogy ő hivatta be Mindszentyt. A bíboros pedig ezt nyilván akkor már nem tartotta érdemesnek közölni Tildyvel és azt sem, hogy érkezésekor még alkalma volt beszélgetni a távozó Nagy Imrével. Tildy most meglepően nyugodt volt és ez még feltűnőbbé tette az ijedtségtől szinte szürke arcú Mindszenty félelmét. És hogy ezt palástolja, olvasgatni kezdte breviáriumát. Egy-két perc múlva azonban újra megszólalt:

— Tulajdonképpen információért is jöttem, de hát úgy látom, itt már semmi jót nem mondhatnak. Ezért elmegyek . . .

— Cselekedjék belátása szerint, bíboros úr — mondta Tildy. — Mindszenty pedig eltávozott — az amerikai követségre. Hová is mehetne ilyenkor a nyáját oly hőn szerető főpásztor? Talán a Bazilikába,

hajnali misére? Nem! Elvégre az amerikai követségtől mégiscsak több védelmet és információt kaphat, mint nyájától vagy akár Tildy Zoltántól ... Már csak azért is, mert — mint már említettük — az Egyesült Államok budapesti követsége két rádióállomást állított fel a felkelés szolgálatára. És ennek segítségével nemcsak az ellenséges rádióadókat lehetett perceken belül tájékoztatni. Az ellenforradalommal kapcsolatos információkat is gyorsan beszerezhették a lázadó bandák kezébe került egyes katonai rádió-leadóktól és rádiókészülékkel rendelkező egyes kémeiktől.

Igaz, külföldi hírek szerint Nagy Imre tanácsolta Mindszentynek: az amerikai követségen keressen védelmet. Meglepő, hogy még erre is volt gondja. Erről Vecsey József, Mindszenty egyik titkára így számolt be a „Die Presse" című bécsi lapban:

„November 4-én reggel Nagy Imre kérte Mindszentyt, hogy jöjjön a Parlament épületébe. Mindszenty nem volt ott sokáig. Részt vett egy drámai kabinet-ülésen* és világos volt, hogy minden elveszett. Megkérdezte Nagy Imrét és másokat, hogy mit kell tenni, az oroszok egyre közelednek. »Önnek menekülnie kell« — mondta Nagy. — »Hová?« — kérdezte a bíboros. »A legközelebbi diplomáciai misszióhoz, az amerikai követséghez« — hangzott Nagy Imre válasza."

Az „Új Hungária" című reakciós emigráns lap pedig így számol be erről az eseményről:

„Mélységes megrendüléssel hagyta el november 4-én a Parlament épületét, hogy Nagy Imre miniszterelnök tanácsára a budapesti amerikai követségen keressen menedéket."

* Ezt Mindszenty titkára fontoskodásból találta ki, mert e hajnalon — mint már írtam — semmilyen drámai kabinetülés nem volt, csupán néhány miniszter kapkodó, felületes megbeszélésnek sem nevezhető összejövetele, amelyen Mindszenty — késése miatt — nem vett részt...

AZ „ŐRNAGY ÚR" LETARTÓZTATJA AZ ELNÖKI TANÁCS ÉS AZ ORSZÁGGYŰLÉS ELNÖKÉT

Körülbelül Tildy és Mindszenty hajnali találkozása idején, az épület egy másik szárnyában titokzatos hátterű provokáció történt. Dobi István, az Elnöki Tanács elnöke már szintén kora hajnalban talpon volt és hamarosan átjött hozzá Rónai Sándor, az Országgyűlés elnöke, valamint Kristóf István, az Elnöki Tanács titkára. Megvitatták a helyzetet. Hiszen ebben az órában tulajdonképpen kizárólag ők képviselték a magyar népi demokrácia, a Magyar Népköztársaság legfelsőbb államhatalmi szervének, az Országgyűlésnek — illetve szünetelése idején az ennek feladatát is betöltő Népköztársaság Elnöki Tanácsának — jogfolytonosságát, ők biztosították működését. Ezért tevékenységüknek rendkívüli alkotmány- és államjogi jelentősége van. Nos, talán ez is a magyarázata a provokációnak.

Dobi István szobájába váratlanul berontott egy horthysta egyenruhás őrnagy négy golyószórós katonával. Az őrnagy így szólt az elnökhöz: „Maga jöjjön velünk!" — és az elnök kénytelen volt velük menni. Melléje szólították Rónai Sándort és Kristóf Istvánt is. Dobi Istvánt nem lepte meg, ami történt. Már november első napjaiban eljutott hozzá annak a híre, hogy egyes államminiszterek véleménye szerint őt félre kell állítani, meg kell tőle szabadulni. És az a viselkedés, amelyet egyes államminiszterek vele szemben tanúsítottak, igazolta is ezeket a híreket.

Tildy Zoltán Hámori nevű jogtanácsosa, az államminiszter közvetlen munkatársa egy tiszti csoport előtt például már október 30-án nyíltan kijelentette: az ország hivatalos elnevezése „Magyar Köztársaság" lesz, megszűnik a Népköztársaság. És a köztársaság kinyilatkoztatása után Tildy lesz a köztársasági elnök...

Más miatt is útjukban állt Dobi István. Mert mint a Népköztársaság Elnöki Tanácsának elnöke, a maga helyén, a maga módján gerincesen szembeszállt a burzsoá restaurációs törekvésekkel, mert a munkásosztály szövetségesének, a szegényparasztságnak méltó képviselőjeként viselkedett, mert világosan látta az események ellenforradalmi jellegét, és annak súlyos következményeit az egész magyar parasztságra.

Amikor Dobi Istvánt és társait lekísérték a Parlament alagsorába, az egyik ajtón éppen kisurrant a kielégítetlen bosszúvágytól most a szokásosnál is dühödtebb arcú Mindszenty. Már ebből is sejteni lehetett, hogy Dobi Istvánra és Rónai Sándorra nem szenteltvizet akartak szórni a horthysta tiszt golyószórós katonái... Kristóf Istvánnak közben valamilyen ürüggyel sikerült eltűnnie a fegyveres kísérők közül. Gyorsan Rónai Sándor szobájába sietett, ahol még mindig ott tartózkodott több lemondott kommunista miniszter és más kommunista vezető. Óvatosan biztonságosabb helyre kellett vezetni őket, mert az itt grasszáló horthysta tisztek már igen vérgőzös állapotban hajszolták a még itt levő kommunistákat. E bokacsattogtató és fegyvert szorongató tisztek szavaiból egy parlamenti vérfürdő rémképe kísértett...

PROVOKÁCIÓS KÍSÉRLET TILDY ZOLTÁN ELLEN

Rejtélyes hátterű provokációt kíséreltek meg Tildy Zoltán ellen is. Valaki telefonált a rádió üzenetközvetítő szobájába, hogy kérik Tildy államminisztert, fáradjon fel Nagy Imre titkárságára. Tildy izgatottan vette fontolóra, mit tegyen. A hívást joggal gyanúsnak találta, hiszen az akkori parlamenti őrségben már sok olyan ellenforradalmi elem volt, aki magára Tildy Zoltánra is görbe szemmel nézett. Ezért így szólt Pacsa Irénhez:

— Lányom, fel mersz-e menni? Menj fel. Úgy látszik, csapdába akarnak csalni. Hiszen a kormánynak már minden tagja eltűnt...

Pacsa Irén felment. És Nagy Imre titkárságának egyik mellékfülkéjében két fegyveres katonát talált, akik feketét főztek... Állításuk szerint nem tudták, ki hívta Tildyt... Az ügy még gyanúsabbá vált. Mindenesetre Tildy most talán rádöbbenhetett arra, hogy az általa is biztatott, úgynevezett szabadságharcosok fehérterrorja — előbb-utóbb őt is elsöpörte volna...

E hajnali órákban az úgynevezett „Szabad Kossuth Rádió" parlamenti stúdiója mit sem tudott arról, hogy mi történt a szomszédságában. Figyelmét most igen messzi tájakra irányította. Bejelentést közölt arról, hogy az ENSZ főtitkára és a Biztonsági Tanács megkapta Nagy Imre legutolsó rádióbeszédét és nemsokára new york-i jelentésre hivatkozva, elégtétellel közölte: az Egyesült Államok máris felkérte a Biztonsági Tanácsot, hogy még ma, vasárnap délelőtt tartsanak rendkívüli ülést a magyarországi szovjet támadással kapcsolatban.

EGY ÁLFORRADALMÁR ÍRÓ RÁDIÓKÖNYÖRGÉSE A NYUGATI BEAVATKOZÁSÉRT

Igen, nagyon sietős volt a dolog, mert a magyar tragédia „szenzációs" alkalom volt az imperialistáknak arra, hogy ismét eltereljék a világközvélemény figyelmét az egyiptomi tényleges angol—francia agresszióról.

És ehhez nemsokára újabb magyar segítséget kaptak. Megjelent a stúdióban Háy Gyula a feleségével. A mikrofon elé állt és — visszaélve az Írószövetség nevével — izgatott hangon az éterbe kiabálta: „...Kérünk segítséget és támogatást; csak kis idő

van már hátra!... Segítsétek Magyarországot! Segítsétek a magyar írókat, tudósokat, munkásokat, parasztokat és értelmiségieket! Segítsetek! Segítsetek! Segítsetek!"

Felvethető a kérdés: ki hatalmazta fel ezt az álforradalmárt, hogy az írók, az értelmiség és az egész magyar nép nevében segítségért könyörögjön a nyugati kapitalistákhoz, az ellenforradalmat felszámoló forradalmi erőkkel szemben? Senki!!! Hogyan merészkedett ily mérhetetlen lelkiismeretlenségre: a burzsoá világ beavatkozását követelni a szocialista Magyarországot megmentő Szovjetunió ellen? Ez a merészség egy renegát politikai felelőtlenségéből fakadt. És ezért Háy már azzal sem törődött, hogy a nyugati beavatkozás a harmadik világháború nyitánya lenne...

Pedig e napokban szinte már hajszálnyira megközelítette az emberiség az új világháború — Dulles amerikai külügyminiszter által oly hőn kívánt — „szakadékának a szélét". Megdöbbentő bizonyság erre a „New York World Telegram and Sun" június 22-i számának egyik cikke, amely közölte:

„Értesülésünk szerint az Egyesült Államok légierői a tavaly őszi lázadás idején — valószínűleg atomtöltéssel ellátott — Magyarországra beállított Matador típusú irányítható lövedéket tartottak készenlétben. Nyugat-Németországban Hahn, Bitburg és Simbach környékén 36 Matador tüzérségi egységet összpontosítottak. Lőtávolságuk több mint 600 mérföld."

E cikk bizonyság arra is, hogy az amerikai imperialisták — akik az ellenforradalmárok szerint „igazi barátaink" — készen álltak, hogy teljesítsék az áruló Háy Gyula „segélyért kiáltó" kérését, hogy eljuttassák atomágyúik „küldeményeit", e gyalázatos álhazafiak erősítésére... Hiszen mit számítana nekik, ha a Nyugatról szított és irányított ellenforradalom sok-sok milliárdos anyagi kártevésén kívül — békés emberek millióii is áldozatul esnének az amerikai ban-

károk ama törekvésének, hogy a népi demokráciák közül először minket részesítsenek az „atomos-felszabadításban"?!...

Szerencséje azonban a magyar népnek és az egész világnak, hogy az imperialisták azért még nem vesztették el annyira az eszüket és a realitások iránti érzéküket, mint e november 4-i hajnalon Nagy Imre és Háy Gyula. Az imperialisták odáig már mégsem merészkedtek, hogy a munkásállamunknak segítő Szovjetunió ellen katonai beavatkozást kíséreljenek meg. Egyrészt azért, mert a Szovjetunió hatalmas ereje már eleve megálljt parancsolt ilyen szándékaiknak. Másrészt pedig, mert a szovjet csapatok szövetségesként, a valóban törvényes magyar kormány, a munkás-paraszt kormány kérésére — tehát a nemzetközi jog szerint is indokoltan — tartózkodtak hazánk földjén és nyújtottak katonai segítséget. Ellentétben az angol—francia imperialisták intervenciós haderejével — amely köztudomásúan nem a kairói kormány felkérésére és nem Egyiptom szövetségeseként került az egyiptomiak földjére. Ezért volt a Szovjetuniónak politikai, és erkölcsi jogcíme arra, hogy miközben nekünk segített a belső és külső reakció közös támadását leverni, és ezzel megvédeni hazánk igazi nemzeti függetlenségét, ugyanakkor rendkívül erélyes fellépésével meghátrálásra késztesse az Egyiptom nemzeti függetlensége ellen is támadó agresszorokat.

A világpolitika ilyen realitásai valahogy őszinte és önkritikus elgondolkodásra késztették a Rádió üzenetközvetítő szobájában tartózkodó Tildy Zoltánt is, mert feleségéhez és a környezetében vele maradt személyekhez fordulva azt mondta:

TILDY: „RÁ KELL DÖBBENNEM, HOGY SÚLYOS HIBÁKAT KÖVETTÜNK EL..."

— Rá kell döbbennem, hogy súlyos hibákat követtünk el. Amíg katonai tömörülések léteznek, a mi helyzetünkben bel- és külpolitikai irrealitás a semlegességről beszélni, nyilatkozni. És a Varsói Szerződés felbontásával hazánk szempontjából igen meggondolatlan lépést tettünk...

Nagy kár, hogy Tildy Zoltán csak ily későn döbbent rá e felismerésre, nagy kár, hogy Nagy Imrével együtt ő sem rendelkezett azzal az államférfiúi bölcsességgel s történelmi előrelátással, amellyel hazánk érdekeit helyesen mérlegelték volna. Tildy e késői felismerése nem változtat azon a tényen, hogy őt is komoly felelősség terheli a Nagy Imre-kormány politikájáért.

A stúdióból közben felváltva közvetítették Nagy Imre és Háy Gyula rádiófelhívásait. Ekkortájt egy riadt női hang telefonált Nagy Imre titkárságára. Balogh Józsefné, a miniszterelnök személyi titkárnője kereste főnökét. A kagylót Baloghné egyik katonatiszt ismerőse vette fel. Baloghné kétségbeesetten érdeklődött a tiszttől, hogy az előbb vajon csakugyan Nagy Imre beszélt-e a rádióban? A tiszt megerősítette a valóságot.

Baloghné nem akarta elhinni. Jómaga ezen a hajnalon mélyen aludt és kolléganője, Molnár Ferencné — Nagy Imre másik titkárnője — ébresztette fel telefonon, megkérdezve tőle:

— Hallottad, az öreg behívta az ENSZ-csapatokat?!...

— Elment az eszed? — kérdezett vissza Baloghné, és hozzátette: — Ne beszélj zöldségeket!...

Baloghnét azonban nem hagyta nyugodni kolléganője közlése. Amikor bekapcsolta a rádiót, meghallhatta Nagy Imre hangját, de naiv jóhiszeműségé-

vel fel sem tételezte főnökéről, hogy ilyesmire képes lenne. Ezért hívta fel a Parlamentet, hogy bizonyságot szerezzen: csakugyan Nagy Imre mondotta-e a rádióban hallott szavakat?!

— Igen! Igen!... és innen már mindnyájan elpucoltak... — bizonygatta a tiszt a hitetlenkedő Baloghnénak, akinek tamáskodása már bosszantotta őt. Félbe is szakította szavait, mert egy őt érdeklő kérdésre akart választ kapni Baloghnétól:

— Mondja Baloghné, hogyan kell bezárni az itteni páncélszekrényeket? Valamennyi tárva-nyitva. Nem is tudom, mennyi van itt, öt vagy hat — de így nem hagyhatók...

A miniszterelnökségi páncélszekrények állapotán Baloghné nagyon elcsodálkozott. Hiszen a gyakorlat szerint ezeket mindig csak annyi időre nyitották ki, amíg kivették belőlük az éppen szükséges iratokat. Akkor még egyikük sem — mármint a tiszt és Baloghné sem — gondolt arra, hogy az „elpucolt" Nagy Imre—Losonczy-társaság annyi időt még szakított magának, hogy bizonyos iratokat eltüntessen. Nem véletlen, hogy utólag olyan kevés hivatalos okmány, minisztertanácsi jegyzőkönyv maradt a Nagy Imre-kormány rövid, de annál dicstelenebb működése után...

A Nagy Imre és Háy-beszéd egyébként sok józaneszű embert felháborított. Ezek közé tartozott Hamburger Tamás mérnök, a Röntgen Javító és Szerelő Vállalat igazgatója is. Hamburger Tamás, dr. Hamburger Jenőnek, a 19-es Tanácsköztársaság volt földművelésügyi népbiztosának a fia, amikor meghallotta a rádióban Nagy Imre beszédének magyar és orosz szövegét, nyomban felhívta a stúdiót és Jakabfi Istvánt, a Rádió munkatársát kérte. Hamburger Tamás, aki régi ismerőse a rádiósoknak — hiszen három évig közöttük dolgozott —, azt mondta Jakabfinak:

— Hagyjátok már abba ennek az őrültségnek a közlését!...

Jakabfi értett a szóból, de a stúdióban rendkívül ideges volt a hangulat, ezért arra kérte volt kollégáját, Hamburger mérnököt:

— Gyere be sürgősen a Parlamentbe, hátha valamit segíthetsz...

ÁRULÓK ÉS HORTHY-TISZTEK „VÉDENI" AKARJÁK A PARLAMENTET

A Parlamentben szakadatlanul csengett a telefon, ide áramlott a főváros lakosságának ágyúzástól riadt aggodalma, idegessége — és reális szemlélete is. Egyénileg és egész lakóházak nevében követelték: „a rádióban hagyják már abba a sok segítségért kiabálást, mert az őrjítő..." Igazuk volt, mert csak szította az indulatokat és táplálta az ellenforradalmárok, s a félrevezetett emberek ostoba illúzióit. És igazuk volt a telefonálóknak abban is, amikor azt követelték: „A rádió ismételje oroszul: Budapest nagy többsége nem ellenforradalmár és nem fasiszta, kíméljék városunkat..." Igen, a rádió ezek után ismételt is hasonló közleményt, de sajnos sebek nélkül nem lehetett megfékezni az ellenforradalmi banditákat. Elkerülhetetlen volt a harc — mert városunkat az ellenforradalmárok nem kímélték...

Az ágyúzás zaja közben a Parlamenthez közeledett. Az itt nyüzsgő horthysta tisztek gépfegyver-állásokat rendeztek be az épület ablakaiban — nyilván így képzelték el az Országház „védelmét". Harci kedvüket szították az éterben garázdálkodó a „Szabad Dunapentelei Rádió", a „Szabad Győri Rádió" és a többi hasonló nevű ellenforradalmi polgári és katonai rádió-adók. Ezek a rádiók Nagy Imre és Háy Gyula hajnali beszédeit szinte jeladásnak tekintették, és

egészen nyíltan s egyértelműen harsogták azt a követelést, amit Nagyék kissé burkoltan a kapitalista világhoz intéztek. A „Szabad Dunapentelei Rádió" magyarul, olaszul, franciául, angolul és németül követelte: „Kérjük az ENSZ-et: küldjön azonnal segítséget! Kérjük: dobjanak le éjtőernyősöket a Dunántúlon!" Az úgynevezett „Szabad Rákóczi Adó és a „Csokonai Adó" a többi ellenforradalmi adóval együtt reggeltől estig felhívásokkal ostromolta a „Szabad Európa Rádiót": „Figyelem! »Szabad Európa Rádió«, figyelem: Folytassátok híreink továbbítását! Ha halljátok adásunkat, igazoljátok. Sürgősen segítségeket kérjük..." Az ellenforradalom SOS-t üvöltött a világba, mihelyt megkezdődött a komoly visszavágás. A legkülönbözőbb fegyvereket és lőszereket sürgették az imperialista hatalmaktól...

Nyilvánvaló, hogy a Parlamentbe befészkelődött ellenforradalmárok is reménykedtek e segítségben és ezért megpróbálkoztak azzal, hogy e pótolhatatlan műemléket is jelentő történelmi palotát szintén felhasználják védelmi bázisként, mint azt sok lakóházzal tették. E percekben valahonnan előkerült az ellenforradalmárokkal lepaktált Kopácsi Sándor rendőrezredes is, a Budapesti Főkapitányság volt vezetője — a feleségével együtt. Kopácsi géppisztollyal és gránátokkal volt felfegyverkezve. Rögtön jelentkezett Tildy Zoltánnál és ő is azzal állt elő, hogy most a Parlament „védelme" a legfontosabb. Azután feltette azt a naiv kérdést:

— Elég lesz a védelemre negyven ember?

Tildy rezignáltan bólintott. Ezt követően Kopácsi telefonált negyven rendőrért — de egy sem jött.

Már hallható volt a parlament felé közeledő szovjet tankok dübörgése. Ekkor Dobi István és Rónai Sándor körül valaki elkiáltotta magát: „Itt vannak az oroszok!..." mire fegyveres őrzőik ijedtükben hanyatt-homlok elmenekültek. És a horthysta tiszti

banda egy része ugyancsak lóhalálában igyekezett elkotródni a Parlamentből — lemondva az épület „védelméről". Az Elnöki Tanács elnöke és az Országgyűlés elnöke szabad mozgásuk visszanyerése után nyomban körülnéztek, hogy mi történik most az Országházban. Így jutottak el ők is az üzenetközvetítő szobába — amely most már valóságos központtá vált.

„A MAGYAR ÉS A SZOVJET NÉP BARÁTOK VOLTAK ÉS MARADNAK"

Néhány perc múlva megjelent a parlamenti rádiónál Hamburger Tamás mérnök. A Rádió néhány ott tartózkodó munkatársa örömmel üdvözölte őt, mert eltűnt az orosz fordítójuk és tudták, hogy Hamburger jól beszél oroszul, hiszen hosszú ideig a Szovjetunióban élt emigrációban. Rónai Sándor, az Országgyűlés elnöke közölte vele, hogy mindjárt ad neki egy szöveget, és azt mondja be oroszul a rádióba.

Közben Tildy László jelentette az apjának, hogy a parlamenti őrség néhány tisztje — akik között ott voltak a már említett horthysta tisztek is — beszélni akarnak vele. Mindjárt jelentkeztek is nála és tűzparancsát kérték a Parlament védelmére...

— Ilyen parancsot csak a honvédelmi miniszter vagy a miniszterelnök adhat önöknek — közölte velük Tildy fáradtan. — De ha tanácsomat elfogadják, akkor a következőket ajánlhatom: a rangidős tiszt vegyen maga mellé két tisztet, orosz tolmácsot. s parlamenterként, fehér zászlóval menjenek a Kossuth téren felvonuló szovjet csapatok parancsnokához. Közöljék vele: innen nem lőnek ki, ők se lőjék a Parlamentet.

Tildy László ekkor közbeszólt és kérte apját, ne avatkozzék már a dolgokba, engedje a Parlament védelmét vállaló tiszteket cselekedni. Dobi István

erélyesen rászólt: ne legyen naiv gyerek, ne beszéljen a Parlament védelméről, mert a szovjet csapatok nem akarják azt megtámadni. Meglepő, hogy Tildy fia, aki — mint riportkönyvünk elején jellemeztük — sokmindent reálisan látott a Parlamentben zajló nagy politikai kavarodásból, most ilyen ostoba magatartásra próbálta rábírni apját. Szerencsére Tildy Zoltán nem hagyta magát befolyásoltatni a fiától. Egyébként is most már a jelenlévő Dobi István és Rónai Sándor szabták meg a dolgok alakulását.

Rónai Sándor már előzőleg odaadta Hamburger Tamásnak a következő magyar szöveget orosz fordításra és rádióközlésre: „A magyar és szovjet nép barátok voltak és maradnak. Szovjet katonák, ne lőjetek, mi sem lövünk a Parlamentből." A szöveget magnetofonszalagra vették, utána Hamburger telefonált a lakihegyi adónak, hogy ezt a felhívást rövid hullámon is sugározza, mert a szovjet tankok rádiókészülékei rövidhullámúak. A felhívást többször közölte a rádió magyar és orosz nyelven és mint utólag bebizonyosodott: a szovjet tankosok hallották is az adást és ez döntően hozzájárult ahhoz, hogy megakadályozhatták a Parlamentben meghúzódó fegyveresek esetleges provokációjának sikerét, a Parlament ágyúzását.

ELLENFORRADALMI BANDITÁK ELVÁGJÁK A PARLAMENTI STÚDIÓ KÁBELEIT

Ám e felhívás ismétlése közben váratlanul megszakadt az adás, 8 07 órakor teljesen megnémult a rádió. Később kiderült, hogy a még itt tartózkodó horthysta tisztek közül ismeretlen tettesek elvágták a Rádió, stúdió-szobán kívüli rejtett kábeleit... Úgy látszik, ezek a banditák megsejtették, hogy a Budapesti Rádió talán már perceken belül a forradalmi munkás-pa-

raszt kormány erőinek, képviselőinek a kezébe kerülhet. Mesterkedésükkel nyilván azt is meg akarták akadályozni, hogy a Parlament harc nélkül megtisztuljon. Ez utóbbi tervük sikertelensége a szovjet katonáknak köszönhető, akik az említett rövidhullámú adáshoz tartották magukat.

A budapesti Rádiót elnémító, gyalázatos és váratlan szabotázs több napra megbénította az adást. Ezzel nem csupán a munkás-paraszt kormánynak ártottak, hanem sokkal inkább az ország lakosságának. Hiszen az ellenforradalom előidézte tragikus helyzetben az egész nép kétségbeesve csüggött a rádión és várta, hogy megszólaljon a budapesti adó, a hazának e most különlegesen fontossá vált harsonája, amely messzehangzó szavával hírül adta volna ország-világnak: Élünk!... Nem vész el a munkáshatalom...

Ám ez a híradás mégis eljutott az ország népéhez és mindenkihez, akit illetett, mert a szolnoki rádió néhány napon át helyettesítette a budapesti adót és első nyilvános szócsöve lett a megalakult forradalmi munkás-paraszt kormánynak.

A parlamenti őrség tisztjei rövid tanakodás után úgy döntöttek: parlamentereket küldenek a Kossuth téren már felvonult szovjet tankok parancsnokához. Ám nem akadt közöttük, aki oroszul beszélt volna. Pacsa Irén, ez az agilis fiatalasszony megjegyezte: „Én tudok oroszul." A döntés gyors volt. Ő is elindult a parlamenterekkel. Mielőtt a térre mentek volna, felkeresték a parlamenti őrség főemeleti parancsnokságát — valamiféle fehér zászlóért. Az ágyakkal berendezett helyiségben italozás folyt. Az itt tartózkodó katonák közül egyik-másik már emelkedett hangulatban volt. Parancsnokuk nem akarta elhinni, hogy kint már szovjet tankok állnak, mert ő az előbb a téren járt és akkor még csak magyar tankokat látott. Végül meggyőzték tévedéséről, s ezután már ő vállalkozott a parlamenterek vezetésére, mert

ugyancsak beszélt oroszul. A parancsnok ekkor Pacsa Irént elküldte a stúdióba fehér zászlóért. A fiatalasszony azonban kijelentette, hogy nem megy, mert a stúdióban ilyesmi nincs. E helyett lekapott egy lepedőt valamelyik ágyról s a katonák kezébe nyomta, hogy szabdalják fel zászlónak. Ebből azután jutott néhány darab az Országház ablakaiba is...

A parlamenterek nemsokára visszajöttek és jelentették Tildy Zoltánnak:

— A szovjet tisztek barátságosan viselkedtek. Közölték: az a kívánságuk, hogy minden magyar nyugodtan hagyja el a Parlamentet — ők őrséget állítanak, megvédik az Országházát s mindent megőriznek...

A magyar őrség és a civilek sorra elhagyták a Parlamentet, de Dobi István, Rónai Sándor és Kristóf István továbbra is a helyükön, a hivatalukban maradtak.

Amikor a Parlament technikai személyzete távozni készült, Boda Margit hivatalsegéd meglepődve vette észre, hogy az a bizonyos Derecskei nevű ezredes, aki tegnap az igazoltatásnál ÁVH-s őrnagyot gyanított benne és társaiban — most, mintha mi sem történt volna, nyájasan társalog oroszul a közben már a Parlamentbe érkezett szovjet tisztekkel. Tulajdonképpen felcsapott tolmácsuknak. E látványtól Boda Margitban ellentétes érzések kezdtek kavarogni. Egyrészt örült, hogy az ezredes nem válthatta be a fenyegetését: nem hurcoltathatta el társaival együtt a börtönbe — mint azt tegnap megígérte —, másrészt felháborodott ezen a nyilvánvaló köpönyegforgatáson, jellemtelenségen. Nem is bírta megállni, hogy meg ne szólítsa a tisztet:

— Ezredes „elvtárs" — fordult hozzá haragos iróniával —, hát mikor megyünk az ügyészségre, hiszen hét óra már elmúlt?!...

Az áruló tiszt elsápadt, fehér lett, mint a fal, s lát-

hatóan remegett, bár nyugalmat erőltetve magára, nyájaskodva így válaszolt:

— Elvtársnő kérem, nem szabad így beszélni, nem volt komoly az a tegnapi dolog...

Boda Margit erre faképnél hagyta és jelentette az ügyet illetékeseknek, majd megnyugodva a dolgára ment. Pacsa Irén és kolléganője szintén elhagyták munkahelyüket. Oly komoran bandukoltak a hosszú parlamenti folyosón, hogy útközben egy idősebb szovjet tiszt megkérdezte tőlük:

— Csak nem félnek?!

— Nem félünk — válaszolta Pacsa Irén oroszul —, csak fájlaljuk, hogy ennyi vér folyik...

— Nemcsak a tieitek hullanak — jegyezte meg a tiszt szomorúan. — Nekünk is vannak áldozataink. Minket a munkás-paraszt kormány hívott segítségül — és mi jöttünk. Elég baj mindnyájunknak, hogy nálatok ilyen hibák történtek. És most saját fasisztáitokkal szemben is nekünk kell megvédeni hazátokat a nép részére...

— Elég tragikus nekünk — szólt közbe a fiatalasszony —, hogy egyedül gyöngék voltunk...

— De hát az a fontos, hogy akadt segítő a bajban — folytatta a tiszt. — És a bajban ismerhető meg igazán a jóbarát. Mi oroszok is így szerettük meg a magyarokat. Mert 1917-ben bizony mi kaptunk tőletek segítséget. Hiszen magyar hadifoglyok alaposan kivették részüket a népünk nyakán ült elnyomók elsöprésében. Ezt nem felejtjük el. Mondjátok hát meg, akiknek csak tudjátok: barátaitok voltunk és maradunk. És most már könnyebb is a közös dolgunk, mert csak azt kell megakadályozni, hogy a régi orosz és magyar elnyomók ismét népeink nyakára üljenek.

Pacsa Irének elgondolkodva és az eddiginél nagyobb bizakodással távoztak a Parlamentből. Valahogyan homályosan úgy érezték vagy remélték: végre csak túl jutunk súlyos válságunk mélypontján...

TILDYT MEGKÍSÉRLIK AZ AMERIKAI KÖVETSÉGRE CSÁBÍTANI

Utánuk nemsokára Tildy Zoltán is elindult feleségével és titkáraival. Tildyék a Szabadság tér felé tartottak és érintették az amerikai követséget is. Itt egyik titkára váratlanul megállt és azt a határozott javaslatot tette:

— Menjünk be, miniszter úr és ön kérjen menedékjogot...

— Miért? — kérdezte felháborodottan Tildy. — Nem hagyom el a hazámat, eszem ágában sincs. Nincs ott mit keresnem...

Nemsokára Tildyék távozása után Kéri Endréné rádiótechnikus is elhagyta a Parlamentet. Amikor a Földművelésügyi Minisztérium épületétől a Szabadság tér felé indult, szembe jött vele egy elegáns, diplomáciai jelzésű kocsi. Az autó váratlanul megállt és mivel sofőrje a kihalt utcákon rajta kívül nem látott senki mást, megszólította őt:

— Nem látta, merre ment Tildy Zoltán?

— A Szabadság tér irányába — mutatta a rádiótechnikusnő és tovább sietett. A sofőr pedig félreértve a választ, gyorsan elhajtott a Báthory utcán. Kériné a kocsi után nézett és önkénytelenül is arra gondolt, hogy ez biztosan amerikai autó volt, hiszen pár lépésnyire van ide az USA követsége. Tovább nem töprengett a dolgon, nem érdekelte.

Kéri Endréné alighanem ráhibázott arra, hogy a kíváncsiskodó sofőr amerikai kocsit vezetett. Ez az eset arra enged következtetni: azt a kísérletet, hogy Tildyt becsábítsák az amerikai követségre — környezetéből már előzőleg előkészítették. Feltételezhető, hogy bizonyos személy telefonált az USA diplomáciai képviseletének: küldjenek kocsit Tildyért. De mivel a sofőr félreértette Kériné válaszát — nem sikerült jól kiszámítani a lépést. Ha a kocsi és Til-

dyék találkoznak, nincs kizárva, hogy emberrablás történik. Hiszen az ilyesmi az Óceán túlsó partján gyakori. Bizonyos, ha Tildy „így önként" menedéket kér az amerikai követségtől — ez számukra sokkal nagyobb politikai pecsenye, mint Mindszenty személye...

November 4-e reggelén mintha kitárultak volna az Országház kapui — és jelképesen szólva az országé is, hogy a friss dunai légáramlat kiszellőztesse az ellenforradalom pünkösdi királyságának áporodott levegőjét a történelmi palota falai közül — és az ellenforradalom szellemi mákonyát a fejekből. Persze ez utóbbi akkor még különösen nehéz feladatnak látszott.

De ma már elmondhatjuk: népünk, egészséges ösztönével hamarosan józanodni kezdett. Bár még ma sem mondhatjuk: már minden fej kitisztult...

EGY LEVÁLTOTT MINISZTER FURCSA „HELYTÁLLÁSA" UTÁN MEGTISZTUL A PARLAMENT...

Ám ne higgye senki, hogy azon a november 4-i reggelen akár csak a Parlament „kiszellőztetése" oly könnyen ment volna. Amikor a szovjet katonák bevonultak az Országházba, átkutattak minden helyiséget, hogy megakadályozzák az esetleges belső provokációkat vagy kártevést. Az átvizsgálás során a helyzetet jellemző dokumentumra bukkantak: Tildy szárnysegédének, Keresztes őrnagynak a személyi irataira és a köztük levő, közel 5000 forintra. Az őrnagy úr, amikor nyílván sebtében átöltözött, gondtalanul elhagyta értékeit, iratait, amelyek közt megtalálták a Keresztes Sándor traktorszerelő névre kiállított személyi igazolványát is. Azok a magyarok, akik megnézték igazolványát, lelki szemeikkel szinte elképzelték, hogy az egykori horthysta tiszt miként játszotta meg a munkást az ellenforradalom előtt.

De mihelyt úgy hitte, hogy ismét eljött az ő ideje, gyorsan előszedte a naftalinban gondosan őrzött testőregyenruhát...

A szovjet katonák az egyik miniszteri szobában két férfit találtak. A katonák érdeklődésére az íróasztalnál telefonáló férfi kijelentette:

— Bibó István államminiszter vagyok és a helyemen maradok, dolgom van...

Miután a tolmács lefordította a választ, a katonák udvariasan tisztelegtek és parancsnokuk utasítására ketten a miniszter ajtaja előtt, díszőrséget adtak — hogy nyugodtan dolgozhasson... Még a folyosói őrjáratnak is szóltak, hogy ebben a szobában egy miniszter dolgozik, vigyázzanak...

A szovjet tiszt azonban valamit nem talált rendjén. Nem tudta, hogy vajon az illető a leváltott kormány vagy az új kormány minisztere-e. Jelentette hát az ügyet a felettesének, aki ezt közölte Dobi Istvánnal, az Elnöki Tanács elnökével, hozzáfűzve:

— Ez nem tartozik a szovjet katonákra, tisztázzák a magyar vezetők.

Dobi István felkereste az említett miniszteri szobát. Bibó izgatottan fel-alá járkált, társa pedig, egy Bakos nevű állítólagos újságíró, a pamlagon hevert. Az asztalon szanaszét különböző italos üvegek. Bakos, Dobi István elnökhöz fordulva megkérdezte:

— Itt van már az ENSZ?

— Miféle ENSZ? — csodálkozott az elnök.

— Hát az ENSZ-csapatok?...

— Azok most Szueznél vannak elfoglalva... — válaszolt az elnök gúnyosan, amikor látta, hogy a férfi részeg. Ezután Bibóhoz fordult, de Bakos közben még azt hajtogatta:

— Én addig innét nem megyek el, amíg az ENSZ-csapatok be nem jönnek...

Bibó pedig kijelentette, hogy ő szintén nem távozik, mert továbbra is miniszternek tekinti magát...

Dobi István közölte vele, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsa felmentette a Nagy Imre-kormányt és új kormányt nevezett ki, amelyben ő, Bibó, nem miniszter. Menjen tehát isten hírével. Bibó azonban hajthatatlan maradt, továbbra is ragaszkodott a miniszterségéhez... Nyilván azért, hogy miután Nagy Imre a távozása előtt bejelentette a rádióban: „A kormány a helyén van" — valaki a miniszterei közül csakugyan „a helyén" maradjon...

Bárhogy is volt — Kristóf István, az Elnöki Tanács titkára szintén megpróbálta távozásra bírni a makacs „minisztert". Miután ez nem sikerült, kérte a szovjet parancsnokot, vegyék el szobája elől a díszőrséget, majd hazamegy, amikor jónak látja.

Este azután a „Szabad Európa" és az „Amerika Hangja" rádió megmagyarázta e nagy „helytállás" okát. Szenzációs tálalásban közölték, hogy Bibó minisztert a szovjet csapatok letartóztatták a Parlamentben...

Kiderült, hogy Bibó még reggel a Parlamentből telefonált az amerikai követségre és megjátszotta a „nemzeti szabadságharc" letartóztatott, meghurcolt miniszterének szerepét, akinek még az utolsó percben sikerült életjelt adnia. Ezen a címen uszító ellenforradalmi nyilatkozatot tett, sürgetve az imperialisták katonai beavatkozását... E nyilatkozatot természetesen napokig kürtöltél a nyugati rádiók.

Úgy látszik, Bibó István, aki társaival együtt még az alkotmányos miniszteri esküt sem tette le, ilyen provokációval akarta emlékezetessé tenni dicstelen félnapos miniszterségét. Miután azonban ebből sem származott számára semmi kézzelfogható babér, november 5-én megunta a „szovjet rabságot" a Parlamentben és az ENSZ-et váró Bakossal együtt, jó egészségben, önként hazament...

Szóval — végül mégiscsak sikerült a Parlamentet teljesen „kiszellőztetni"...

UTÓSZÓ

Riportkönyvem mondanivalója mint kacskaringós folyó kanyarog a szerteágazó események, epizódok és összefüggéseik vájta medrében. Némely olvasónak talán könnyebb volna ha a szerző kevésbé tekervényes partokon vezetné. Lehetséges viszont, hogy más olvasók azt mondják majd: nem baj a kanyargás, ha ez a történtek minél sokrétűbb felderítésével jár. Jómagam is így vélekedem. Mert az újságíró akkor teljesíti hivatását, ha tolla hűen követi a történelmi fordulat legcifrább görbéit is.

Ezen az úton elkerülhetetlenné vált néhány olyan tényt is elismételni, amely a közvélemény előtt kisebb vagy nagyobb mértékben már ismeretes. E tények újbóli közlése azonban nemcsak szükségszerű, hanem hasznos is. Újabb összefüggésekbe ágyazva ugyanis értelmük, jelentőségük még világosabbá válik. Egyébként szervesen hozzátartoznak „Az utolsó napjuk...” krónikájához. Ugyanakkor azt is meg kell mondanom, hogy e krónikából bizonyára hiányzik néhány olyan részlet, amelyet eddig még nem sikerült felderíteni. Meggyőződésem azonban, hogy ha e hiányzó részletek idővel napvilágra kerülnek, akkor még csak jobban megerősítik majd az ellenforradalomra vonatkozó alapvető tényeket, eddigi megállapításokat és a becsületes emberek számára ebből kínálkozó tanulságokat.

Az egyik ilyen tanulság annak végleges elismerése: rendkívüli, történelmi jelentőségű tett volt a forradalmi munkás-paraszt kormány megalakítása.

És nemzetközileg is felelősségteljes, bátor lépés volt, hogy a munkásosztály forradalmi erőire, valamint a szovjet csapatokra támaszkodva kézbe vette szocialista rendünk s a dolgozó nép államhatalmának megvédését.

A másik tanulság, hogy a törvénytelen Nagy Imre kormány elsöprését a dolgozó nép érdeke és a helyzet parancsa követelte meg. Így hát az úgynevezett nemzeti „forradalom" teljes kibontakozása után — ez volt az első igazán nemzeti és forradalmi, ugyanakkor pedig alkotmányos cselekedet is.

A harmadik tanulság, az, hogy — bár november 3-a az ellenforradalom utolsó, győzelmesnek vélt napja — október mégsem tekinthető a külső és belső ellenforradalmi erők utolsó próbálkozásának. Az októberi események óta eltelt időszak is azt bizonyítja, hogy különböző maradékaik újra és újra kísérleteznek összeesküvő szervezkedéssel. Nem kétséges, hogy államhatalmunk annak rendje-módja szerint elbánik majd velük. Ennek teljes sikerét azonban a többi között egy különösen fontos feltétel biztosíthatja, mégpedig az, hogy a dolgozók újra tisztán lássák az olyan mesterségesen lejáratott fogalom helyes értelmét, mint — az éberség.

Ha riportkönyvem valamelyest szintén elősegítette e tanulságok leszűrését, megértését, akkor — úgy érzem — teljesítette feladatát.

Budapest, 1957. augusztus

A szerző

A címlapot tervezte: Molnár László.

Szerkesztette: Surányi Éva. Műszaki vezető: Szécsi Andor.

A könyv szedését 1957. VIII. 23-án kezdték meg. Megjelent X. 23-án. 30 000 példányban. Tartalmaz 7,4 szerk. ívet. Terjedelem 8,4 (A/5) ív.

5372/1 — Zrínyi Nyomda, Budapest. Felelős: Bolgár Imre.